

VĚDECKÝ ČASOPIS

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

5

ROČNÍK 34 (LXI)
PRAHA
KVĚTEN
1988
CENA 10 Kčs

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÁ
ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ
PRO ZEMĚDĚLSTVÍ

Redakční rada

Doc. ing. Jiří Tvrdoň, CSc. (předseda), prof. ing. Milan Branický, CSc., RSDr. Rudolf Černý, prof. ing. Miroslav Grznár, DrSc., doc. ing. Josef Hurta, CSc., ing. Svatopluk Chalupa, CSc., prof. ing. Dimitrij Choma, DrSc., ing. Vladimír Jeníček, DrSc., doc. ing. Mária Kadlečíková, CSc., prof. ing. Ctibor Ledl, DrSc., doc. ing. Juraj Mikita, CSc., doc. ing. Zdeněk Myler, CSc., prof. ing. Jaroslav Pič, DrSc., prof. ing. Karel Svoboda, CSc., doc. ing. Endre Tóth, CSc., doc. ing. Oldřich Tvrdoň, CSc., ing. Vladimír Vácha, CSc., doc. ing. Karel Vinohradský, CSc., doc. ing. Ivan Zoborský, CSc.

Za vedení časopisu odpovídá doc. ing. Jiří Tvrdoň, CSc.

Redaktorka ing. Hedvika Malíková

OBSAH

Jeníček V.: Věcná východiska přestavby hospodářského mechanismu . . .	293
Jeníček V.: Kritéria a cíle rozvoje zemědělsko-potravinářského komplexu . . .	297
Jeníček V., Flek J.: Problémy postavení zemědělství v čs. ekonomice na příkladu národního důchodu . . .	307
Štiková C.: Základní směry výživy obyvatelstva . . .	319
Prokopec J.: Základní směry rozvoje potravinářského průmyslu . . .	333
Vácha V.: Vývojové tendence reprodukce pracovních sil v zemědělství . . .	341
Dvořák J., Vacek J.: Základní prostředky a investice v odvětví zemědělství a výživy . . .	361
Vološin J.: Socialistická ekonomická integrace a čs. zahraniční obchod zemědělsko-potravinářskými výrobky . . .	375
Trnková V.: Sociální rozvoj a jeho vliv na stabilizaci zemědělského a venkovského obyvatelstva . . .	387

СОДЕРЖАНИЕ

Еничек В.: Дельные выходы перестройки хозяйственного механизма . . .	293
Еничек В.: Критерии и цели развития агро-продовольственного комплекса . . .	297
Еничек В., Флек Й.: Роль сельского хозяйства в чехословацкой экономике на примере национального дохода . . .	307
Штикова О.: Основные направления питания населения . . .	319
Прокопец Й.: Основные направления развития пищевой промышленности . . .	333
Ваха В.: Тенденции развития воспроизводства рабочей силы в сельском хозяйстве . . .	341
Дворжак Я., Вацек Я.: Основные средства и капитальные вложения в отрасли сельского хозяйства и пищевой промышленности . . .	361
Волошин Й.: Социалистическая экономическая интеграция и внешняя торговля ЧССР агропродовольственной продукцией . . .	375
Трнкова В.: Социальное развитие и его влияние на стабилизацию сельскохозяйственного и сельского населения . . .	387

XVII. sjezd KSČ jednoznačně vyjádřil historickou nezbytnost urychlit sociálně ekonomický rozvoj společnosti. Strategie urychlení žádá objektivně nejen zrychlení tempa ekonomického růstu, ale i novou kvalitu růstu, což představuje zásadní změnu relací mezi vstupy a výstupy výrobního procesu.

Výroba dosud rostla především zvyšováním výrobní spotřeby, nikoliv jejím vyšším zhodnocením. Strategie urychlení ekonomického rozvoje, které předpokládá výrazné zvyšování tvorby národního důchodu, vylučuje další extenzivní rozšiřování existujících zdrojů. Změnu dosud nepříznivých relací mezi oběma složkami společenského produktu — výrobní spotřebou a národním důchodem — může přinést pouze relativní snížení výrobní spotřeby jako celku, a u některých inputů dokonce absolutní pokles výrobní spotřeby při růstu hrubé produkce. Dosahování vyššího efektu z jednotky zdrojů je rozhodujícím ukazatelem národohospodářské efektivnosti a výrazem nové kvality ekonomického růstu v celém zemědělsko-potravinářském komplexu.

Rozhodující směry vědeckotechnického pokroku přicházejí do zemědělství a potravinářství převážně zvenčí, materializované ve výrobních prostředcích. Další rozvoj produkce potravin a zvýšení její efektivnosti nejsou v současné době možné bez aktivní účasti strojírenství, chemického průmyslu, energetiky a dopravy.

Společenský efekt produkce potravin i její dynamika jsou tedy ve stále větší míře podmíněny úrovní vědeckotechnického pokroku v předvýrobních etapách a rychlostí i důsledností zavádění jeho výsledků do výroby. A samozřejmě o to vyšší je i stupeň odpovědnosti inputových dodavatelských odvětví za rozvoj efektivní produkce potravin.

V těchto souvislostech je výchozí objektivní veličinou, vyjadřující celospolečenské potřeby a nároky na rozvoj celého potravinářského řetězce výživy obyvatelstva a její programové záměry, výživová resp. potravinová politika.

Hlavní cíle výživové a potravinové politiky představují cílevědomé, efektivní, daným podmínkám a možnostem národního hospodářství odpovídající řízení celého procesu prvovýroby, zpracování a oběhu potravin i podmínek jejich užití ve finální spotřebě (společné i individuální).

K realizaci nové strategie zabezpečení výživy obyvatelstva bude nezbytné zajistit zemědělskou výrobu nejen v požadovaném objemu, ale především v kvalitě potřebné pro další průmyslové zpracování. Pokud jde o kvantitativní vývoj spotřeby, mělo by dojít u potravin živočišného původu k poklesu tempa růstu tak, aby se cílová spotřeba pohybovala v přijatelných tolerancích doporučených dávek. U hlavních energetických rostlinných zdrojů potravin (tj. obilovin a cukru) a živočišných tuků musí nutně dojít k výraznějšímu poklesu jejich spotřeby, vyšší kvantitativní růst je žádoucí pouze u spotřeby ovoce a zeleniny a u dvou zatím společně málo významných potravinových skupin, tj. ryb a luštěnin.

V návrzích výhledu spotřeby je třeba přihlídnout k prohloubeným znalostem dosavadního vývoje spotřebitelské poptávky, k představám o vývoji maloobchodního obrátu i natu-
rální spotřeby a k mezinárodnímu srovnání.

Předpokládané snížení vysokého hmotnostního růstu spotřeby potravin i samotné strukturální změny ovšem předurčují, že těžištěm dynamiky dodávek potravinářského zboží musí být jednoznačně z výše ní kvality potravinářských výrobků.

Důraz ve výživové politice bude třeba stále více přesouvat z kvanta spotřeby základních potravin na konkretizaci a stupeň realizace potřebných kvalitativních změn, což je základem nového přístupu k celkové koncepci výživy, resp. spotřeby potravin.

Realizace racionální výživové politiky je bezprostředně vázána na proporcionální, objemově a strukturně odpovídající růst zemědělské výroby jako výchozí článek produkující potravinářskou surovinu.

Pro výhledové období platí pro zemědělství nadále předpoklad prolongace trendu přednostního růstu rostlinné výroby před živočišnou s tím, že hrubá zemědělská produkce poroste adekvátně vývoji spotřeby jednotlivých druhů potravin v podmínkách postupné realizace globální soběstačnosti v potravinách našeho klimatického pásma.

Naturální výnosy většiny zemědělských plodin dosud soustavně stoupaly, což bylo realizováno především pomocí dokonalejších odrůd a vysokými dávkami průmyslových hnojiv. Aplikace hnojiv již dosáhla úrovně, která odpovídá potřebám výživy zemědělských plodin. Proto lze oprávněně předpokládat stagnaci spotřeby průmyslových hnojiv při strukturálních a kvalitativních změnách sortimentu.

Nezbytné je ovšem řešit dlouhotrvající stagnaci tuzemské výroby pesticidů, omezit kvantitativní růst chemizace zemědělství a zároveň vytvářet reálné podmínky pro zachování, resp. zlepšování úrodnosti a ochrany zemědělské krajiny.

V souladu se strategickým cílem zemědělství zajistit racionální výživu lidu při současném zvyšování celkové míry soběstačnosti bude hlavním cílem potravinářského průmyslu zabezpečovat efektivní zhodnocení zemědělských surovin, zvyšovat míru finalizace potravinářských výrobků tak, aby umožňovaly zkvalitňovat dosaženou úroveň spotřeby potravin. Základní cestou ke splnění tohoto cíle by se měla stát výrazná intenzifikace potravinářského průmyslu, zahrnující vedle růstu hospodárnosti vyráběné produkce i zvýšení její společenské užitečnosti, tj. racionálnější uspokojování potřeb výživy obyvatelstva. Intenzifikace reprodukčního procesu bude v uvedené vývojové etapě podmíněna urychleným uplatňováním vědeckotechnického pokroku, rozhodujícího činitele modernizace materiálně technické základny potravinářského průmyslu.

Základní směry rozvoje výroby potravinářského průmyslu budou logicky vycházet z uvažovaného vývoje spotřeby potravin, z požadavků na vývoz, předpokládaných materiálových vstupů, očekávaných změn ve spotřebitelské poptávce i z celé řady dalších faktorů. K výraznému rozvoji výroby by mělo dojít zejména v mrazírenském, tukovém a škrobárenském průmyslu, naopak nízkou dynamiku rozvoje lze spíše očekávat v mlýnsko-pekárenském, masném a mlékárenském průmyslu.

Růst dynamiky dodávek pro vnitřní obchod bude zřejmě převážně realizován prostřednictvím nehmotné složky odbytu, charakterizované růstem průměrných cen v důsledku kvalitativních změn ve struktuře spotřeby potravin a částečně i změnami nominálních cen. Nehmotná složka odbytu by se zřejmě podílela na přírůstku dodávek pro vnitřní obchod více než dvěmi třetinami.

Naplnění uvedených podílů nehmotného vývoje dodávek do tržních fondů předpokládá výrazné zkvalitnění surovinových a zvýšení materiálových vstupů do potravinářského průmyslu (zejména obalů a aditiv), jakož i vytvoření nezbytných technických a technologických předpokladů ve výrobně technické základně pro uplatnění progresivních technologických postupů a výrobních inovací s cílem zvýšit celkovou úroveň zhodnocovacích procesů ve výrobě potravin.

Hlavní směry výrobních inovací je žádoucí orientovat na zdokonalování užité hodnoty potravinářských výrobků. Půjde zejména o zvyšování nutriční, sensorické a hygienické hodnoty, údržnosti, stupně finalizace a estetické úrovně výrobků tak, aby účinně ovlivňovaly spotřebitelskou poptávku, snižovaly náročnost úpravy jídel v domácnostech i v zařízeních společného stravování a uspokojovaly diferencované požadavky skupin obyvatelstva se specifickými nároky na výživu. Orientace na inovace, zabezpečující racionálnější uspokojování potřeb výživy a návazně i vyšší efektivnost výroby, je základním východiskem, umožňujícím další rozvoj potravinářského průmyslu v podmínkách kvantitativního nasycení potřeb výživy.

Zvyšování kvality potravin je nezbytné řešit komplexně, jako proces soustavného zdokonalování užité hodnoty potravinářských výrobků, v souladu s vědeckými poznatky o výživě člověka a podle stanovených kritérií kvality. U technických norem jakosti, které jsou základem pro hodnocení kvality potravin, je velmi aktuální jejich systematická prověrka a zpřesňování v návaznosti na nové vědeckotechnické poznatky v oblasti jakosti, racionální výživy, ekonomičnosti výroby a také metod zkoušení.

Nová situace, kdy dochází ke změně postavení spotřebitele na trhu potravin, žádá provádět výrazně aktivní obchodní politiku. Půjde zejména o prohloubení spolupráce mezi výrobou a obchodem v oblasti výzkumu trhu, přípravy a realizace koncepčních záměrů ve výrobní oblasti, zabezpečení úplnosti nabídky potravin na trhu a účinného propagačního

působení na veřejná spotřebitelská mínění. V uvedených oblastech bude účelné využít i marketingové metody, realizované v duchu cílů jednotné socialistické obchodní politiky.

Nezastupitelnou a stále výraznější roli v dalším rozvoji zemědělsko-potravinářského komplexu bude mít lidský faktor a jeho angažovaná účast v reprodukčním procesu.

V budoucnu lze předpokládat mírný úbytek počtu pracovníků ve vlastní zemědělské činnosti, především v rostlinné výrobě, naopak k růstu počtu pracovníků bude nadále docházet ve sféře služeb a u pracovníků pomocných a obslužných činností. V roce 2 000 bude v ČSSR zhruba 16 mil. obyvatel, takže potenciální zdroje pracovních sil se zvýší téměř o 1 milion osob. K základním a velmi složitým úkolům naší ekonomiky bude patřit efektivní využití tohoto lidského potenciálu.

Sférrou, která zaměstná část těchto potenciálních pracovních sil, bude zejména přidružená výroba, což by mělo přispět k hospodářské stabilitě zemědělských podniků zejména v horských a podhorských oblastech a spoluřešit otázku sezónních pracovníků.

Vývoj pracovních sil v potravinářském průmyslu bude závislý na předpokládaných změnách ve struktuře výroby vzhledem k technickým a technologickým inovacím.

Pokud získá potravinářský průmysl preference v oblasti investic, bude to znamenat vyšší stupeň mechanizace, automatizace a robotizace, rychlejší substituci živé práce včetně změn ve struktuře pracovních sil. Za těchto podmínek lze očekávat růst počtu dělníků v údržbě a dopravě, stagnaci počtu výrobních dělníků, pokles ostatních dělníků. Potřebu pracovních sil bude ovšem i nadále ovlivňovat sezónní charakter výroby.

Vědeckotechnický rozvoj bude mít vliv nejen na počet pracovních sil, ale i na změny v obsahu a charakteru práce včetně adekvátní změny v kvalifikaci pracovníků.

Největším problémem reprodukce pracovních sil zůstává i do budoucna struktura náborových kvót mladých pracovníků, jež neodpovídá reprodukováné struktuře pracovních sil. Např. v zemědělství připadá na jednoho nastupujícího vyučeného dělnického pracovníka 0,91 nastupujících „odborníků“, ačkoliv podle potřeb reprodukce by měl být jejich poměr 4 : 1.

K vytvoření potřebné kvalifikační struktury pracovních sil v zemědělsko-potravinářském komplexu bude mimo jiné účelné zajistit nábor mládeže do zemědělství odpovídající potřebám praxe, dotvořit institucionalizovaný systém permanentního vzdělávání dospělých (včetně úpravy náplně pomaturitního a postgraduálního studia), zajistit resortní formy přípravy pro získání kvalifikace pro výkon druhého povolání (v rámci dvouprofesnosti), motivovat rekvalifikaci, permanentní vzdělávání a víceprofesnost opatřeními v ekonomické oblasti.

V uvedené struktuře předkládáme čtenářům monotematické číslo, zaměřené na věcné směry dalšího rozvoje čs. zemědělsko-potravinářského komplexu, které má především podat stručnou informaci o strategických směrech, prioritách a hlavních problémech spojených s koncepčním řešením dlouhodobého rozvoje tohoto národohospodářského komplexu v souvislostech s pracemi na koncepcích rozvoje čs. národního hospodářství, jeho jednotlivých odvětví a komplexů.

Nastínění hlavních směrů dalšího rozvoje odvětví zajišťujících výživu obyvatelstva zároveň představuje orientační východiska pro konkrétní zaměření nové soustavy plánovitého řízení zemědělsko-potravinářského a zemědělsko-průmyslového komplexu na období 9. pětiletky.

Jako je nepřetržitý dialektický proces poznání, stejně trvalé je i hlubší a komplexnější propracování věcných stránek reprodukčního procesu celého řetězce výroby potravin. Předkládané články vyjadřují danou etapu tohoto poznání.

ing. Vladimír Jeníček, DrSc., vědecký redaktor tematického čísla

Produkce potravin má nezastupitelné, klíčové postavení v národním hospodářství a její rozvoj patří mezi prioritní a strategicky rozhodující.

Základním perspektivním úkolem čs. zemědělsko-průmyslového komplexu je zabezpečení takového objemu a kvality potravin, aby kolem roku 2000 bylo v zásadě dosaženo racionální výživy lidu.

Paralelním cílem zůstává další zvyšování celkové míry soběstačnosti tak, aby v obdobném časovém horizontu bylo docíleno globálně plné soběstačnosti ve výrobě potravin našeho klimatického pásma v novém kvalitativním pojetí, tj. při pozitivní změně ve vývoji efektivnosti a dalším výrazném zlepšení výživy obyvatelstva.

INTENZIFIKACE REPRODUKČNÍHO PROCESU

Čs. zemědělství dosáhlo v posledních třech pětiletkách významného pokroku ve zvyšování výroby. Zatímco v roce 1970 převyšovalo předválečnou produkci pouze o jednu šestinu (index 116,8), byla v průměru let 1981–1985 produkce vyšší již o 50 %. Vysoká dynamika růstu hrubé zemědělské produkce, realizovaná při počtu pracovních sil o jednu pětinu nižším proti roku 1970, se odrazila i ve vývoji produktivity živé práce, která se od počátku 70. let do poloviny 80. let téměř zdvojnásobila. V roce 1985 připadalo na jednoho pracovníka v zemědělství 154 tis. Kčs hrubé zemědělské produkce.

Úspěšný rozvoj zemědělské výroby přispěl ke zvýšení soběstačnosti v potravinách, ke stabilizaci vnitřního trhu a k plynulému zásobování obyvatelstva. To vše umožňuje klást v budoucnu na všechna odvětví vyrábějící potraviny vyšší nároky a usilovat o plné využití rezerv. Pro celý potravinový řetězec platí požadavek vysoké efektivnosti a kvality reprodukčního procesu cestou intenzifikace.

Konkrétním výrazem realizace dlouhodobé hospodářské strategie ČSSR, založené na urychlení sociálně ekonomického rozvoje cestou intenzifikace a zvyšování efektivnosti společenské výroby, je růst národního důchodu čs. ekonomiky z 11,3 % v sedmé pětiletce na 19 % v pětiletce osmé, resp. dlouhodobé tempo růstu o 3,5 % ročně.

Další růst zemědělsko-potravinářské produkce je v perspektivě nedílně vázán na splnění náročných kvalitativních ukazatelů při intenzifikaci, zvyšování efektivnosti a kvality výroby.

Rok, roční průměr	Společenský produkt (SP)	Výrobní spotřeba (VS)	Národní důchod (ND)	Podíl výrobní spotřeby na společ. produktu (VS/SP)	Materiálová náročnost tvorby ND (VS/ND)
1971–75	100 028	66 933	33 095	66,9	2,02
1976–80	114 534	81 304	33 230	71,0	2,44
1981	121 585	92 768	28 817	76,3	3,12
1982	128 971	96 735	32 236	75,0	3,00
1983	136 126	103 825	32 301	76,3	3,21
1984	143 489	107 670	35 819	75,0	3,00
1985	145 587	112 571	33 016	77,3	3,41
1981–85	135 172	102 714	32 458	76,0	3,16
Index 1981–85 1971–75	135,1	153,5	98,1	113,6	156,4

Úroveň národního důchodu v zemědělství již po tři pětiletá období prakticky stagnuje a při vyjádření ve stálých cenách dochází dokonce k poklesu. Zhoršování výsledků společenské reprodukce ilustruje skutečnost, že na dosažení zhruba stejného národního důchodu v první polovině 80. let bylo nutno zvýšit výrobní spotřebu o více než 50 % v porovnání s obdobím 1971–1975. Podíl výrobní spotřeby se tak zvýšil ze dvou třetin na více než tři čtvrtiny (v roce 1985 to bylo již 77,3 %) a koeficient materiálové náročnosti z 2,02 na 3,4 v roce 1985 (tab. I).

Struktura společenské reprodukce je v zemědělství podstatně méně příznivá než v národním hospodářství jako celku. V roce 1985 dosahoval podíl národního důchodu na společenském produktu 38,6 % a koeficient materiálové náročnosti tvorby národního důchodu 1,59. Jiným příkladem je skutečnost, že v roce 1985 podíl zemědělství představoval 11,4 % společenského produktu, ale 14,3 % výrobní spotřeby a jen 6,7 % národního důchodu.

Dlouhodobá stagnace tvorby národního důchodu v tak významném odvětví při zvyšování výrobní spotřeby svědčí o ztrátě růstové dynamiky, která nemá obdoby v ostatních výrobních odvětvích. Proto se na řešení této problematiky musí soustředit hlavní pozornost mechanismu soustavy plánovitého řízení ZPoK a ZPK na 9. pětiletku, neboť prolongace tohoto trendu by byla pro další vývoj zemědělství, zemědělsko-průmyslového komplexu i celé ekonomiky neúnosná.

Dosažení rozhodného obrátu v procesu tvorby národního důchodu v zemědělství je nutno považovat za jeden z hlavních úkolů dalšího rozvoje (tab. II).

XVII. sjezd KSČ jednoznačně zdůraznil nezbytnost urychlit sociálně ekonomický rozvoj naší společnosti. Strategie urychlení vyžaduje nejen zrychlení tempa ekonomického růstu, ale i novou kvalitu růstu, což zásadně vyžaduje změnu relací mezi vstupy a výstupy výrobního procesu, všestrannou intenzifikaci výroby na základě vědeckotechnického pokroku s cílem podstatně zvýšit výkonnost a efektivnost národního hospodářství.

II. Vývoj makroekonomických veličin zemědělství, potravinářského průmyslu a ZPoK (variantní úvaha)

Veličina	Zemědělství			Potravinářský průmysl			ZPoK		
	1985	úvaha rok 2000		1985	úvaha rok 2000		1985	úvaha rok 2000	
		absolutně	index 2000 1985		absolutně	index 2000 1985		absolutně	index 2000 1985
Společenský produkt v mld Kčs	146,2	176,0	120,4	139,0	168,0	120,1	285,2	344,0	120,7
Výrobní spotřeba v mld Kčs	109,1	128,7	118,0	111,8	130,0	116,3	220,3	258,2	117,1
Podíl výrobní spotřeby na společ. produktu v %	74,6	73,1	98,0	80,4	77,4	96,3	155,0	150,5	97,1
Národní důchod v mld Kčs	37,1	47,3	127,5	27,2	38,0	139,9	74,3	85,3	114,8
Národní důchod na 100 Kčs výrobní spotřeby v Kčs	34,0	36,7	107,9	24,3	29,2	120,1	58,3	65,9	113,0
Národní důchod na 1 pracovníka v zemědělství v tis Kčs	41,1	56,4	137,2	136,1	189,1	139,0	177,2	245,5	138,5

III. Jednotková energetická náročnost produkce a národního důchodu ZPoK (variantní úvaha)

	1985	1990	2000	
			absolutně	index 2000 1985
Jednotková energ. náročnost produkce ZPoK, hrubé zemědělské produkce a hrubé výroby potravinářského průmyslu na: – paliva a PHM – elektřinu	0,728 0,33	0,692 0,36	0,630 0,41	86,5 124,2
Celková jednotková energetická náročnost: – produkce ZPoK – národního důchodu ZPoK	1,059 3,37	1,058 3,46	1,055 3,36	99,6 99,7

Jednotkovou energetickou náročnost chápeme jako výsledný vztah tis. TJ a mld Kčs produkce či národního důchodu.

Není sporu o tom, že jednou z příčin je i zkreslení hodnotových ukazatelů tvorby nové hodnoty v neprospěch zemědělství¹⁾. Současné však dlouhodobý vývoj hlavních kvalitativních ukazatelů svědčí o tom, že pokračuje extenzivní vývoj, při němž dosahování obdobných přírůstků hrubé produkce vyžaduje stále více dodatečných zdrojů.

Hlavní pozornost v mechanismu řízení a stimulování rozvoje zemědělství byla věnována především naturální stránce reprodukčního procesu, tj. dynamice růstu zemědělsko-potravinářské produkce a úspor živé práce při současném faktickém nedoceňování ekonomických kritérií, tj. úspor práce zvětšené a kvalitativních aspektů výroby, což způsobilo (jak ukazuje neúprosné realita výsledků) zanedbávání faktorů efektivnosti.

Výroba dosud rostla především zvyšováním výrobní spotřeby, nikoliv jejím vyšším zhodnocením. Strategie urychlení ekonomického a sociálního rozvoje, které předpokládá výrazné zvýšení tvorby národního důchodu, vylučuje další extenzivní růst existujících zdrojů. Změnu dosud velmi nepříznivých relací mezi oběma složkami společenského produktu – výrobní spotřebou a národním důchodem – může přinést pouze relativní snížení výrobní spotřeby jako celku a u některých inputů dokonce absolutní pokles výrobní spotřeby při růstu hrubé produkce. Dosahování vyššího efektu z jednotky zdrojů je rozhodujícím ukazatelem národohospodářské

¹⁾ Ukazuje se nezbytným přehodnotit teoretické, metodologické i praktické pojetí a následně způsob výpočtu tvorby národního důchodu v rámci čs. ekonomiky a zvláště v zemědělství a ZPoK. Dosavadní výsledky posouzení ukazují na oprávněnost tohoto záměru (viz např. následující stať Jeníčka a Fleka Problémy postavení zemědělství v čs. ekonomice na příkladu národního důchodu).

efektivnosti s výrazem nové kvality ekonomického růstu i v zemědělsko-potravinářském komplexu²⁾.

Důsledně prosazení intenzifikačních faktorů rozvoje vyžaduje zavádět technologický způsob výroby, opírající se o vědu a její výsledky, materializované ve výrobním procesu. Přejít k těmto intenzivním formám výroby je velkou potenciální silou vývoje, jeho realizace však je i jedním z nejobtížnějších úkolů současné ekonomické politiky (tab. III).

VĚDECKOTECHNICKÝ ROZVOJ A EFEKTIVNOST FAKTORŮ

Při perspektivním řešení tohoto problému je nutno vycházet z toho, že rozhodující směry vědeckotechnického pokroku přicházejí do zemědělství a potravinářství převážně zvenčí, materializované ve výrobních prostředcích³⁾. Většinu těchto zdrojů si nemohou zemědělci či potravináři sami vyrobit, musí být proto vytvořeny ve specializovaných podnicích při využití všech předností moderně organizované velkovýroby. Výrobní prostředky jsou stále více výsledkem výzkumné činnosti a zahrnují v sobě nové vědecké poznatky. Další rozvoj efektivní produkce potravin, zvýšení její efektivnosti, není v současné době možné bez aktivní účasti strojírenství, chemického průmyslu, energetiky, dopravy. *Společenský efekt produkce potravin je ve stále větší míře podmíněn úrovní vědeckotechnického pokroku v předvýrobních etapách a rychlostí i důsledností zavádění jeho výsledků do výroby.* A samozřejmě o to vyšší je i stupeň odpovědnosti inputových dodavatelských odvětví za rozvoj efektivní produkce potravin.

Jedním z nástrojů úspěchu při uskutečňování dlouhodobé strategie v intenzifikaci reprodukčního procesu výroby potravin je oblast investic, kde mechanismus soustavy plánovitého řízení má rovněž zásadní úlohu. Technickou rekonstrukci nelze uskutečnit bez řádového zkvalitnění investiční výstavby, neboť prostřednictvím investic dlouhodobě předurčujeme nejen národohospodářský rozvoj, ale i tempo ekonomického růstu a celkovou efektivnost.

Investiční výstavba je dlouhodobým problémem čs. ekonomiky, má nadále extenzivní charakter. Nelze se již spokojit pouze s objemem investic a z něj vyplývající fondové vybavenosti práce, ale především hodnotit technickou úroveň vybavenosti. Vždyť za určitou hodnotovou veličinou fondů se často skrývá jejich podstatně odlišná úroveň, struktura a stupeň opotřebení, režim fungování a využití. Určujícím faktorem růstové dynamiky nemůže již být objem a míra investic, ale i jejich reálná efektivnost.

Syntetizujícím kritériem efektivnosti materiální výroby se musí stát vyšší zhodnocení jednotky surovin, materiálů a energie, tedy kvalitativní stránka výroby. Je nutno překonat praxi minulosti, kdy stoupající investiční vklady vyžadovaly rostoucí materiálové a energetické zdroje, jejichž zvyšující se podíl snižoval tvorbu národního důchodu při klesající efektivnosti investic.

²⁾ Projektovaný nízký až téměř nulový pokles počtu pracovních sil v zemědělství (viz další státě), byť zřejmě s částečným přesunem do přidružené výroby, při uměřeném tempu růstu hrubé zemědělské produkce neumožní snížit výrazně celkovou sumu vynaložené živé práce v zemědělství; základním směrem intenzifikace reprodukčního procesu se pak v perspektivě logicky stává především snižování materiálové náročnosti.

³⁾ Vědeckotechnický rozvoj v širším smyslu zahrnuje i racionální využití existujících jak materiálových, tak pracovních faktorů růstu včetně jejich plošné dimenze, tj. například překonání zaostávání části zemědělských podniků, což může být pro 90. léta spolu s omezením ztrát a využitím rezerv samo o sobě významným zdrojem efektivní intenzifikace.

V průběhu posledních tří pětiletěk (1970–1985) bylo do čs. zemědělství investováno 226 mld Kčs (stálé ceny), což představuje 62 % investic za celé poválečné období. Zemědělství se příliš nedotkla omezení investiční činnosti, vyvolaná počátkem osmdesátých let zhoršením relací mezi vytvořeným a užitým národním důchodem. Podíl investic do zemědělství rostl a dosáhl 20 % z celé výrobní sféry (v dlouhodobém průměru zhruba jedné šestiny). Odlišná však byla struktura investic: zatímco v průměru činil podíl investic do zemědělství jednu pětinu, u staveb jednu čtvrtinu, ale u strojů jen jednu šestinu. V zemědělství v období socialistické přestavby převládaly investice stavební, později se podíl strojů a zařízení zvyšoval nad 40 % (v roce 1985 43,1 %), průměr výrobních odvětví národního hospodářství však dosahuje 54 %.

V důsledku kratší doby obratu a tudíž rychlejší amortizace strojů v zemědělské výrobě výrazně převládají základní prostředky stavební – v roce 1985 71,3 % z celkové hodnoty základních fondů.

Vybavení základními fondy je v zemědělství, ale i v celém zemědělsko-potravinářském komplexu nejen co do objemu značně nižší, ale i ve strukturálním porovnání s ostatními odvětvími národního hospodářství méně příznivé. V roce 1985 dosahovala vybavenost jednoho pracovníka stroji a zařízeními 85 tis. Kčs, což je méně než polovina (47 %) v porovnání s průmyslem (180 tis. Kčs ve stálých cenách). Především je však nutno přihlédnout k nekomplexnosti vybavení zemědělství v průběhu jeho stále pokračující technologické přestavby (řada sezónních činností se stále neobejde bez brigádní pomoci) i ke značné zastaralosti zařízení v potravinářském průmyslu.

Technický pokrok stále preferuje především aspekt substituční, nahrazování živé práce prací zhmotnělou, který měl své opodstatnění v období přechodu k velkovýrobním formám výroby. Je logické, že účinnost základních prostředků s vysokým podílem staveb neustále klesá, objem hrubé produkce na 1 000 Kčs základních fondů se snížil ze 721 Kčs v roce 1970 na 389 Kčs (s. c.) v roce 1985, tj. na 54 %, fondová náročnost produkce stoupla o 85 %.

Tendenci klesající účinnosti základních prostředků charakterizuje koeficient pružnosti využití základních fondů. Vyjadřuje vztahy mezi tempem růstu produktivity práce a tempem růstu vybavenosti pracovní síly základními fondy, z něhož konkrétně vyplývá, že v období 1970 až 1985 je tempo růstu produktivity živé práce téměř o čtvrtinu pomalejší než růst vybavenosti pracovních sil základními fondy, zatímco společenská produktivita práce roste tempem pouze polovičním.

Věcný investiční program, ale i mechanismus jeho řízení musí být založen tak, aby napomohl realizovat kvalitativní směry v ekonomice. Základní linií se tak stává priorita technické modernizace, vyjádřená zvýšením investic do strojů a zařízení a snížením objemu stavebních prací. I v zemědělství a potravinářství nutno předpokládat větší rozsah dodávek potřebné výkonné strojové techniky, vedoucí však výsledně jednoznačně k poklesu celkové fondové a materiálové náročnosti výroby, nikoliv k jejímu dalšímu růstu.

O to větší budou nároky na dodavatele výrobních prostředků, kteří musí zabezpečit nejen objem, ale především kvalitu a vysokou technickou úroveň dodávek, tj. zlepšení technicko-ekonomických parametrů strojů, odstranění nedostatků v kvalitě, která má často svůj původ v použití nevyhovujícího materiálu. Je nutno se vyvarovat i nedostatků ve struktuře dodávek, které znemožňují sladění kapacit pracovních strojů a snižují tak jejich využití. Nelze se ani trvale smířovat s tím, že *růst cen zemědělských a potravinářských strojů výrazně převyšuje růst jejich kvalitativních výkonnostních parametrů.* V této souvislosti by po zevrubné analýze tohoto problému stálo za úvahu zabudovat do mechanismu systém, blokující další rozšíření uvedené negativní tendence.

Za situace, kdy růst cen výrobních fondů značně předbíhá růst reálných odměn za práci, stává se záměna živé práce prací zhmotnělou stále méně efektivní, což znevýhodňuje záměnu staré techniky novou, které je často nedostatek, a vede k prodlužování doby využití staré techniky se všemi negativními důsledky, včetně růstu uváděné výrobní spotřeby.

Podíl aktivní části základních fondů — strojů a zařízení — se v zemědělství během posledních deseti let zvýšil o 13 %, tj. z 25,6 na 28,9 %. Růst podílu aktivních prvků na celkových základních fondech znamená bezesporu kladný jev při intenzifikaci reprodukce. Skutečnost je ale taková, že *růstu podílu strojů je do značné míry dosahováno prodlužováním doby obratu*. Čím déle zůstává stroj v provozu, čím je jeho vyřazování pomalejší, tím více se zvyšuje podíl aktivních prvků základních fondů.

Růst podílu aktivní části základních fondů je proto nutno korigovat a přihlídnout ke skutečnosti, že výrazně klesá míra likvidace strojů a zařízení.

Současná likvidace strojů neodpovídá optimální době jejich obratu, což je v zásadním rozporu s potřebnou tendencí zkracování životnosti a modernizace strojů, s prosazováním progresivních výsledků vědy. Tato situace vyžaduje *přehodnotit dosavadní kritéria životnosti a délky exploatace strojů*. V zemědělsko-potravinářském komplexu je stále mnoho dožívajících typů strojů, které se opravují i za cenu vysokých nákladů a zvýšené potřeby náhradních dílů. Podniky reagují na obtíže při obstarávání náhradních dílů vytvářením nadměrných zásob, které pak z velké části představují zdroje umrtvené, dočasně vyjmuté z reprodukce.

Nepřiměřený rozsah zásob je odrazem širších souvislostí v celé československé ekonomice; čím menší je pohotovost a pravidelnost dodávek, tím více odběratelských zásob si musí podnik vytvářet. Nedostatky v odběratelsko-dodavatelských vztazích vedou k tomu, že *podniky nepovažují nadměrný objem zásob za menší zlo než nedostatečné zásoby*. O snižující se efektivnosti tvorby zásob v národním hospodářství svědčí vývoj relace mezi objemem vytvořeného národního důchodu a průměrným stavem zásob. Počínaje 70. lety má vývoj zásob rychlejší dynamiku než tvorba národního důchodu a od roku 1980 průměrný stav zásob převyšuje roční objem tvorby národního důchodu, přičemž rozdíl v tempech růstu se zvyšuje. Rostoucí náročnost tvorby národního důchodu na prostředky vázané v zásobách svědčí o nedostatečné efektivnosti reprodukce, ale i o nedostatečné účinnosti mechanismu soustavy. Dokazuje to i zvyšující se podíl přírůstku oběžných fondů, rezerv a zásob ve struktuře akumulace (v roce 1985 to bylo např. 12,6 %), který tak snižuje podíl přírůstku výrobních fondů v čs. ekonomice.

Účast inputových odvětví národního hospodářství na materiálové spotřebě v zemědělsko-potravinářském komplexu je rozdílná. Nejvýznamnější úloha připadá chemickému průmyslu, jehož dodávky do zemědělství ve výši kolem 7,5 mld Kčs představují 8 % celkové produkce chemického průmyslu.

Čs. zemědělství dosáhlo vysoké intenzity použití průmyslových hnojiv (v roce 1985 265 kg č. ž./ha), které jej řadí vysoko nad průměr evropského kontinentu. Proto je nutno *orientovat chemickou výrobu nikoliv na další růst objemu, ale především na zvyšování kvality průmyslových hnojiv, jejich koncentraci, používání vícesložkových, stopových a tekutých hnojiv*. Efektivnost využití hnojiv závisí i na jejich správné aplikaci podle zásad vědecké výživy rostlin a na velkovýrobní organizaci jejich aplikace.

Vysoká intenzita rostlinné výroby a velkoplošné pěstování šlechtěných, avšak choulostivějších kultur vyžaduje zintenzívnit boj proti škůdcům a chorobám rostlin. Odhaduje se, že absence chemické ochrany by v současné době znamenala snížení výnosů o jednu třetinu. Ve srovnání s většinou zemí s intenzivním zemědělstvím

má však ČSSR nižší spotřebu pesticidů na hektar půdy; v rámci zemí RVHP se řadí až na čtvrté místo, proti Maďarsku je jejich potřeba poloviční.

Výroba pesticidů je relativně mladým oborem chemického průmyslu a nachází se stále ve stadiu vývoje, zaměřeného na nalézání prostředků s velkým okruhem působnosti, stabilitou, nízkými náklady, vysokou účinností a nízkou mírou toxicity. Zatím zabezpečuje tuzemská výroba necelou polovinu současné potřeby, takže jsou nutné vysoké dovozy, z nichž většina přichází z nesocialistických zemí (krytí optimální spotřeby agrochemikálií dosahuje v ČSSR 70–80 %).

Chemickou ochranu však nelze podcenit, je třeba usilovat o její zintenzívnění a zkvalitnění. Vždyť efektivnost prostředků vložených do chemické ochrany je vysoká, za jednu korunu se vrací zhruba čtyřnásobek. Je proto nezbytné, aby i čs. chemický průmysl vyvinul v tomto směru vyšší aktivitu, zejména cestou kooperace s ostatními zeměmi RVHP.

Naléhavost a náročnost perspektivního rozvoje zemědělsko-potravinářského komplexu vyžaduje *orientaci na ty směry, které mohou přinést nejvyšší efekt, rychle a účinně se uplatnit v rozhodujících odvětvích výroby potravin. Těmto požadavkům se nejvíce přibližují biologické inovace*, jejichž smyslem je zdokonalování živých organismů a zvyšování jejich výkonnosti. Biologické inovace jsou investičně poměrně málo náročné, zanedbatelná není ani možnost ovlivňovat jejich prostřednictvím produkci a přizpůsobovat ji potřebám člověka.

Urychlení rozvoje biotechnologií by měla přivést spolupráce se Sovětským svazem, který má ve výzkumu i v průmyslovém využití biotechnologií mnohaletý náskok.

Průběh příprav a zvláště plnění plánů setrvale odhaluje, že se dosud dostatečně *neprojevují nové principy úpravy dodavatelsko-odběratelských vztahů při nákupu zemědělských a potravinářských produktů a potřeb pro zemědělství a potravinářství*. Stále přetrvává stav, že v době přejímání úkolů a uzavírání smluv na objem nákupních úkolů nemají zemědělské podniky přesné a závazné údaje o materiálně technickém zabezpečení výroby a všechny limitované ukazatele. Podnik sice zná výrobní úkoly, ale neví, co vlastně bude mít k dispozici pro zajištění této výroby. Absence včasných a konkrétních smluv na dodávky výrobních potřeb staví podniky do nerovnoprávného postavení a dodavatelsko-odběratelské vztahy a hospodářské smlouvy nejsou pro tyto nedostatky považovány za základní prvek plánovacího procesu. Vytvoření účinného mechanismu mezi dodavateli a zemědělstvím včetně potravinářského průmyslu lze označit za kardinální problém nové soustavy plánování včetně řízení ZPoK a ZPK.

ZÁVĚRY

Pozornost je proto nutno soustředit na vytvoření optimálních podmínek v souladu se závěry XVII. sjezdu KSČ. Cílem je prosadit rozhodující úlohu pětiletého plánu ZPoK i ZPK v řízení a uplatnit dlouhodobou chozrasčotní odpovědnost podniků.

Tato opatření musí postupně prostřednictvím mechanismu soustavy plánovacího řízení vytvářet náročnější ekonomické klima a současně poskytnout výrobní sféře více prostoru na rozhodování.

Z analýz a komparací perspektivních cílů rozvoje ZPoK a ZPK se stávající situací vyplývají základní kritická místa dalšího rozvoje.

Nejslabšími články se z tohoto hlediska jeví především dodavatelská a zpracovatelská sféra zemědělsko-průmyslového komplexu a zčásti i vnitřní a zahraniční obchod.

Dodavatelská odvětví dosud nezabezpečují plně investiční a materiálové potřeby zemědělsko-potravinářského komplexu. Strojní vybavení potravinářského průmyslu ve většině oborů zaostává za světovými parametry i za potřebami efektivního zpracování potravinářských surovin a inovace výrobků, zaváděné progresivnější technologie jsou téměř výlučně z dovozu. Dlouhodobě přetrvává nedostatek vhodných obalů a obalové techniky.

Obdobná situace je zčásti i v zemědělském strojírenství, kde jde především o zabezpečení komplexních strojně technologických linek v potřebném objemu a vzájemných vazbách. Výrazné změny jsou nezbytné zvláště v kvalitativní úrovni, zaostává také tempo zavádění progresivních prvků především elektroniky.

V další sféře dodavatelského bloku — chemickém průmyslu — je to především chronický nedostatek množství, sortimentu a kvality pesticidů a dalších prostředků ochrany rostlin, nedostačující objemy dodávek vysoce kvalitních hnojiv a celkově málo vyhovující struktura průmyslových hnojiv.

Tyto problémy se stále výrazněji promítají a soustřeďují do zpracovatelské sféry a jsou jednou ze základních příčin nedostatečně efektivního využívání základních surovin, pomalého promítání poptávky do kvantitativní a zejména kvalitativní struktury produkce potravin a nízké vývozní efektivity.

V uvedeném kontextu se téměř zákonitě zpracovatelský potravinářský průmysl stává nejslabším článkem uvnitř komplexu.

Bez dostatku kvalitních vstupů průmyslového původu do zemědělsko-potravinářského komplexu (při výhledově se dále zvyšujícím jejich podílu téměř na 2/3 z celkové materiálové spotřeby) a přiměřené relace mezi jejich cenou a užitnou hodnotou nelze reálně efektivní intenzifikaci celého potravinového řetězce zajistit pouze (a především) aktivizací jen vnitřních (a podílově již nepodstatných) faktorů zemědělství a potravinářství.

Literatura

- JENÍČEK, V.: Zemědělství a soběstačnost ve výrobě potravin. Praha, SZN 1984.
VALENTA, F.: Formování teoretických základů intenzivního rozvoje socialistické ekonomiky. Nová Mysl, 1985, č. 2.
ZAJAC, J.: Činitele ovlivňující vývoj národního důchodu. Plán. Hosp., 1985, č. 9.
Historická statistická ročenka ČSSR. Praha—Bratislava, SNTL—ALFA 1985.
Statistické ročenky potravinářského průmyslu. Praha, FMZVŽ.
Zpráva o hlavních směrech hospodářského a sociálního rozvoje ČSSR na rok 1986 až 1990 a ve výhledu do roku 2000. Rudé Právo 26. 3. 1986.

Došlo 19. 11. 1987

JENÍČEK V., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Praha

Kritéria a cíle rozvoje zemědělsko-potravinářského komplexu

Zeměd. Ekon., 34, 1988, č. 5, s. 297—306. — 3 tab., lit. 6, res. čes., rus., angl., něm.

ZPoK, dlouhodobý rozvoj, reprodukční proces, intenzifikace, efektivnost, teoretické pojednání

Stať charakterizuje základní kritéria a cíle dlouhodobého rozvoje čs. zemědělsko-potravinářského komplexu, především nezbytnost intenzifikace reprodukčního procesu a zajištění dynamického a setrvalého růstu národního důchodu v zemědělství. Zabývá se rovněž souvislostmi vybraných faktorů vědeckotechnického rozvoje a efektivnosti.

ЕНИЧЕК В., Научно-исследовательский институт экономики и продовольствия, Прага

Критерии и цели развития агро-продовольственного комплекса

Zeměd. Ekon., 34, 1988, № 5, с. 297–306. — 3 табл., лит. 6, рез. чешск., русск., англ., нем.

АПдК, долгосрочное развитие, воспроизводственный процесс, интенсификация, эффективность, теоретическая трактовка

Характеризуются основные критерии и цели долгосрочного развития чсл. АПдК, прежде всего необходимость интенсифицировать процесс воспроизводства и обеспечить динамический и непрерывный рост национального дохода в сельском хозяйстве. Рассматриваются и зависимости между отдельными факторами НТР и эффективностью.

JENÍČEK V., Economic Research Institute for Agriculture and Food, Praha

Criteria and Objectives of the Development of the Agri-Food Complex

Zeměd. Ekon., 34, 1988, No. 5, pp. 297–306. — 3 tabs, refs 6, summaries in cs, ru, en, de

agri-food complex, long-term development, reproduction process, intensification, effectiveness, theoretical treatise

The basic criteria and objectives of the long-term development of the agri-food complex in Czechoslovakia are characterized, with special emphasis on the need of intensifying the reproduction process and of securing a dynamic and continuous growth of the national income in agriculture. Attention is also paid to the implications of the selected factors of technological progress, and to effectiveness.

JENÍČEK V., Forschungsinstitut für Ökonomik der Landwirtschaft und Ernährung, Praha

Kriterien und Ziele der Entwicklung des Agrar-Lebensmittel-Komplexes

Zeměd. Ekon., 34, 1988, Nr. 5, S. 297–306. — 3 Tab., Lit. 6, Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtech.

ALK, langfr. Entwicklung, Reproduktionsprozeß, Intensivierung, Effektivität, theor. Aspekte

Charakterisiert werden die Hauptkriterien und Ziele der langfristigen Entwicklung des tschechoslowakischen Agrar-Lebensmittel-Komplexes, insbesondere die dringende Notwendigkeit der Intensivierung des Reproduktionsprozesses und die Sicherung eines dynamischen und beständigen Wachstums des Nationaleinkommens in der Landwirtschaft. Auch die Zusammenhänge zwischen ausgewählten Faktoren der wissenschaftlich-technischen Entwicklung und der Effektivität werden aufgezeigt.

Adresa autora:

Ing. Vladimír Jeníček, DrSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

V současné době jsou předmětem mimořádného zájmu kvalitativní aspekty reprodukčního procesu čs. ekonomiky včetně proporcí a postavení zemědělství, se zvláštním zřetelem na základní makroekonomickou veličinu — národní důchod.

Analýza jeho dosavadního vývoje, ale i jakékoliv představy o dalším růstu nově vytvořené hodnoty zemědělství v perspektivě jsou nedílně vázány na její reálné ocenění a užití.

Postavení čs. zemědělství v národním hospodářství, charakterizované problematikou vyjadřování vývoje a tvorby národního důchodu, jsou předmětem zájmu této statě.

VÝVOJ NÁRODNÍHO DŮCHODU ZEMĚDĚLSTVÍ

Shrňme-li stručně hlavní tendence vývoje tvorby národního důchodu v zemědělství podle Statistické ročenky ČSSR a dalších materiálů, vyplývá z nich následující:

a) Podíl zemědělství na tvorbě národního důchodu v národním hospodářství trvale klesá, a to z 10,3 % v roce 1970 na 6,6 % v roce 1985. Jde ovšem o historickou tendenci, společnou všem ekonomicky vyspělým zemím, závažné však je, že podíl na tvorbě národního důchodu je značně nižší než podíl zemědělství na počtu pracovních sil ve výrobní sféře, takže společenská produktivita práce v zemědělství dosahuje pouze 40 % průměru národního hospodářství. V roce 1971 to bylo ještě 48 %. Pokles podílu národního důchodu je tedy rychlejší než pokles podílu zemědělství na pracovních silách.

b) Na rozdíl od vývoje v národním hospodářství jako celku tvorba národního důchodu v zemědělství dlouhodobě stagnuje. Při vyjádření ve stálých cenách byl národní důchod vytvořený v zemědělství v období 1981–1985 dokonce o 1,9 % nižší než v letech 1971–1975; v běžných cenách vzrostl o 4,9 % (tab. I).

c) Nejméně příznivě se ve statistických údajích jeví účast zemědělství ve vrcholné makroekonomické bilanci — prvotním rozdělení národního důchodu. Jak známo, toto rozdělení zachycuje použití vytvořeného národního důchodu na dvě části:

— fond individuálního rozdělení (FIR) určený na mzdy a odměny za práci bezprostředním individuálním výrobcům,

— fond společenského rozdělení (FSR), určený na celospolečenské potřeby (včetně mezd pro pracovníky nevýrobních odvětví) a na další rozšíření výroby.

I. Vývoj národního důchodu v zemědělství ČSSR v pětiletých obdobích 1971–1985 (roční průměry)

Pětiletka	Běžné ceny		Stálé ceny k 1. 1. 1977	
	mil. Kčs	index	mil. Kčs	index
1971–1975	35 042	100	33 095	100
1976–1980	32 957	94,0	33 230	100,4
1981–1985	36 715	104,8	32 458	98,1

Pramen: Statistická ročenka ČSSR (1986)

II. Prvotní rozdělení národního důchodu v období 1981–1985 v mil. Kčs běžných cen

	Národní důchod	FIR	FSR
Národní hospodářství – struktura	515 667 100	213 052 41,9	302 615 58,7
Průmysl – struktura	309 763 100	103 096 33,3	206 667 66,7
Zemědělství – struktura	36 715 100	39 075 106,4	–2 360 –6,4

Pramen: Statistická ročenka
Vlastní propočty

Touto formou společnost centralizuje podstatnou část národního důchodu a diferencovaně ji zpětně rozděluje podle společenských potřeb. Ze statistických údajů vyplývá, že např. v roce 1985 byl vytvořen národní důchod ve výši 560 mld Kčs, z nichž 223 mld (40 %) bylo použito na FIR, takže na FSR zbývá 60 % (337 mld). V průmyslu, který se podílí na tvorbě národního důchodu zhruba 60 %, jsou na FSR odváděny dokonce plné dvě třetiny zde vytvořeného národního důchodu. Podíl zemědělství na FSR je naopak záporný: v roce 1985 byl FIR o 3,6 mld vyšší než úroveň tvorby národního důchodu. Znamená to, že do FIR bylo rozděleno o 9,7 % více, než bylo vůbec vytvořeno (tab. II).

Relace podílu zemědělství na tvorbě a prvotním rozdělení národního důchodu se v poválečném období několikrát změnila. Až do konce padesátých let byl FSR v zemědělství pasivní. Souvisí to s poklesem tvorby národního důchodu po světové válce a s obtížemi prvních let kolektivizace. Po dosažení konsolidace zemědělských podniků a s rozvojem zemědělské výroby i čistého důchodu byla – i při zvýšení FIR o 60 % – účast zemědělství na FSR kladná, i když relativně nevelká. Např. v období 1971–1975 zemědělství přispívalo do FSR necelými 3 mld Kčs ročně, tedy 8,4 % vytvořeného důchodu. V období 1976–1980 již byl FIR v zemědělství

o 1,7 mld Kčs ročně, tedy zhruba o 1 % vyšší než úroveň vytvořeného národního důchodu.

V letech 1981–1985 byl již FIR ročně o 2,4 mld Kčs, tedy o 6,4 % vyšší než tvorba národního důchodu, což bylo ovlivněno mimořádně nepříznivým rokem 1981, kdy byl FIR o 6,5 mld Kčs, tedy o rekordních 22,8 % vyšší než národní důchod vytvořený. Nepříznivý byl i rok 1985, v němž FIR překročil úroveň tvorby důchodu o 3,6 mld Kčs, tedy o 9,7 %. Na 100 Kčs nově vytvořené hodnoty připadlo 109,70 Kčs na odměny za práci, zatímco v průmyslu např. to ve stejném roce bylo pouze 32,60 Kčs.

d) Úloha malovýrobního sektoru, tedy záhumenkových, osobních a soukromých hospodářství, je v zemědělství v porovnání s ostatními vysoká. Příklad na ni 12 % hrubé produkce, ale jen 4 % vlastních nákladů, takže jejich podíl na tvorbě národního důchodu tvoří plnou jednu třetinu. Podle metodiky neslouží národní důchod malovýrobců k rozšířené reprodukci, a proto se celý zahrnuje do FIR.

Po odpočtu čisté produkce i FIR malovýrobců dostaneme tyto relace za socialistický sektor zemědělství: vytváří národní důchod ve výši 24,7 mld Kčs, na FIR připadá 28,3 mld, tedy o 14,5 % více. Tato skutečnost ještě snižuje podíl socialistického sektoru zemědělství na tvorbě národního důchodu a krytí celospolečenských potřeb.

Toto konstatování staví zemědělství a jeho vztahy ke státnímu rozpočtu do velice nepříznivého světla. Zároveň však zákonitě vyvolává potřebu blíže analyzovat teoretické a metodologické přístupy tvorby národního důchodu v zemědělství a způsob její konstrukce a vyjadřování.

V dalším se pokusíme stručně nastínit některé diskusní problémové oblasti:

- organizačně sektorové a ryze odvětvové třídění,
- daň z obrátu a způsob jejího zápočtu,
- subvence a intervence a jejich odpočet od realizačních cen zemědělských produktů,
- cenové okruhy: NC (nákupní ceny zemědělských výrobků), VC (velkoobchodní ceny potravin) a jejich malá provázanost v důsledku odchylek realizačních cen od hodnoty.

VÝPOČET NÁRODNÍHO DŮCHODU METODOU ČISTÝCH ODVĚTVÍ

Při konstrukci bilance národního důchodu se používá výrobní metody, při níž se v jednotlivých výrobních odvětvích odpočtem materiální spotřeby od hrubé produkce zjistí čistá produkce odvětví. Souhrn čistých produkcí odvětví výrobní sféry tvoří národní důchod.

Na rozdíl od ostatních odvětví se podle metodiky výpočtu společenského produktu do hrubé produkce zemědělství zahrnují nejen užité hodnoty, které byly v odvětví vytvořeny a při realizaci zemědělský podnik opouštějí, ale i ty výrobky, které jsou v podniku spotřebovány, ať již výrobně jako meziprodukt (produkce krmiv, osiv, steliv, hnojiv apod.), anebo výrobky vlastní produkce, které jsou nevýrobně individuálně spotřebovány (samozásobení). Obdobně se ovšem celkový objem použitého meziproduktu vlastní výroby zahrnuje do hmotných nákladů zemědělství.

Tvorba hrubé produkce, stejně jako materiální spotřeba, je sledována podle jednotlivých odvětví. Nelze ji proto ztotožňovat s údaji na základě organizačně sektorového členění výrobní sféry, v nichž je zachycena i vedlejší činnost. Odvětvové členění nepodléhá organizačním změnám, a proto je považováno za stabilnější.

To umožňuje lépe a podrobněji bilancovat důchodové zdroje a jejich rozdělení podle odvětví.

Použití odvětvového třídění konkrétně znamená, že se do odvětví zemědělství započítávají prvotní výnosy — a pochopitelně i náklady — patřící do odvětví zemědělství, tedy v zásadě rostlinná a živočišná výroba a některé další činnosti institucí sloužících bezprostředně zemědělské výrobě (STS, Slovair).

Dále se do hrubé produkce zemědělství započítává zemědělská produkce, provozovaná v podnicích s jinou organizační příslušností. V roce 1985 dosáhly tyto výkony částky 832 mil. Kčs (především se jedná o vojenské statky a organizace ministerstva dopravy), což však představuje pouze zhruba půl procenta z celkové hrubé zemědělské produkce.

Naopak výnosy z „nehlavních“ činností se do zemědělské produkce nezapočítávají a zahrnují se do hrubé produkce příslušného odvětví, konkrétně do průmyslu a stavebnictví.

Váhu a tendenci vývoje nezemědělské činnosti v odvětví zemědělství charakterizují tyto údaje:

	1984	1985	1986
výkony v mld Kčs	14,7	17,9	20,9
podíl na celkových výkonech v %	14,3	16,9	—
zisk v mld Kčs	3,2	4,3	5,0
podíl na zisku v %	28,1	39,0	54,0

Přesun hrubé produkce mezi ryzími odvětvími tedy způsobuje, že národní důchod vykazovaný v zemědělství jako odvětví je o 8–9 mld Kčs nižší v porovnání se zemědělstvím jakožto organizačním sektorem.

Pro přesnější hodnocení společenské produktivity práce i podílu zemědělství na tvorbě a zvláště rozdělení národního důchodu, investic, vybavenosti základními prostředky apod. je nutno především zjistit počet pracovníků, kteří se podílejí na vlastní (ryzí) zemědělské produkci. Tyto údaje nebyly předmětem podrobnějšího a přesnějšího zkoumání. Je však známo, že z celkového počtu manuálních pracovníků 63,2 % pracovalo v rostlinné a živočišné výrobě, 10,6 % v přidružené výrobě a 27,1 % připadá na další činnosti v dílnách, ve stavebních četách, jako řidiči nákladních aut a různé pomocné práce. Podle kvalifikovaného odhadu se jedná zhruba o 100 tisíc osob, o které je třeba počet pracovníků vlastního zemědělství snížit, a případně zvážit, resp. obdobně redukovat počet pracovních sil nejrozumnějších pomocných činností (z 27,1 %), ke kterému by bylo třeba vztahovat ukazatele produktivity společenské práce a další kvalitativní ekonomické ukazatele za odvětví. V praxi se však běžně vychází nesprávně z plného počtu 950 tisíc pracovníků, tedy z údajů za organizační sektor.

DAŇ Z OBRATU A JEJÍ ZÁPOČET

Podíl jednotlivých odvětví výrobní sféry na tvorbě společenského produktu vyjadřuje jejich hrubá produkce. Ta je v podstatě vyjádřena v ceně realizovaných výrobků, v nichž je zahrnuta také daň z obratu. Daň z obratu představuje příspěvek určitého výrobního odvětví do centralizovaného čistého důchodu společnosti, odváděný prostřednictvím státního rozpočtu z odvětví zemědělství, lesnictví a průmyslu.

Daň z obratu se realizuje prakticky celá v ceně průmyslových výrobků (včetně potravinářských), především však spotřebních předmětů. Částkou 82,5 mld Kčs se

III. Daň z obrátu zemědělství (rok 1985 v tis. Kčs běžných cen)

01	obilí	1 807
02	luštěniny	-8 937
03	brambory konzumní včetně raných	-270 016
05	pícniny	-2 805
011	olejniny	-806
012	výrobky z prádňích rostlin	-1 271
017	výrobky z kořenových rostlin	0
018	léčivé rostliny	55
021	ovoce	83
024	zelenina čerstvá	833
026	květiny a okrasné dřeviny	22 866
027	ovocné dřeviny	442
Rostlinná výroba		-257 750
031	skot	1 207
032	prasata a výrobky z chovu	5 289
033	ovce, kozy a výrobky z chovu	134
034	koně, osli a výrobky z chovu	536
041	drůbež a výrobky z chovu	679
042	sladkovodní ryby	9 024
044	laboratorní zvířata	3 525
Živočišná výroba		20 396
Celkem		-237 354

Pramen: FSÚ

podílí téměř jednou čtvrtinou na tvorbě národního důchodu v průmyslu. Saldo daně z obrátu v odvětví zemědělství a lesnictví je v posledních letech záporné (v roce 1985 částkou 311 mil. Kčs za obě odvětví), takže daň z obrátu z průmyslu je dokonce vyšší než daň z obrátu za celé národní hospodářství.

Do hrubé produkce zemědělství se zahrnuje daň z obrátu, která je realizována při prodeji zemědělských výrobků neprocházejících průmyslovým zpracováním, což ovšem je v současné době minimální množství. Navíc s růstem výrobních nákladů se zvyšuje počet výrobků se zápornou daní z obrátu, nevelké aktivní saldo vykazují živočišné produkty a rozhodující podíl záporné daně z obrátu připadá na rostlinné výrobky (tab. III).

Daň z obrátu za potraviny je tedy prakticky celá realizována v potravinářském průmyslu. Vzhledem k tomu, že hodnota surovin zde představuje 70–90 % ceny finálních výrobků, bylo by logické zahrnout odpovídající část daně z obrátu z produkce potravin do odvětví zemědělství. V průměru let 1983–1985 činila daň z obrátu v potravinářském průmyslu 21 322 mil. Kčs ročně. Při přerozdělení úměrně počtu pracovníků účastnících se produkce potravin na těchto dvou stupních potravinové vertikály (850 + 200 tisíc osob), tedy 81 : 19, a dělením celého aktivního salda daně by na zemědělství připadlo 17 270 mil. Kčs a tvorba národního

důchodu by se zvýšila na 56 457 mil. Kčs (39 187 + 17 270), tj. o 44 %. Podíl zemědělství na tvorbě národního důchodu by se zvýšil z 6,6 na 10,5 %.

Tato zdánlivě jednoduchá možnost zpřesnit a zrealizovat tvorbu národního důchodu zemědělství přerozdělením podílu daně z obrátu ukazuje, že její celková výše v národním hospodářství stagnuje a v potravinářském průmyslu její výnos trvale klesá. Je tomu proto, že s růstem nákladů v zemědělství dochází často k situaci, kdy nákupní ceny jsou vyšší než ceny, ve kterých se u nakupujících organizací vedou na skladě, tedy za velkoobchodní ceny. V důsledku toho narůstá nejen v zemědělství, ale i v potravinářském průmyslu počet výrobků se zápornou daní z obrátu (tab. IV).

IV. Daň z obrátu potravinářského průmyslu v mil. Kčs

	Kladná	Záporná	Výnos daně	Podíl záporné daně v %
1983	34 156	11 058	22 098	32,4
1984	36 358	14 408	21 950	39,3
1985	36 517	17 600	18 917	48,2
1986	37 370	18 397	18 973	49,2
Index 1986 1983	109,4	166,4	82,1	

Pramen: FMF

Záporná daň z potravin se zvýšila z 2 mld Kčs v roce 1975 na 18,4 mld Kčs v roce 1986, tedy na devítinásobek, a její podíl na kladné dani z obrátu dosáhl téměř 50 %. Znamená to, že kladná daň z obrátu ve výši 37 370 mil. Kčs byla snížena o 18 397 mil. Kčs daně záporné a výsledné saldo činí pouze 18 973 mil. Kčs.

Výnos daně z obrátu u potravinářského průmyslu jako oboru, tedy při organizačně sektorovém třídění, je v porovnání s uvedenými hodnotami v průměru o 3 mld ročně vyšší o výnos daně za mydlářské a kosmetické výrobky, která však při odvětvovém třídění je zahrnována do chemického průmyslu.

Je charakteristické, že záporné saldo daně z obrátu u potravin je z 85 % tvořeno třemi skupinami: výrobky mlékařské, jatečné a ovoce a zelenina, tedy výrobky základní spotřeby. Kladného salda je naopak ze tří čtvrtin dosahováno u šesti položek zbytného charakteru (pivo, víno, lihoviny, cigarety, káva, čaj), z nichž daň z obrátu činí 28 mld Kčs.

Vývoj salda daně z obrátu za potraviny a pochutiny v posledním období signalizuje, že s jejím výnosem nelze počítat jako s potenciálním faktorem výraznějšího zvyšování úrovně tvorby čisté produkce nejen v zemědělství, ale ani v celém ZPoK (tab. V).

	1983	1984	1985	1986
Odvětví celkem	23 098	21 950	18 917	18 973
Z toho výrobky:				
Mlýnské	94	137	-42	-142
Cukrovarnické	196	-327	-342	-376
Jatečné:	2 924	2 853	-1 006	-1 101
hovězí maso výsekové	-1 489	-1 511	-2 798	-2 834
vepřové	2 075	2 108	1 714	1 726
Mlékárenské:	-5 593	-8 822	-8 860	-9 028
mléko	-1 257	-2 569	-2 558	-2 525
máslo	-2 543	-3 041	-3 029	-3 139
Ovocné a zeleninové	-1 212	-1 210	-1 785	-2 007
Pekárenské	223	213	-388	-537
Cukrovinkářské	2 279	2 620	2 661	2 636
Nealkohol. nápoje	-829	-444	565	522
Pivo	2 402	3 186	5 771	5 877
Víno	1 538	1 324	1 764	1 783
Lihoviny	9 392	9 629	8 923	9 081
Čaj	290	311	344	399
Káva	3 375	4 220	4 376	4 417
Cigarety	5 921	6 031	5 849	6 448

Pramen: FMF

DOTACE A INTERVENCE ZE STÁTNÍHO ROZPOČTU A JEJICH ZAPOČTENÍ

Dlouhodobá a jednoznačná tendence růstu vlastních nákladů v zemědělství je odrazem širších souvislostí rozvoje celé čs. ekonomiky. Působí zde však i vlastní – subjektivní i objektivní – faktory. Patří k nim zvyšování váhy pracovně, materiálově i fondově náročných odvětví, nízké tempo uplatňování VTR v dodávkách inputových odvětví a s tím spojený pokles efektivnosti substituce živé práce. Vyšší růst cen vstupů, rychlejší než zvyšování jejich kvalitativních parametrů, je jedním z rozhodujících faktorů růstu reprodukčních nákladů, které se tak posouvají k úrovni podniků hospodařících v relativně nejlepších podmínkách. To pro většinu zemědělských podniků znamená, že úroveň nákupních cen zemědělských výrobků ve svém úhrnu nepokrývá náklady zemědělské produkce.

Narůstající disproporce mezi zvyšováním cen vstupů do zemědělství a relativně stabilní hladinou cen zemědělských produktů byla již v druhé polovině 60. let řešena formou dotací ze státního rozpočtu. Intervence cen vstupů spolu s různými dotacemi a dalšími ekonomickými nástroji mají působit na snížení vlastních nákladů v zemědělské prvovýrobě a tím i k přiblížení relací nákupních, velkoobchodních a maloobchodních cen na potravinové vertikále.

Přerozdělovací procesy hrají v produkci potravin obrovskou úlohu, na ZPoK připadá největší podíl (téměř 2/3) čerpání neinvestičních dotací ze státního rozpočtu. Například v roce 1985 na každých 100 Kčs tržeb za zemědělské výrobky

případlo ještě 21 Kčs dotací ze státního rozpočtu, přičemž podíl nástrojů státního rozpočtu ve formě dotací a subvencí, resp. intervencí cen vstupů neustále roste. Vedle potřeby dosáhnout většího propojení cenových okruhů jde v zemědělství navíc o řešení vlivu diferenciální renty, tedy problému, který nemá obdoby v ostatních odvětvích národního hospodářství.

Příděly ze státního rozpočtu vyplývají tedy z objektivně uznané nutnosti přispět na náklady zemědělské výroby, které nejsou kryty současnou úrovní nákupních cen. Samostatnou otázkou zůstává konkrétní objem a struktura dotací. Dotace ze státního rozpočtu se však do hrubé produkce a tím ani do čisté produkce odvětví nezapočítávají a zemědělský produkt je oceňován v cenách, za které je přebírá odběratel. Tyto ceny však neobsahují dotace k tržbám nebo přírážky ke kupním cenám, neboť tyto částky neplatí odběratel, ale státní rozpočet. Jednou ze závazných podmínek bilancovatelnosti tvorby a užití společenského produktu totiž je, aby na obou pólech vztahu mezi odběratelem a dodavatelem byl výrobek prezentován stejnou peněžní částkou. Zásadou je, aby pro každý jednotlivý cenový okruh platila základní rovnost: tvorba zdrojů = užití zdrojů.

Podle stejného principu — ocenění výrobku stejnou částkou u odběratele i dodavatele v zájmu bilancovatelnosti — se při nákupu inputů rozdíl mezi vyšší pořizovací cenou výrobních prostředků a jejich odbytovou cenou řeší intervencemi ze státního rozpočtu. Tato částka proto zvyšuje výrobní spotřebu zemědělské organizace a snižuje tak výslednou čistou produkci odvětví.

V případě odlišného přístupu, který by přihlédl k těmto skutečnostem, by se národní důchod v zemědělství zvýšil o dalších 17 mld Kčs ročně.

ODCHYLKY REALIZAČNÍCH CEN OD HODNOTY

Z teoretického i praktického poznání vyplývá, že použité realizační ceny nemohou přesně vyjadřovat množství společenské práce a že se odchyľují od hodnoty. Znamená to, že podíl čisté produkce jednotlivých odvětví nemusí ještě přesně vyjadřovat jejich podíl na tvorbě nových hodnot. Ukazatelem v jednotlivých odvětvích není přímo vyjadřovaná hodnota vytvářená, ale hodnota realizovaná v cenách.

Tato hodnota se v čistých produkcích jednotlivých odvětví realizuje zřejmě odchýlně, v závislosti na odchylkách cen od hodnoty jak v hrubé produkci, tak i ve výrobní spotřebě, a následně i v čisté produkci.

Neprovázanost cenových okruhů v celé vertikále produkce potravin je ovlivněna především nutností stabilizovat maloobchodní ceny potravin ve vztahu k sociální politice a úrovni mezd v národním hospodářství. Současně však platí, že racionalizace cenové soustavy vyžaduje plné propojení okruhu nákupních cen zemědělských surovin s velkoobchodními cenami potravinářského průmyslu jakožto základní předpoklad získání objektivního pohledu na společenské náklady výroby potravin, což umožňuje pohotově posuzovat efektivnost ekonomického a výrobního řešení a zjednodušuje celý systém úhrady. Reálnější ocenění výrobních faktorů by zdokonalilo i zobjektivizovalo vyjadřování společenských nákladů produkce potravin a přeneseně i hodnocení podílu zemědělství na tvorbě národního důchodu.

Zemědělství má v porovnání s ostatními odvětvími národního hospodářství podstatně vyšší podíl „nehlavních“ činností, tedy přidružené výroby. Současný zemědělský podnik lze v současné době obtížně redukovat na výrobce rostlinných a živočišných produktů, naopak nezemědělská výroba má své neoddelitelné místo, technicky i ekonomicky. Přispívá nejen k obohacení trhu o spotřební předměty, ale významná je i produkce výrobních prostředků pro vlastní odvětví (v roce 1985 jejich objem dosáhl 7 mld Kčs). Přidružená výroba umožňuje využít pracovních sil v mimosezónním období a v řadě zemědělských podniků hospodařících v méně příznivých přírodních podmínkách je i předpokladem zlepšení finančních výsledků hospodaření s výraznou zpětnou vazbou na ryzí zemědělskou výrobu.

Zisk z přidružené výroby má výrazný podíl nejen na zisku z celkové činnosti zemědělského podniku, ale i na výsledné čisté produkci odvětví. V pojetí zemědělství pouze jako rostlinné a živočišné výroby je tvorba národního důchodu v zemědělství jako odvětví v porovnání se zemědělstvím jako organizačním sektorem řádově o 8–9 mld Kčs nižší.

Do produkce zemědělství se započítává pouze daň z výrobků průmyslově nezpracovaných, v současné době tedy minimální rozsah, což spolu s růstem nákladů v poměru k cenám způsobuje, že daň z obrátu v zemědělství je nepatrná, nebo dokonce záporná. Naproti tomu u spotřebních předmětů průmyslového původu, které nepatří mezi základní potřeby a kde proto nejsou cenová omezení tak přísná, činí daň z obrátu 82 mld Kčs a zvyšuje tak národní důchod tohoto odvětví o jednu třetinu. Zahrnutím části daně z obrátu v potravinářském průmyslu proporcionálně podle počtu pracovníků v zemědělství by se tvorba národního důchodu zvýšila o 17,3 mld Kčs.

Narůstající disproporce mezi zvyšováním cen vstupů do zemědělství (i když v dodavatelských odvětvích je dosahováno poměrně vysoké rentability) a relativně stabilní hladinou maloobchodních cen potravin bylo nutno řešit formou dotací, které se ovšem do hrubé produkce a tedy ani do čisté produkce zemědělství nezapočítávají, neboť jsou hrazeny ze státního rozpočtu. Tato skutečnost redukuje národní důchod v zemědělství obdobně o 17 mld Kčs.

Základní problémy realistického ocenění přínosu jednotlivých odvětví spočívají v oblasti hodnotové. Národní důchod v jednotlivých odvětvích, vyjádřený v peněžních jednotkách, charakterizuje nikoliv vytvářené hodnoty, ale spíše hodnoty realizované v cenách. Není sporu o tom, že při odchylkách realizačních cen od hodnoty dochází ke zkreslení, ovlivněnému například ve vztahu k zemědělství především nutností stabilizovat maloobchodní ceny potravin.

Uvedený ilustrativní a diskusní příklad ukazuje na možný případný výrazný interval mezi současně tradovaným objemem národního důchodu a uvedenými úvahami, neboť národní důchod vytvářený v zemědělství by se podmíněně zvýšil až na dvojnásobek. Tento údaj ovšem nemůžeme považovat za vědecký a dostatečně spolehlivý.

Zajímavý, byť diskusní pohled na odvětvovou strukturu národního důchodu vyjadřuje rovněž konstrukce podílu odvětví na tvorbě nových hodnot podle odvětvové struktury fondu individuálního rozdělování. Vycházíme-li z toho, že odměna za práci se uskutečňuje zhruba v souladu s ekonomickým zákonem odměňování podle práce a že v zemědělství bylo dosaženo průměrné úrovně odměn jako v souhrnu ostatních odvětví národního hospodářství, je proto možno předpokládat, že i jednotka živé práce vytváří stejný nadvýrobek.

V průměru let 1983–1985 činila míra nadvýroby ($FSR : FIR \times 100$) v souhrnu výrobních odvětví 144,5 %. Znamená to, že za 100 Kčs mezd byl vytvořen

národní důchod ve výši 244,5 Kčs. Úrovní 40 730 mil. Kčs fondu individuálního rozdělení v zemědělství by za předpokladu jednotné celospolečenské míry nadvýrobu odpovídala tvorba národního důchodu ve výši téměř 100 mld Kčs, tedy zhruba 2,5krát více.

Je tedy otázkou, zda odchylky struktury fondu individuálního rozdělení proti odvětvové struktuře tvorby národního důchodu považovat za nezasloužené přerozdělování národního důchodu ve prospěch zemědělství, o němž byla zmínka v úvodu, nebo za hrubý a nepřesný pokus o dílčí vyjádření odchylek realizačních cen proti hodnotě čisté produkce v jednotlivých odvětvích.

Národní důchod je třeba považovat za vrcholnou národohospodářskou bilanci, určenou především jako podklad pro zásadní rozhodování nejvyšších státních a politických orgánů o jeho použití podle národohospodářských potřeb a preferencí.

Odvětvová struktura tvorby národního důchodu tedy může dávat spíše informace o tendencích vývoje. Bylo by neseriózní posuzovat podle údajů o struktuře národního důchodu význam jednotlivých odvětví, či dokonce činit makroekonomická rozhodnutí.

Problematika reálného vyjadřování nově vytvořené hodnoty nejen v zemědělství, ale zřejmě celé ekonomiky (včetně případné modifikace dosavadního pojetí národního důchodu, resp. zahrnování dalších činností a služeb) je aktuální a velmi závažná.

Literatura

- JENÍČEK, V.: Zemědělství a soběstačnost ve výrobě potravin. Praha, SZN 1984.
KOVÁČOVÁ, E.: Zaměstnanost v procese intenzifikace čs. národního hospodářstva. Plán. Hospod., 1985, č. 10.
POTÁČ, S.: Vítězná cesta k budování rozvinuté socialistické společnosti. Plán. Hospod., 1983, č. 5.
UNGERMANN, J.: Některé tendence ve vývoji výrobní spotřeby. Plán. Hospod., 1985, č. 10.
VALENTA, F.: Formování teoretických základů intenzivního rozvoje socialistické ekonomiky. Nová Mysl, 1985, č. 2.
VAŠÁK, D.: Hlavní tendence v plnění plánu investiční výstavby. Plán. Hospod., 1985, č. 4.
ZAJAC, J.: Činitele ovlivňující vývoj národního důchodu. Plán. Hospod., 1985, č. 9.
Historická statistická ročenka ČSSR. Praha—Bratislava, SNTL—ALFA 1985.
Statistická ročenka ČSSR. Praha—Bratislava, SNTL—ALFA 1986.
Statistické ročenky potravinářského průmyslu. Praha, FMZVŽ.
Zpráva o hlavních směrech hospodářského a sociálního rozvoje ČSSR na rok 1986 až 1990 a ve výhledu do roku 2000. Rudé Právo, 26. 3. 1986.

Došlo 19. 11. 1987

JENÍČEK V. — FLEK J., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Praha

Problémy postavení zemědělství v čs. ekonomice na příkladu národního důchodu

Zeměd. Ekon., 34, 1988, č. 5, s. 307–318. — 5 tab., lit. 11, res. čes., rus., angl., něm.

zemědělství, národní důchod, daň z obrátu, dotace, intervence, nákupní ceny, teoretické pojednání

Článek se zabývá vývojem národního důchodu v čs. zemědělství, teoretickými a metodologickými problémy jeho vyjadřování a správností (realností) jeho vykazovaného objemu, problémem zápočtu daně z obrátu, dotací (diferenciálních příplatků) včetně otázek úrovně nákupních cen zemědělských výrobků, neodpovídající společensky nutným nákladům na zemědělskou produkci.

ЕНИЧЕК В., — ФЛЕК Й., Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Прага

Роль сельского хозяйства в чехословацкой экономике на примере национального дохода

Zeměd. Ekon., 34, 1988, № 5, с. 307–318. — 5 табл., лит. 11, рез. чешск., русск., англ., нем.

сельское хозяйство, национальный доход, налог с оборота, дотации, закупочные цены, теоретический анализ

Характеризуется развитие национального дохода в сельском хозяйстве ЧССР, рассматриваются теоретические и методологические проблемы правильности (реальности) определения его уровня, вопросы зачета налога с оборота, дотаций (дифференциальных надбавок), в т. ч. вопросы уровня закупочных цен на сельскохозяйственную продукцию, не отвечающего уровню общественно необходимых затрат на ее производство.

JENÍČEK V. — FLEK J., Economic Research Institute for Agriculture and Food, Praha

National Income: An Example of the Problems of the Status of Agriculture in the Czechoslovak Economy

Zeměd. Ekon., 34, 1988, No. 5, pp. 307–318. — 5 tabs, refs 11, summaries in cs, ru, en, de

agriculture, national income, turnover tax, grants, subsidies, buying prices, theoretical treatise

The problems analyzed in the paper include the development of the national income in Czechoslovak agriculture, the theoretical and methodological issues of its expressing and the correctness of the registration of its volume, the problem of the inclusion of the turnover tax, grants (differential bonuses), as well as the fact that the purchase prices of agricultural products do not correspond to the socially necessary costs of agricultural production.

JENÍČEK V. — FLEK J., Forschungsinstitut für Ökonomik, der Landwirtschaft und Ernährung, Praha

Probleme der Stellung der Landwirtschaft in der tschechoslowakischen Ökonomie am Beispiel des Nationaleinkommens

Zeměd. Ekon., 34, 1988, Nr. 5, S. 307–318. — 5 Tab., Lit. 11, Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtech.

Landwirtschaft, Nationaleinkommen, Umsatzsteuer, Dotationen, Interventionen, Aufkaufpreis, theor. Aspekte

Dargelegt wird die Entwicklung des Nationaleinkommens in der tschechoslowakischen Landwirtschaft, theoretische Probleme und auch methodologische Aspekte dessen Darstellung und Richtigkeit der Ausdrucksweise (Realität) des Umfangs des NE, das Problem der Einbeziehung der Umsatzsteuer, der Dotationen (differenzierter Zahlungen) einschließlich der Fragen der Aufkaufpreise für landwirtschaftliche Erzeugnisse, deren Produktionsaufwand nicht den gesellschaftlich notwendigen Kosten entspricht.

Adresa autorů:

Ing. Vladimír Jeníček, DrSc., doc. ing. Josef Flek, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Rozvoj životní úrovně obyvatelstva probíhá v konkrétních sociálně ekonomických podmínkách, které zahrnují jak možnosti a proporcionalitu jejího rozvoje, tak i vyváženost dynamiky jejích jednotlivých složek. To platí v plné míře i pro zabezpečení takové úrovně spotřeby potravin, která by měla co nejlépe hradit společensky uznané potřeby výživy. Z tohoto obecného pojetí je nutno konkretizovat zatím dosti obecně formulovanou koncepci potřebných strukturálních a kvalitativních změn ve spotřebě potravin a následně i strategii postupného zabezpečení optimální úrovně výživy, především vlastními zdroji potravin. Z těchto důvodů byla vypracována prognóza spotřeby potravin a nápojů v podrobném sortimentu tak, aby tyto strukturální a návazné kvalitativní změny byly postižitelné a na jejich základě bylo možno formulovat základní směry výživové a potravinové politiky (Štiková a Sekavová 1987).

MATERIÁL A METODY

Kvantifikace budoucí spotřeby potravin i nápojů byla provedena extrapolací časových řad spotřeby. Výsledky vypočtených hodnot byly korigovány na základě hodnocení dalších faktorů ovlivňujících spotřebu (diferencovaná spotřeba potravin, trendy spotřebitelské poptávky, požadavky racionální výživy, očekávaný demografický vývoj populace a mezinárodní srovnání spotřeby). Po stanovení konečných hodnot jsme tyto údaje rovněž nutričně hodnotili.

Při trendové analýze časových řad byla jako závisle proměnná y vzata celková spotřeba (tržní, mimotržní, naturální) sledovaných komodit v časové řadě 1970–1985, jako nezávisle proměnná x časová proměnná. Pomocí korelační tabulky byly podle koeficientů korelace vyloučeny takové potravinové komodity, u kterých byl stupeň těsnosti obou proměnných nízký. U ostatních vybraných potravinových i nápojových komodit byly vypočteny funkce (lineární, druhá mocnina, odmocnina, hyperbola, logaritmická) a pomocí koeficientu udávajícího stupeň těsnosti spotřeby na čas byly vybrány nejvhodnější funkce.

Výpočet spotřebních trendů byl proveden odděleně pro ČSR i SSR. Výhledová spotřeba pro ČSSR byla propočtena váženým průměrem dané spotřeby v ČSR a SSR podle očekávaného demografického vývoje v obou republikách.

Rozbor diferencované spotřeby potravin byl proveden podle rodinných účtů u tzv. čistých rodin, tj. domácností složených z manžela, manželky a nezaopatřených dětí. Hodnocení bylo provedeno podle sociální skupiny, ekonomické aktivity ženy a podle počtu dětí v rodině. Význam těchto analýz spočívá především v posouzení vzájemných relací spotřeby v jednotlivých typech domácností (s údaji celostátními nejsou bezprostředně srovnatelné).

Trendy spotřebitelské poptávky jsou zpracovány na podkladě prognózy maloobchodního obrátu, výsledků konjunkturálních testů, testů tržní situace i prognózy změn nákupního a spotřebního chování obyvatelstva (Zemánková a kol. 1987, Štěpová a kol. 1987).

Při posuzování racionalizace výživy vycházíme z posledních poznatků lékařské vědy na diferencovanou výživu obyvatelstva i očekávaného demografického vývoje, zejména se zřetelem na měnící se podíl jednotlivých věkových skupin.

Mezinárodní srovnání spotřeby potravin je provedeno na základě údajů spotřeby ve vyspělých kapitalistických i socialistických státech. Hodnocení je zaměřeno nejen na celkovou spotřebu jednotlivých komodit, ale sledované státy jsou rozděleny do více či méně homogenních skupin podle spotřeby nejdůležitějších zdrojů živočišných bílkovin, donátorů energie, podílu spotřeby rostlinných a živočišných tuků, relací ve spotřebě ovoce a zeleniny apod.

VÝSLEDKY

Základní změny ve výživě obyvatelstva do roku 2000 jsou tedy stanoveny na základě předchozího vývoje spotřeby, s přihlédnutím ke zdravotním požadavkům na změnu struktury výživy, potřebám diferencované výživy, mezinárodnímu srovnání i spotřební realitě navrhovaných změn. Pro přehlednost uvádíme výsledky řešení v rozdělení podle jednotlivých potravinových i nápojových komodit (tab. I).

Maso a masné výrobky

V celém poválečném období byl kladen důraz na kvantitativní zvyšování spotřeby živočišných bílkovin jako základního znaku zvyšování kvality. Začátkem 7. pětiletky se projevovali základní změny ve výživové politice, především s důrazem na urychlení soběstačnosti ve výrobě potravin i za cenu zabrzdění tempa růstu spotřeby masa jako výrobně i výdajově nejnáročnější potravinové skupiny.

Přesto se spotřeba v 7. pětiletce vyvíjela odlišně než očekával plán i prognózy pro další období. Spotřeba masa po snížení v roce 1982 opět rostla a dosáhla v současnosti v podstatě úrovně roku 1980. Přitom výrazně rostla naturální spotřeba, takže podíl tržní spotřeby na celkové spotřebě byl v roce 1985 nižší než v roce 1980.

Z výživového hlediska lze kladně hodnotit rychlejší vyrovnávání dosud značných rozdílů ve spotřebě masa v obou národních republikách. Nelze rovněž přehlédnout skutečnost, že úprava cen masa a masných výrobků měla nesporně kladný vliv na spotřebu masa v tom, že nebylo dosaženo tak vysoké úrovně spotřeby, kterou naznačovalo předchozí prudké tempo růstu.

Vzhledem k významu masa ve výživě byly vypočteny jak trendy pro celou komoditu maso celkem v hodnotě na kosti, tak i pro podrobné členění, tj. maso hovězí a telecí, vepřové, skopové-koňské-kozí, drůbež, zvěřina, králíci. Rovněž jsme se zabývali návrhem podrobného sortimentu masa výsekového a masných výrobků z průmyslového zpracování i vývojem naturální spotřeby vepřového masa.

Navržené hodnoty pro spotřebu masa celkem v hodnotě na kosti v roce 2000 se pohybují mírně nad úrovní danou doporučenou dávkou potravin (DDP). Předpokládáme značné přiblížení úrovně spotřeby v obou národních republikách tak, jak již naznačil vývoj v 7. pětiletce. Také vývoj spotřebitelské poptávky ukazuje na nižší úroveň uspokojení v SSR než v ČSR, a to jak u výrobků z masa, tak i u zabitě drůbeže.

Pokud jde o strukturu jednotlivých druhů masa, nelze reálně předpokládat podstatnou změnu podílu hovězího a vepřového masa. Jak vyplývá z mezinárodního srovnání, téměř ve všech zemích střední i severní Evropy převažuje výrazně spotřeba vepřového masa. Tento trend by byl přijatelný i z hlediska racionální výživy za předpokladu snížení porážkové hmotnosti prasat na úroveň dosahovanou ve vyspělých kapitalistických státech. Také spotřeba drůbeže se v ČSSR pohybuje na srovnatelné úrovni, ovšem spotřeba ostatního masa (především jehněčího) je v ČSSR výrazně nižší.

Předpokládáme následující vývoj podrobného sortimentu, tj. masa výsekového, masných výrobků, masných konzerv i naturální spotřeby (Štiková a kol. 1986):

Výsekové maso

Všechny analyzované faktory i vývojové trendy ukazují, že v budoucnu by měla spotřeba výsekového masa jen velmi pozvolně růst, přičemž rychlejší nárůst spotřeby se předpokládá na Slovensku s tím, že v cílovém roce 2000 se úroveň spotřeby výsekového masa bude mezi ČSR a SSR vyrovnávat.

Masné výrobky

Výsledky trendové analýzy i analýzy spotřebitelské poptávky naznačují, že spotřeba masných výrobků by měla mít v budoucnu poměrně vysoké tempo růstu. Rozhodně se dá očekávat výraznější vzestup než u ostatních výrobků z masa. Také u této komodity předpokládáme poněkud vyšší nárůst spotřeby v SSR, takže úroveň spotřeby se bude v obou republikách přibližovat.

Pro jednotlivé skupiny masných výrobků platí následující trendy:

- vařené a pečené výrobky — vývoj po celé sledované období je natolik stabilizován, že uvažujeme se stagnací spotřeby na úrovni posledního období

- trvanlivé výrobky — na základě všech uvedených skutečností je předpokládán velmi mírný vzestup tohoto druhu výrobků

- měkké a drobné výrobky — u těchto výrobků je předpokládán výraznější nárůst spotřeby, zejména v SSR

- speciality a uzená masa — také u těchto výrobků se dá předpokládat poměrně rychlejší tempo růstu spotřeby, a to jak v ČSR, tak i v SSR

Konzervy

Vývoj spotřeby konzerv je téměř totožný v ČSR i SSR, hodnoty v prognózaném období jsou téměř identické.

Naturální spotřeba

Naturální spotřeba má v této potravinové skupině stále velmi důležité postavení. Podstatně vyšší úroveň naturální spotřeby je vykazována v SSR. Hodnotíme pouze naturální spotřebu vepřového masa (u ostatních druhů je poměrně stabilizovaná úroveň). Všechny výpočty prognózovaných hodnot naturální spotřeby přinášely hodnoty nižší než je současná úroveň. Tyto hodnoty samozřejmě vycházejí

I. Skutečnost a prognóza spotřeby potravin do roku 2000 v ČSSR, ČSR a SSR (v kg/obyv./rok)

Potravina	Území	Skutečnost		Prognóza 2000	Základní model DDP
		1985	1986		
Maso (v hodnotě na kosti)	ČSSR	85,8	87,3	91,0	90,0
	ČSR	89,3	91,6	91,5	
	SSR	79,1	78,8	89,0	
Z toho: hovězí a telecí	ČSSR	27,6	27,8	28,7	
	ČSR	30,3	30,0	30,6	
	SSR	22,3	23,1	24,6	
vepřové	ČSSR	42,8	43,5	46,0	
	ČSR	43,9	45,9	45,2	
	SSR	40,7	39,0	47,0	
drůbež	ČSSR	11,7	12,0	13,1	
	ČSR	10,6	11,1	12,5	
	SSR	13,7	13,8	14,4	
skopové	ČSSR	0,7	0,7	0,8	
	ČSR	0,6	0,5	0,6	
	SSR	1,0	1,0	1,2	
zvěřina	ČSSR	0,3	0,3	0,3	
	ČSR	0,4	0,4	0,3	
	SSR	0,2	0,3	0,3	
králíci	ČSSR	2,7	3,0	2,1	
	ČSR	3,5	3,7	2,3	
	SSR	1,2	1,6	1,5	
Ryby celkem	ČSSR	5,3	5,6	6,0	6,2
	ČSR	5,6	5,8	6,1	
	SSR	4,7	5,1	5,8	
Mléko a mléčné výrobky bez másla (v hodnotě mlé- ka tekutého)	ČSSR	248,4	250,4	270,0	251,0
	ČSR	252,2	251,8	271,0	
	SSR	240,8	247,7	268,0	
Z toho: konzumní mléko	ČSSR	111,1	108,0	102,8	
	ČSR	103,1	99,8	99,0	
	SSR	127,2	124,3	110,0	
sýry celkem	ČSSR	6,3	6,6	7,3	
	ČSR	6,8	7,2	7,5	
	SSR	5,4	5,5	7,0	
mléčné konzervy	ČSSR	4,9	4,8	6,4	
	ČSR	5,1	5,0	6,4	
	SSR	4,4	4,4	6,4	
tvaroh	ČSSR	4,0	4,2	4,3	
	ČSR	4,4	4,6	4,8	
	SSR	3,1	3,4	3,6	
ostatní mléčné výrobky	ČSSR	21,8	22,0	27,8	
	ČSR	27,7	27,7	28,5	
	SSR	10,0	10,6	26,5	
Vejce v ks	ČSSR	344	346	330	306
	ČSR	337	339	330	
	SSR	358	360	330	
Tuky celkem v hmotnosti	ČSSR	26,5	27,0	25,0	20,0
	ČSR	27,3	28,1	25,2	
	SSR	24,9	24,9	24,7	

Potravina	Území	1985	1986	Prognóza 2000	Základní model DDP
Z toho: máslo	ČSSR	8,8	8,7	8,2	6,4
	ČSR	9,7	9,8	8,8	
	SSR	7,0	6,7	7,1	
sádlo	ČSSR	7,0	7,0	6,6	3,2
	ČSR	6,5	6,7	6,2	
	SSR	8,0	7,5	7,4	
rostlinné jedlé tuky a oleje	ČSSR	10,6	11,2	10,2	10,4
	ČSR	11,0	11,5	10,2	
	SSR	9,8	10,6	10,2	
Cukr rafinovaný celkem	ČSSR	35,4	37,5	35,0	31,0
	ČSR	36,6	38,4	35,3	
	SSR	33,1	35,7	34,5	
Z toho: přímá spotřeba	ČSSR	17,3	18,6	15,5	
	ČSR	16,9	17,9	15,8	
	SSR	18,0	20,0	15,1	
nepřímá spotřeba	ČSSR	18,1	18,9	19,5	
	ČSR	19,7	20,5	19,5	
	SSR	15,1	15,7	19,4	
Obiloviny celkem v hodnotě mouky vč rýže	ČSSR	110,9	109,7	96,0	91,0
	ČSR	113,3	112,9	96,0	
	SSR	106,1	103,5	96,0	
Z toho: chléb	ČSSR	59,2	57,6	59,0	67,0
	ČSR	57,0	56,3	58,0	
	SSR	63,8	60,2	61,0	
pšeničné pečivo	ČSSR	29,5	30,7	23,0	22,0
	ČSR	32,5	32,6	22,5	
	SSR	23,5	27,1	23,9	
Brambory	ČSSR	78,3	79,5	87,0	96,0
	ČSR	81,9	80,6	88,0	
	SSR	71,1	77,2	85,0	
Luštěniny	ČSSR	1,4	1,8	2,0	2,8
	ČSR	1,3	1,9	2,0	
	SSR	1,7	1,7	2,0	
Zelenina celkem (v hodnotě čerstvé)	ČSSR	74,8	75,0	97,0	103,0
	ČSR	68,1	65,6	95,0	
	SSR	88,3	93,6	101,0	
Ovoce celkem (v hodnotě čerstvého)	ČSSR	56,6	60,4	69,0	70,0
	ČSR	61,6	64,4	71,0	
	SSR	46,6	52,3	65,0	
Ovoce čerstvé	ČSSR	40,4	41,8	48,0	49,0
	ČSR	41,8	42,8	44,0	
	SSR	37,5	39,8	50,0	
V tom citrusové plody	ČSSR	11,6	11,9	18,0	16,0
	ČSR	12,3	12,5	18,0	
	SSR	10,1	10,6	18,0	

Pramen: Statistické informace (FSÚ)
Vlastní výpočty

z delšího časového období, kdy byla snaha o snižování naturální spotřeby a také skutečně k jejímu snižování docházelo. Teprve v posledním období naturální spotřeba prudce roste.

Vývoj v posledních letech však nelze jednoznačně přenášet do budoucnosti. Je zřejmé, že naturální spotřeba vepřového masa má své limitní hranice i při nejpříznivějších podmínkách vnějších i subjektivních. Po zvážení všech výrobních, ekonomických i sociálních faktorů i s přihlédnutím k dlouhodobému vývoji před rokem 1982 jsme došli k závěru, že současná vysoká naturální spotřeba vepřového masa bude v budoucnu mírně klesat.

Ryby a výrobky z ryb

Mírné zvyšování spotřeby ryb v ČSSR se po úpravě maloobchodních cen zastavilo a došlo k poklesu spotřeby. V současné době se spotřeba mírně zvyšuje. Poněkud jiný je trend spotřeby v obou národních republikách. Zatímco v ČSR došlo k poměrně prudkému snížení spotřeby (který se vyrovnává až v roce 1986), na Slovensku spotřeba plynule roste. Přesto zůstává spotřeba v SSR podstatně nižší než v ČSR.

Hodnoty vypočtené metodou trendové analýzy naznačují další mírné snížení spotřeby v ČSSR, přičemž v ČSR dochází k poměrně značnému snížení a v SSR naopak k vzestupu.

Vzhledem k ostatním faktorům ovlivňujícím spotřebu jsme v konečném návrhu provedli korekci. Bereme v úvahu, že je značně neuspokojená poptávka, především po mořských rybách. Je zřejmé, že výše spotřeby v jednotlivých letech je velmi závislá na zásobování trhu. Kromě toho není možné přehlédnout mimořádný význam spotřeby ryb ze zdravotního hlediska, zejména z důvodů prevence ischemické choroby srdeční.

Po zvážení všech uvedených faktorů je navržena prognóza spotřeby s tím, že bude nutno zaměřit pozornost na zvyšování dovozu mořských ryb a především zrychlit inovační proces ve výrobě výrobků ze sladkovodních ryb tak, aby bylo možno dosáhnout alespoň navrhovaných hodnot, tj. přiblížení se úrovni DDP.

Mléko a mléčné výrobky

Spotřeba mléka a mléčných výrobků (v hodnotě mléka bez másla) má neustále rostoucí trend. Stoupající spotřeba mléčných výrobků pokračuje i nadále, což patří nesporně k pozitivním rysům vývoje výživy.

Podstatně vyšší je nárůst spotřeby v SSR, což je žádoucí jev z hlediska požadovaného vyrovnávání rozdílů v úrovni spotřeby potravin mezi národními republikami. Přitom na Slovensku je stále neuspokojená poptávka po většině mléčných výrobků, tj. sýrech, mléčných konzervách i ostatních mléčných výrobcích.

Lze zaznamenat stálý pokles spotřeby mléka tekutého konzumního, a naopak se zvyšuje spotřeba sýrů. Klesající trend spotřeby konzumního mléka lze očekávat i nadále, obdobně jako ve většině průmyslově vyspělých států.

Navrhovaná spotřeba souhrnného ukazatele, tj. mléko a mléčné výrobky, je poněkud vyšší než DDP, při předpokladu vyrovnání spotřeby mezi národními republikami v poměrně krátké době.

Kromě tohoto souhrnného ukazatele jsme sledovali rovněž podrobný sortiment mléčných výrobků tak, aby bylo možno určit budoucí úroveň spotřeby také z hlediska kvalitativního vývoje uvnitř této skupiny.

Pro jednotlivé komodity platí tyto závěry (Štiková a Šmrha 1985):

Mléko konzumní

Extrapolované hodnoty vykazují poměrně značné snížení. Sestupný trend spotřeby konzumního mléka v obou národních republikách je navíc podporován i vývojem spotřebitelské poptávky (poptávka je zcela uspokojena, téměř potíže s odbytem). Rozdíly ve spotřebě mezi ČSR a SSR budou přetrvávat i nadále, neboť jsou dány jak rozdílnými spotřebními zvyklostmi a menší nabídkou mlékárenských výrobků na Slovensku, tak i rozdílným věkovým složením obyvatelstva (v cílovém roce je ještě významně vyšší podíl dětí a mládeže v SSR než v současnosti).

Mléčné konzervy

Tato skupina výrobků je rozdělena na dvě poměrně různé skupiny (z hlediska použití), a to sušená mléka a zahuštěná mléka. Vzhledem k značně neuspokojené poptávce po zahuštěném mléku (zejména v SSR) jsme provedli korekci extrapolovaných hodnot ve prospěch zahuštěného mléka. Přitom se tento přesun nedotkl výhledové úrovně mléčných konzerv celkem.

Sýry

Zvýšení spotřeby sýrů celkem se dá podle extrapolovaných hodnot předpokládat jak v ČSR, tak i v SSR. Přitom největší vzestup spotřeby je u přírodních sýrů, jejichž spotřeba činí více než polovinu celkového množství sýrů v ČSR. V SSR je v současnosti spotřeba podstatně nižší (tvoří cca polovinu spotřeby v ČSR). To je přímý důsledek nedostatečné výroby a tím i nabídky sýrů v SSR (neuspokojená spotřebitelská poptávka).

Z uvedených důvodů navrhujeme podstatné zvyšování spotřeby sýrů v SSR a tím i přibližování spotřební úrovně v obou národních republikách.

Tvarohy

Vývoj spotřeby tvarohů naznačuje zvyšování úrovně, zejména v SSR, kde je spotřeba nízká a dosahuje jen poloviny úrovně v ČSR. Předpokládáme poměrně malý nárůst spotřeby v ČSR a vyšší v SSR.

Ostatní mléčné výrobky

Tato skupina výrobků je evidenčně nejhůře podchycena, a to jak v globálních bilancích celkové spotřeby, tak i ve statistice vnitřního obchodu. Přitom se jedná o skupinu výrobkově značně různorodou jak z výrobního, tak i ze spotřebního hlediska. V této skupině dochází také v průběhu doby k největším změnám ve výrobním sortimentu, ať již vysokou inovační aktivitou (kysané výrobky), nebo vznikem zcela nových podskupin.

Přitom je zřejmé, že spotřebitelská poptávka po většině výrobků zařazených do této skupiny je hůře uspokojována v SSR. Proto také předpokládáme u těchto druhů výrobků v SSR podstatně výraznější vzestup spotřeby. V této skupině lze očekávat relativně velký vzestup spotřeby „ostatních výrobků“, kde by rozhodující úlohu měly sehrát další zcela nové typy výrobků.

Spotřeba vajec plynule a poměrně velmi rychle roste. Přitom je neustále vysoká naturální spotřeba (nejvyšší ze všech potravinových skupin). Extrapolované hodnoty spotřeby vajec mají vzestupný trend a dosahují zcela nereálných hodnot.

Na druhé straně i současná úroveň spotřeby dosahuje špičky mezi průmyslově vyspělými státy. Rovněž zdravotní hlediska nepodporují současnou vysokou úroveň spotřeby, naopak je požadavkem tuto spotřebu snížit.

Po zvážení všech hledisek je navržena snižující se spotřeba a postupné vyrovnání mezi národními republikami. Je však zřejmé, že pro dosažení této úrovně bude nutno aktivizovat výživovou politiku, především formou vhodné a cíleně zaměřené zdravotní propagace.

Tuky

Vysoká spotřeba tuků — potravin je jedním z negativních jevů ve výživě našeho obyvatelstva. Přes všechna doporučení a neustálé proklamování rizika vysoké spotřeby tuků (zejména živočišných) se jejich spotřeba stále zvyšuje.

Také extrapolované hodnoty vykazují nárůst spotřeby tuků, především vysoké tempo je v SSR. Na druhé straně je z hlediska zdravotních požadavků na nutriční úroveň naší stravy zřejmé, že bude nutno spotřebu — alespoň pozvolna — snižovat.

Na základě všech těchto úvah jsme určili konečný návrh budoucí spotřeby. Předpokládané snížení bude možné ovšem jen za podstatného zvýšení aktivity ve výživové politice, ať již formou zdravotních doporučení, revizí ztrát i dostupností nových progresivních druhů rostlinných tuků a olejů.

Pokud jde o rozdělení celkové spotřeby tuků do tří základních skupin, tj. maslo, sádlo, rostlinné tuky a oleje, dospěli jsme k následujícím závěrům:

Výsledky extrapolovaných hodnot jednoznačně preferují spotřebu másla. V absolutních hodnotách v ČSR stagnuje spotřeba sádla i rostlinných tuků a olejů, zatímco v SSR mírně roste.

Přitom z hlediska zdravotních požadavků i podle podrobných údajů z mezinárodního srovnání je žádoucí naprosto opačná tendence, tedy zvýšení podílu rostlinných tuků a snížení podílu tuků živočišných. Proto jsme navrhli více méně kompromisní řešení, tedy mírné snížení podílu živočišných tuků a zvýšení podílu rostlinných tuků při absolutním snižování spotřeby tuků celkem.

Cukr

Spotřeba cukru se velmi rychle zvyšovala v obou národních republikách, při podstatně vyšším základu v ČSR. V 7. pětiletce již spotřeba cukru stagnovala, s výjimkou roků 1981 a 1985, kdy se snížila v závislosti na snížení výrobní spotřeby (zejména snížení spotřeby nealkoholických nápojů).

Extrapolované hodnoty budoucí spotřeby cukru mají jen velmi mírný nárůst spotřeby; vzhledem k ostatním faktorům však v konečném návrhu uvažujeme se snižováním.

Výsledky rozdělení spotřeby cukru celkem na přímou a nepřímou spotřebu jsou následující:

Přímá spotřeba (tj. tržní spotřeba)

Podle extrapolovaných hodnot bude klesat a její podíl na celkové spotřebě se sníží. V této tendenci byla také navržena výše budoucí spotřeby.

Podle extrapolovaných hodnot poroste, zejména na Slovensku. Náš návrh počítá se stagnací.

Celkové snížení spotřeby cukru je závislé na dostatečném objemu vhodných neenergetických sladidel, která by znamenala značné možnosti při snížení nepřímé (výrobní) spotřeby cukru.

Obiloviny celkem

Spotřeba obilovin měla až do roku 1982 mírně klesající trend při nižší spotřebě v SSR. Od tohoto období téměř stagnovala, v poslední době je možno zaznamenat její další snížení. Také extrapolované hodnoty jak pro ČSR, tak i SSR předpokládají postupné snižování spotřeby.

Pokud se podaří objektivně určit všechny ztráty od nákupu až po finální spotřebu, je reálný předpoklad dosáhnout navržené úrovně spotřeby obilovin, tj. mírně převyšující DDP.

Větší disproporce nastanou, sledujeme-li spotřebu dvou základních podskupin, tj. chleba a pšeničného pečiva. Podle extrapolovaných hodnot spotřeba chleba klesá a spotřeba pečiva stoupá. Tyto tendence jsou však z hlediska požadavků racionální výživy neakceptovatelné, protože spotřeba chleba jakožto významného zdroje hrubé vlákniny by měla být vyšší. S přihlédnutím k uvedeným skutečnostem navrhuje ve spotřebě chleba alespoň stagnaci a u pečiva snižování poměrně vysoké spotřeby. Reálnost návrhu je v tomto případě závislá především na kvalitě, dostupnosti a širší sortimentu nabízeného chleba.

Brambory

Spotřeba brambor má jak v ČSR, tak i v SSR stále klesající trend. Ani současná úroveň nesvědčí o tom, že by se jejich spotřeba mohla výrazně přiblížit úrovni DDP. Naopak extrapolované hodnoty předpokládají další prudké snižování spotřeby.

Na druhé straně stojí požadavek racionální výživy na spotřebu brambor, které jsou stále ještě významným zdrojem vitamínu C. Také spotřebitelé nejsou spokojeni s kvalitou a v té souvislosti ani s cenou.

Uvážíme-li tyto faktory a dojde-li k zvýšení kvality brambor a zejména ke značné inovační aktivitě u výrobků z brambor, považujeme za reálné dosáhnout navrhované spotřeby, která by zůstala zhruba na spodní hranici DDP.

Luštěniny

Tato zatím spotřebně málo významná potravinová skupina by měla v budoucnu hmotnostně růst. Vyřešení lepšího zásobování trhu v posledních dvou letech znamenalo značný nárůst spotřeby. Tyto tendence nás opravňují předpokládat reálnost navržené spotřeby, která však ještě zdaleka nedosahuje DDP.

Zelenina

Spotřeba zeleniny má značné výkyvy jak v jednotlivých letech, tak i v rámci roku. Především z důvodů meziročních výkyvů nebylo možno provést extrapolaci

budoucích hodnot. Proto jsme při navrhování budoucí spotřeby museli vycházet z ostatních faktorů ovlivňujících výživu.

Uvážíme-li všechna hlediska, navrhujeme vyšší spotřebu než je v současnosti, ale nedosahující úrovně dané DDP. Přitom předpokládáme podstatné zvýšení, především v ČSR, kde je spotřeba podstatně nižší. V rámci strukturálních změn pak klademe větší důraz na nutričně žádoucí druhy. Navrhovaného zvýšení je možno dosáhnout za předpokladu snížení meziročních výkyvů daných úrodou. Je nutno inovovat sortiment výrobků, především rozšířit nabídku zmrazené zeleniny, která může překlenout výkyvy v produkci zeleniny čerstvé.

Ovoce

Spotřeba ovoce má, přes meziroční výkyvy, vyrovnanější trend spotřeby. Extrapolované hodnoty pro ovoce celkem i pro citrusové plody mají výrazně stoupající trend. Na Slovensku navrhujeme hodnoty extrapolované, v ČSR jsme extrapolované hodnoty museli poněkud korigovat.

Ve spotřebě jsme ještě více zdůraznili nutnost zvýšení spotřeby citrusových plodů v obou národních republikách (jak odpovídá též mezinárodnímu srovnání) tak, aby byla dostatečně zajištěna spotřeba vitamínu C v kritickém zimním i jarním období. Spotřeba čerstvého ovoce je navržena podle výsledků extrapolace, protože tato tendence odpovídá jak požadavkům racionální výživy, tak i mezinárodnímu srovnání.

Nápoje

Na úhradě potřeby vody v lidském organismu se stále významněji podílejí průmyslově vyráběné nealkoholické nápoje, káva, čaj, ale též některé alkoholické nápoje (zejména pivo).

Při sledování vývoje spotřeby nápojů je zřejmé, že největší vzestup vykazují nealkoholické nápoje, s velkým odstupem pak čaj, lihoviny, pivo, káva a víno. Ovšem vzestup spotřeby nápojů mnohonásobně převyšuje dlouhodobý vzestup spotřeby většiny základních potravin. To je sice zajímavé u trendů spotřeby nealkoholických nápojů, do jisté míry i u kávy a čaje, ale velmi nepříznivé u alkoholických nápojů.

Pro žádnou komoditu nápojů nejsou k dispozici kvantifikovaná zdravotní kritéria, tj. doporučené dávky, neměli jsme proto možnost využít jako korektiv navržených hodnot zdravotní požadavky, i když lze uvést např. obecně formulované požadavky na omezení spotřeby alkoholu.

V návrhu spotřeby předpokládáme výraznější změnu trendů spotřeby nápojů při budoucí realizaci celospolečenských záměrů snížení alkoholu. Omezení jeho spotřeby se promítlo nejen do zvýšení podílu nízkoprocentních piv, kávy a čaje jako typicky substitučních nápojů, ale též ovlivnilo trend spotřeby nealkoholických nápojů.

K podrobnějšímu hodnocení spotřeby jednotlivých komodit uvádíme:

— Z alkoholických nápojů bude zaujímat vedoucí postavení pivo. Největší změny navrhujeme v sortimentní skladbě piva — postupně obrátit výrobní trend zvýšením výroby nízkoprocentních piv. Mírný nárůst spotřeby vína je dán vzestupem hroznového vína. Ve spotřebě destilátů a lihovin navrhujeme pokles spotřeby jak v ČSR, tak i v SSR. V cílovém roce by tak jejich spotřeba klesla téměř o 1/4.

— U nealkoholických nápojů předpokládáme značný nárůst. Tomu nasvědčují i údaje o novém vzestupu spotřeby v roce 1986. Hmotnostně hrají ve spotřebě nealkoholických nápojů rozhodující roli limonády a „ostatní nealkoholické nápoje“. Zatímco u limonád předpokládáme větší vzestup v ČSR, u „ostatních“ naopak v SSR.

NUTRIČNÍ HODNOCENÍ SPOTŘEBY POTRAVIN

Hrubý odhad nutričních hodnot spotřeby v roce 2000 naznačuje následující závěry:

Energetická hodnota naší stravy se bude v tomto období snižovat a bude cca o 250 kJ nižší. Přitom bude ještě převyšovat výživovou doporučenou dávku (VDD) téměř o 10 %. Opět se ukazuje, že především spotřeba lipidů je i v prognózovaném období vysoká (převyšuje VDD cca o 30 %). Přesto, že se předpokládá snižování spotřeby tuků (v hmotnostním vyjádření), spotřeba lipidů stoupá v důsledku nepřímé spotřeby, zejména v závislosti na zvýšené spotřebě masa, masných výrobků i mléčných výrobků. Také spotřeba sacharidů (přes značné snížení) nedosáhne ještě požadavků daných VDD (cca o 3 %). Naopak spotřeba vitamínu C přes stoupající trend nedosáhne úrovně VDD (cca o 10 %).

Malé rozdíly v úrovni plnění výživových požadavků mezi ČSR a SSR budou nadále přetrvávat u všech základních výživových faktorů. VDD je překračována v ČSR i SSR u všech sledovaných faktorů, kromě vitamínu B₂ a C. Obecně lze říci, že úroveň výživy na Slovensku bude lépe odpovídat požadavkům racionální výživy, protože hodnoty všech nutričních faktorů se více přibližují VDD. U energie, sacharidů, bílkovin a lipidů tvoří úhrada v SSR cca 98–99 % úrovně úhrady v ČSR, a naopak u nedostatkového vitamínu C tvoří hodnota propočtená pro ČSR jen 98 % hodnoty v SSR.

Tato 1. varianta řešení výhledu a prognózy spotřeby potravin a nápojů, vypracovaná ve VÚEZVŽ, je samozřejmě jen jedním z možných přístupů k řešení této problematiky. Je zpracována s přihlédnutím k uvedeným faktorům tak, aby bylo možno zhodnotit výživový obraz, včetně nutričního hodnocení budoucí spotřeby. Další pracovní varianty vycházejí z uvažovaného růstu příjmů obyvatelstva a vypracovaných variant vývoje maloobchodního obrátu za potravinářské zboží na SPK i ve VÚO Praha, nebo vycházejí z ekonomicky nejvýhodnější struktury zemědělské prvovýroby. Tyto pracovní materiály, vypracované jak na SPK, tak i ve VÚEPP v Bratislavě, přinášejí výhled spotřeby u hlavních potravin (především s větším důrazem na spotřebu masa) bez dalšího nutričního hodnocení navrhované situace. Je samozřejmé, že pro další práce na Dlouhodobém výhledu odvětví zemědělství a výživy bude nutno konfrontovat všechny vypracované materiály tak, aby konečné znění nejlépe odpovídalo všem požadavkům na racionalizaci výživy našeho obyvatelstva s přihlédnutím k možnostem zemědělské i potravinářské výroby.

ZÁVĚRY A DISKUSE

Z výsledků řešení vyplývá nutnost přechodu z kvantitativního růstu spotřeby potravin (včetně základních strukturálních změn) na kvalitativní změny.

U všech živočišných zdrojů potravin musí dojít k poklesu vysokých temp růstu tak, že budoucí spotřeba se bude pohybovat v úrovni DDP. U hlavních energetických zdrojů, tj. obilovin, cukru a živočišných tuků, musí dojít k poklesu jejich spo-

třeby a tím i k poklesu nadměrné energetické spotřeby. Vyšší kvantitativní nárůst je žádoucí především u ovoce, zeleniny a relativně též u brambor, luštěnin a ryb.

Přes tyto navržené změny jsou mezi nutričními hodnotami v prognózovaném období a VDD výraznější disproporce zejména v překračování spotřeby lipidů a tím i energie a nedosahování spotřeby vitamínu C.

Dosažení nebo podstatné přiblížení tempům růstu maloobchodního obrátu za potravinářské zboží je možné jen formou tzv. nehmotného růstu, tj. změnou struktury spotřeby ve prospěch podstatného zvýšení kvality potravinářských výrobků. Je zřejmé, že nebude možná jen prostá změna sortimentu ve prospěch nutričně výhodných výrobků, ale především půjde o výraznou inovaci sortimentu všech potravinářských oborů.

Pro realizaci navržených změn ve struktuře výživy je — přes nesporně důležitou úlohu zemědělské prvovýroby — tímto směrem nutno zaměřit potravinovou politiku. Úloha potravinářského průmyslu v zajištění výživy obyvatelstva stále roste a je proto nutné, aby výroba a následně i spotřeba odpovídala současným požadavkům racionální výživy a přitom umožňovala ekonomickou efektivnost výroby. Při řešení všech těchto problémů je nutno aktivizovat zájmy centrálních orgánů při vypracování koncepce směřující k racionalizaci výživy, pokud nemá tento společenský cíl zůstat pouhým programem, bez dosažení reálných výsledků.

Literatura

ŠTIKOVÁ, O. — ŠMRHA, O.: Zhodnocení submodelu výrobního, poptávkového a racionální výživy u mlékařských výrobků. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ 1985.

ŠTIKOVÁ, O. — SEKAVOVÁ, H. — HOUŠKA, R. — ŠMRHA, O.: Zhodnocení submodelu výrobního, poptávkového a racionální výživy u masa a masných výrobků. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ 1986.

ŠTIKOVÁ, O. — SEKAVOVÁ, H.: Konkretizace podkladů pro zpřesnění výhledu a prognózy spotřeby potravin do roku 2000. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ 1987.

ZEMANKOVÁ, I. — KURZWEIL, K. — ŽUREK, J.: Podmínky a rysy vývoje tržní spotřeby v dlouhodobém výhledu. [Studie.] Praha, VÚO 1987.

ŠTĚPOVÁ, V. a kol.: Nákupní a spotřební chování obyvatelstva. [Studie.] Praha, VÚO 1987.

Spotřeba základních potravin na obyvatele. [Pracovní materiál.] Bratislava, VÚPP 1987.

Výhled do r. 2000 — Spotřeba hlavních potravin v ČSSR, ČSR, SSR. [Pracovní materiál.] Praha, SPK 1987.

Došlo 23. 11. 1987

Зákladní směry výživy obyvatelstva

Zeměd. Ekon., 34, 1988, č. 5, s. 319–332. — 1 tab., lit. 7, res. čes., rus., angl., něm.

výživa, spotřeba potravin, spotřeba nápojů, prognóza, výsledky výzkumu

Byl vypracován návrh směrů výživy včetně prognózy spotřeby potravin a nápojů do roku 2000. Kvantifikace budoucí spotřeby byla provedena extrapolací časových řad spotřeby a výsledky vypočtených hodnot korigovány na základě hodnocení dalších faktorů ovlivňujících spotřebu — diferencovaná spotřeba potravin, trendy spotřebitelské poptávky, požadavky racionální výživy, očekávaný demografický vývoj, mezinárodní srovnání. Z výsledků řešení je zřejmé, že u živočišných zdrojů potravin bude docházet k poklesu vysokých temp růstu. U hlavních energetických zdrojů, tj. obilovin, cukru a živočišných tuků, musí dojít k poklesu spotřeby. Vyšší kvantitativní nárůst je žádoucí pouze u spotřeby ovoce, zeleniny, brambor, ryb a luštěnin. Přes tyto změny budou ještě výraznější disproporce zejména v překračování spotřeby lipidů (a tím i energie) a nedosahování spotřeby vitamínu C. Pro zajištění navrhovaných změn a pro přiblížení předpokládaným tempům růstu maloobchodního obrátu bude nutno zajistit výraznou inovaci sortimentu všech potravinářských oborů.

ШТИКОВА О., Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Прага

Основные направления питания населения

Zeměd. Ekon., 34, 1988, № 5, s. 319–332. — 1 табл., лит. 7, рез. чешск., русск., англ., нем.

продовольствие, потребление продуктов питания и напитков, прогноз, результаты исследований

Разработаны направления питания населения, в т. ч. прогноз потребления продуктов питания и напитков до 2000 года. Уровень перспективного потребления установлен путем экстраполяции данных за истекший период, а результаты рассчитанных величин скорректированы на основе оценки дальнейших факторов, воздействующих на потребление (дифференцированный расход сырья, тренды потребительского спроса, требования рационального питания, ожидаемое демографическое развитие, международное сравнение). Результаты исследований показали, что высокие темпы роста потребления продуктов животного происхождения будут понижаться. Предусматривается также понижение потребления продуктов, являющихся основными источниками энергии (зерна, сахара и животного жира). С другой стороны потребление овощей, фруктов, картофеля, рыбы и зернобобовых желателно увеличить. Несмотря на данные изменения, диспропорции будут углубляться в результате чрезмерного потребления липидов (следовательно и энергии) и недостаточного потребления витамина С. С целью обеспечения предусматриваемых изменений и приближения к намечаемым темпам роста розничного товарооборота будет необходимо существенно обновить ассортимент всех продуктов, производимых пищевой промышленностью.

Basic Trends of the Nutrition of the Czechoslovak Population by the Year 2000

Zeměd. Ekon., 34, 1988, No. 5, pp. 319–332. — 1 tabs, refs 7, summaries in cs, ru, en, de

nutrition, food consumption, beverage consumption, prognosis, results of research

The trends of nutrition were proposed, including a prognosis of the consumption of foods and beverages by the year 2000. The future consumption was quantified by extrapolating the time series of consumption and the results of the calculations were corrected on the basis of the evaluation of other factors that influence consumption: differentiated food consumption, trends of consumer's demand, requirements for rational nutrition, expected demographic development, international comparisons. It follows from the results that the rapid growth of the consumption of foods of animal origin will slow down. Consumption must decrease in the main energy sources: cereals, sugar, and animal fat. A higher consumption is desirable only in the case of fruits, vegetables, potatoes, fish, and legumes. In spite of these changes, certain disproportions will become even more conspicuous, especially that between excess consumption of lipids (and hence energy) and insufficient consumption of vitamin C. To materialize the proposed changes and to keep pace with the planned growth of retail turnover, thorough innovation should be put through in all assortments of food products.

ŠTIKOVÁ, O., Forschungsinstitut für Ökonomik der Landwirtschaft und Ernährung, Praha

Hauptrichtungen der Ernährung der Bevölkerung

Zeměd. Ekon., 34, 1988, Nr. 5, S. 319–332. — 1 Tab., Lit. 7, Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtech.

Ernährung, Lebensmittelverbrauch, Getränkeverbrauch, Prognose, Forschungsergebnisse

Ausgearbeitet wurde ein Vorschlag für die Trends der Ernährung einschließlich einer Prognose des Getränke- und Lebensmittelverbrauchs bis zum Jahre 2000. Die Quantifizierung des künftigen Verbrauchs wurde mit Hilfe der Extrapolation von Zeitreihen des Verbrauchs vorgenommen und die Ergebnisse der errechneten Werte korrigiert auf der Grundlage der Wertung von weiteren Faktoren, von denen der Verbrauch beeinflusst wird — der differenzierte Lebensmittelverbrauch, Trends der Verbrauchernachfrage, Erfordernisse der rationellen Ernährung, der erwartete demografische Entwicklungstrend, internationale Vergleiche. Die Lösungen zeigen, daß es bei den tierischen Lebensmittelquellen zur Verminderung des hohen Entwicklungstempos kommen wird. Bei den wichtigsten energetischen Quellen, d. h. bei Getreide, Zucker und tierischen Fetten muß es zu einer Senkung des Verbrauchs kommen. Ein höheres quantitatives Wachstum ist wünschenswert lediglich beim Obstkonsum, bei Gemüse, Kartoffeln, Fischen und Hülsenfrüchten. Trotz dieser Veränderungen werden die Disproportionen insbesondere in der Überschreitung des Bedarfs an Lipiden (damit auch des Energiebedarfs) noch markanter sowie der ungenügende Verbrauch an Vitamin C. Zur Sicherung der vorgeschlagenen Veränderungen und zur Erreichung des voraussichtlichen Tempos des Wachstums des Einzelhandelsumsatzes wird es notwendig sein, eine grundlegende Erneuerung des Sortiments aller Lebensmittelbereiche zu sichern.

Adresa autorky:

Ing. Olga Štiková, Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážďená 6, 110 00 Praha 1

Při naplňování základních směrů sociálně ekonomické strategie KSČ do roku 2000 připadá v zemědělsko-průmyslovém komplexu významná úloha potravinářskému průmyslu jako finalizujícímu článku výrobní sféry, v němž se bude rozhodovat o míře efektivnosti společenské práce vložené do zemědělských produktů. Obtížnost splnění náročných cílů výživové a potravinové politiky spočívá v celé řadě nepříznivých podmínek, které charakterizují vstup potravinářského průmyslu do druhé poloviny 80. let. Přes pozitivní vývoj v posledních letech, který umožnil stabilizovat trh potravin, nadále přetrvávají problémy, které neumožňují prosadit žádoucí kvalitativní změny ve struktuře sortimentu, vytvořit pestrou nabídku potravinářských výrobků odpovídající rostoucím nárokům vnitřního a zahraničního trhu.

Příčiny tohoto stavu spočívají v celé řadě faktorů: v zaostávání výrobně technické základny potravinářského průmyslu, v nedostatečném zabezpečení potřebných surovinových a materiálových vstupů, není dosahováno žádoucích výsledků při prosazování výsledků vědeckotechnického rozvoje ve sféře výroby. Existují problémy v řízení inovačních procesů ve výrobní a technologické oblasti, ve spolupráci potravinářského průmyslu a obchodu. Tento stav se nepříznivě promítá v úrovni zhodnocování zemědělských surovin, v zaostávání potravinářských výrobků za srovnatelnými výrobky v průmyslově vyspělých zemích, což nepříznivě ovlivňuje uspokojování spotřebitelské poptávky, plnění vývozních úkolů i efektivnost výroby. Uvedené problémy působí, že v současné době je potravinářský průmysl charakterizován jako nejslabší článek zemědělsko-potravinářského komplexu.

HLAVNÍ CÍL ROZVOJE POTRAVINÁŘSKÉHO PRŮMYSLU

Základní směry sociálně ekonomické strategie KSČ do roku 2000 ukládají zvyšovat životní úroveň lidu, věnovat pozornost dalšímu růstu osobní spotřeby, zvýšit ji nejméně o polovinu a přednostně se orientovat na zlepšování její kvality a struktury. Konkrétně v oblasti potravin zabezpečovat dosaženou vysokou úroveň spotřeby a dále ji zkvalitňovat v souladu s racionálními směry výživy. V této kvalitativně nové etapě rozvoje osobní spotřeby půjde nejen o překonání dosud existujících nedostatků v úrovni nabídky potravin, ale o zabezpečení takové výživy, která posílí pozici spotřebitele na trhu, zvýší účinnost hmotné zainteresovanosti pracujících na výsledcích jejich práce a obohatí životní způsob socialistického člověka.

V souladu se základním úkolem ZPK — trvale zajišťovat racionální výživu lidu při současném zvyšování celkové míry soběstačnosti — bude hlavním cílem potravinářského průmyslu zabezpečovat efektivní zhodnocení zemědělských surovin,

zvyšovat míru finalizace potravinářských výrobků tak, aby odpovídaly spotřebitelské poptávce, stanoveným výživovým potřebám i požadavkům na zvyšování míry soběstačnosti v potravinách. Základní cestou ke splnění tohoto cíle je výrazná intenzifikace potravinářského průmyslu, zahrnující vedle růstu hospodárnosti vyráběné produkce i zvýšení její společenské užitečnosti, tj. racionálnější uspokojování potřeb výživy obyvatelstva. Intenzifikace reprodukčního procesu bude v uvedené vývojové etapě podmíněna urychleným uplatňováním vědeckotechnického pokroku, který se stane rozhodujícím činitelem modernizace materiálně technické základny potravinářského průmyslu.

ROZVOJ VÝROBY A ODBYTU POTRAVIN

Základní směry rozvoje výroby potravinářského průmyslu vycházejí z prognózovaného vývoje spotřeby potravin a vývoje počtu obyvatelstva, plánovaných dodávek zemědělských surovin a materiálů, požadavků na vývoz potravinářských výrobků, předpokládané úrovně materiálně technické základny, očekávaných změn ve spotřebitelské poptávce a návazně i ve struktuře potravinářské výroby, jakož i z celé řady dalších faktorů.

V roce 1985 dosáhla hrubá výroba potravinářského průmyslu ČSSR celkové výše 125,5 mld Kčs, tj. o 3,1 mld více než předpokládal Dlouhodobý program rozvoje odvětví zabezpečujících výživu lidu, což umožnilo zrychlit dynamiku rozvoje výroby v 7. pětiletce na 108,1 % proti očekávaným 104,9 %. Návazně státní plán na 8. pětiletku ukládá zvýšit objem hrubé výroby na 137,8 mld Kčs v roce 1990, tj. na 109,8 %, při vyšším tempu rozvoje výroby v SSR. V 9. a 10. pětiletce je uvažován mírný pokles tempa růstu hrubé výroby, cca na 106,0 %.

Uvedené celkové zpomalení dynamiky rozvoje hrubé výroby potravinářského průmyslu v 9. a 10. pětiletce se promítá do objemu dodávek pro vnitřní obchod v maloobchodních cenách (MC) v rozsahu uvedeném v tab. I. Předpokládá se, že v rámci ČSSR dosáhne průměrné roční tempo růstu dodávek pro vnitřní obchod v MC cca 1,5 % (plán 8. pětiletky stanoví 2 %). Z hlediska obou republik je očekáváno poněkud nižší tempo růstu v SSR. Pokles tempa růstu dodávek pro vnitřní trh je v souladu s uvažovanými tempy růstu maloobchodního obrátu nepotravinářského zboží.

I. Dynamika objemu dodávek potravinářských výrobků pro vnitřní obchod v maloobchodních cenách v 9. a 10. pětiletce:

Rok	ČSSR		ČSR		SSR	
	mld Kčs	řetěz. index	mld Kčs	řetěz. index	mld Kčs	řetěz. index
1985 – skutečnost	122,8		83,2		39,6	
1990 – plán	135,5	110,3	90,7	109,9	44,9	113,4
1995 – výhled	144,5	106,6	96,9	106,8	47,7	106,2
2000 – výhled	153,8	106,4	103,6	106,9	50,2	105,2

Vzhledem ke kvantitativnímu nasycení výživových potřeb obyvatelstva předpokládá výhled spotřeby potravin do roku 2000 nižší podíl nárůstu hmotné spotřeby potravin. Růst dynamiky dodávek pro vnitřní obchod v MC bude proto převážně realizován prostřednictvím nehmotné složky odbytu, charakterizované růstem průměrných cen v důsledku kvalitativních změn ve struktuře spotřeby potravin. Uskutečnění těchto kvalitativních změn bude zejména umožněno:

- rozvojem sortimentu vysoce kvalitních výrobků přizpůsobených specifickým potřebám jednotlivých skupin obyvatelstva,
- růstem objemu výroby s vyšším stupněm připravenosti pro konečnou spotřebu (hotových pokrmů a polotovarů),
- růstem objemu výroby těch skupin potravin, u kterých dosud nebyly naplněny doporučené dávky (mléčné výrobky, maso a masné výrobky, ovocné a zeleninové výrobky).

Při naplňování tempa růstu dodávek pro vnitřní obchod v MC a za předpokladu relativní stabilizace maloobchodních cen potravin se bude hmotná a nehmotná složka odbytu podílet na přírůstku dodávek pro vnitřní obchod v ČSSR takto:

	8. 5LP	9. 5LP	10. 5LP
hmotná složka odbytu v MC (%)	30	20	10
nehmotná složka odbytu v MC (%)	70	80	90

V souladu s dosaženou úrovní spotřeby potravin v rámci obou republik je očekáván poněkud nižší nehmotný růst (v rozmezí cca 10 %) v SSR.

Naplnění uvedených podílů nehmotného vývoje dodávek do tržních fondů předpokládá výrazné zkvalitnění surovinových a zvýšení materiálových vstupů do potravinářského průmyslu a návazně i vytvoření nezbytných technických a technologických předpokladů ve výrobně technické základně, umožňujících uplatnění progresivních technologických postupů a výrobních inovací.

Hlavní směry výrobních inovací budou orientovány na podstatné zdokonalení užité hodnoty potravinářských výrobků. Půjde zejména o zvyšování nutriční, senzorycké a hygienické hodnoty, údržnosti, stupně finalizace a estetické úrovně výrobků tak, aby účinně ovlivňovaly spotřebitelskou poptávku, snižovaly náročnost úpravy jídel v domácnostech a v zařízeních společného stravování. Značná pozornost bude věnována inovaci výrobků určených pro skupiny obyvatelstva se specifickými nároky na výživu (výrobky pro dietní stravování, zejména dětská a kojenecká výživa, pro skupinu pracujících v nepříznivých podmínkách, pro výkonné a vrcholové sportovce atd.). Lze očekávat, že značného rozvoje dosáhne i inovace potravinářských výrobků mimořádné jakosti, určených pro prodejny ESO, jakož i výrobků respektujících krajové zvyklosti.

ZVYŠOVÁNÍ JAKOSTI POTRAVIN

Základem pro hodnocení kvality potravin jsou technické normy jakosti, které umožňují stanovit míru způsobilosti výrobků plnit funkce, pro které byly určeny, a to ve vazbě na systém jejich hodnocení podle specifických podmínek potravinářského průmyslu. Vzhledem k tomu, že v průběhu platnosti technických norem jakosti výrobků došlo k jejich zaostávání za vývojem v průmyslově vyspělých zemích, bude přistoupeno k jejich soustavné a systematické prověrce a zpřesňování maximálně v pětiletých cyklech s uplatňováním vědeckotechnických poznatků v oblasti jakosti, racionální výživy, ekonomičnosti výroby a metod zkoušení. Při úpravě

technických norem jakosti bude rovněž přihlíženo k tomu, aby odpovídaly mezinárodním normám (RVHP, Kodex alimentarius, ISO).

S tím souvisí i zdokonalení stávajícího systému hodnocení jakosti potravinářských výrobků v souladu s novelou zákona č. 30/68 Sb. o státním zkušebnictví z roku 1987 (podle které bude v potravinářském průmyslu uplatněno hodnocení podle stupně Q namísto 1. stupně jakosti), dále pak prohloubení a objektivizace ukazatele standardnosti výrobků, jakož i upřesnění souboru kritérií pro hodnocení hygieny a sanítace. K objektivnímu hodnocení a kontrole kvality výrobků přispěje usnesení vlády ČSSR č. 338/86, které prohlubuje účinnost řízení a kontrolu jakosti za současně platných podmínek.

Kvalita potravinářských výrobků je v rozhodující míře ovlivňována jakostí vstupních surovin, jejich technologickou způsobilostí ke zpracování v potravinářském průmyslu. U rozhodujících surovin živočišného původu bude potřebné odstranit nevyhovující mikrobiologickou jakost mléka, dále snížit vysoký podíl jatečných zvířat s vadami zrání masa, které zhoršují jakost finálních výrobků, jejich údržnost i výtěžnost a nepříznivě ovlivňují celkovou efektivnost výroby.

V rostlinné produkci půjde o zlepšení kvality ječmene na výrobu sladu a snížení vysokého obsahu bílkovin, o zvýšení obsahu a zlepšení jakosti lepku u potravinářské pšenice, zvýšení cukernatosti cukrovky, zvýšení obsahu škrobu u brambor pro průmyslové zpracování a zvýšení údržnosti konzumních brambor.

Významným úkolem se stane zajištění hygienické nezávadnosti vstupních surovin, která je v současné době nepříznivě ovlivňována obsahem cizorodých látek v důsledku imisí průmyslových komplexů i frekventovaných komunikací vysokého stupně chemizace zemědělské výroby atd. V této oblasti bude třeba přijmout účinná opatření nejen v zemědělské výrobě, ale i v ostatních odvětvích národního hospodářství ke snížení nežádoucích vlivů na přírodní prostředí.

Z hlediska systémových opatření se stane základním principem řízení kvality potravinářských výrobků prohlubování komplexního systému řízení jakosti výrobků, budovaného v rámci odvětví ve smyslu usnesení PV ČSSR č. 178/77. Půjde zejména o uplatnění zásad pro dopracování a uplatnění celostátního systému řízení jakosti výrobků v rámci přestavby hospodářského mechanismu.

UPLATŇOVÁNÍ VĚDECKOTECHNICKÉHO ROZVOJE V POTRAVINÁŘSKÉM PRŮMYSLU

Intenzivní rozvoj potravinářského průmyslu bude v období do roku 2000 v rozhodující míře podmíněn podstatným urychlením vědeckotechnického rozvoje a důsledným zaváděním jeho výsledků do praxe. Ve sféře přípravy a vytváření vědeckotechnického rozvoje tvoří Jednotný plán rozvoje vědy a techniky (zahrnující státní a resortní úkoly) spolu s oborovými úkoly těžiště úsilí při řešení hlavních směrů technické politiky ZPoK v období 8. pětiletky, přičemž podstatná část výzkumných úkolů je řešena v rámci výzkumné a vývojové základny VHJ potravinářského průmyslu.

V období 9. a 10. pětiletky bude čs. potravinářský výzkum orientován v souladu se světovým vývojem zejména na uplatnění následujících hlavních směrů rozvoje vědy a techniky:

- Uplatnění biotechnologií, zvláště aplikace enzymů a mikrobiologických kultur s řízenými vlastnostmi.

- Zavádění nových progresivních technologií, zejména využití membránové a extruzní technologie, dále ozařování, aseptického zpracování (pro tekuté výrobky a šetrnou sterilaci potravin), tepelných technik (infračervený a mikrovlnný ohřev,

kombinovaný ohřev a ochlazování pevných potravin) včetně využití laseru (pro dělení, krájení, plátkování aj.).

— Využití tradičních a netradičních zdrojů surovin, např. alkalické extrakce bílkovin masa za nízké teploty ze zbytků na kostech, bílkovin z drůbežích kostí, jablečných výlisků pro přípravu jedlých extraktů, včetně využití chitinu (z mikrobiologických zdrojů) do pečiva místo mikrokrystallické celulózy.

— Snižování energetické náročnosti potravinářských výrobků cestou využití sluneční energie pro pasteraci a sušení (zrnin, ovoce a zeleniny), počítačů pro regulaci optimální spotřeby energie, využití energie z odpadů jablek a vinných hroznů (pro výrobu šťáv z těchto plodin), jakož i dosažení úspor energie při skladování za chladu.

— Zdokonalení balení potravin a manipulace s nimi, zejména v oblasti aseptických systémů balení a balení v regulované atmosféře, interakce obalů a potravin, posklizňové manipulace a skladování ovoce a zeleniny (za účelem snížení ztrát), využívání kombinovaných plastů, snadno otevíratelných obalů, řešení vývoje obalů odolných proti hmyzu.

— Uplatnění mikroelektroniky, ASŘ technologických procesů, automatizace a robotiky, zejména využití mikroprocesorů (pro řízení technologických procesů), automatizace a robotizace (pro balení a manipulaci s konzervovými obaly, lahve a paletami, včetně využití robotů pro bourání masa).

K výrazným směrům uplatnění vědy a techniky v potravinářském průmyslu bude rovněž patřit zvyšování kvality potravinářských výrobků zejména z hlediska jejich zdravotní nezávadnosti (snížení obsahu cizorodých látek), využití potravinářských aditiv, snižování znečištění a likvidace odpadních vod z potravinářských výrob a s tím související řešení ekologických problémů a ochrany životního prostředí.

Pro zajištění potřebného tempa vědeckotechnického pokroku v potravinářském průmyslu bude nezbytné, aby další rozvoj výzkumné a vývojové základny odpovídal její nezastupitelné úloze ve stadiu přípravy a realizace úkolů vědeckotechnického rozvoje. To si vyžádá zvýšení počtu a zlepšení kvalifikační struktury pracovníků výzkumné a vývojové základny potravinářského průmyslu, jakož i řešení problémů spojených s materiálně technickým vybavením pracovišť moderní přístrojovou technikou, včetně dobudování vývojových dílen a poloprovozů.

ZAJIŠTĚNÍ OBALOVÝCH PROSTŘEDKŮ A ADITIV

Balení potravin se stává stále významnější součástí výrobního procesu, neboť výrazně ovlivňuje výslednou kvalitu výrobků. Značné problémy, které se v potravinářském průmyslu dlouhodobě vyskytují při zajišťování obalů, neumožňují realizaci progresivních výrobních inovací a efektivnější řešení zhodnocovacích procesů. Složitost zabezpečení dostatečného množství progresivních obalů spočívá v tom, že pro balení zhruba 7 tis. druhů potravinářských výrobků potřebuje zpracovatelský průmysl stovky různých druhů obalů, které je nutno zajišťovat od mnoha výrobců rozptýlených v několika resortech. Je zřejmé, že i přes řadu opatření, která byla přijata na jednotlivých stupních řízení v rámci odvětví, jakož i na úrovni vlády ČSSR (usnesení vlády ČSSR č. 170/86) nebude v období 8. pětiletky dosaženo zásadního obratu v řešení dlouhodobých problémů spojených s nedostatečným zabezpečováním obalů; přínos těchto opatření lze očekávat až v 9. pětiletce.

Z hlediska žádoucích kvalitativních a strukturálních změn ve výrobě obalů se uskuteční přechod z kovových obalů na skleněné u tekuté ovocné a zeleninové dětské výživy; rozšíří se výroba vylehčeného skla, bariérových fólií pro vakuové balení potravin, nerezových KEG sudů především pro exportní účely pivovarského prů-

myslu. Bude zavedena výroba obalů z laminovaných plastů, průtažných fólií pro fixaci paletových nákladů a pro malospotřebitelské balení. Uplatnění technologie svařování pláště plechovek namísto pájení umožní použití plechů s nižšími nánosy cínu resp. chromu při výrobě kovových obalů a uzávěrů, zvýší se povrchová ochrana kovových obalů a uzávěrů lakováním a potiskem.

Značného rozšíření dozná mechanizace skupinového balení, ukládání zboží na palety a fixace paletových nákladů s využitím progresivních robotických a mikroelektronických prvků, dále využití komplexních balicích linek, zvyšujících produktivitu práce balicích operací a hospodárné využití velkospotřebitelského balení podle druhů výrobků a velikosti odběratelského místa (kontejnery, velkoobjemové palety, kartonáž).

Využívání aditivních látek v potravinářském průmyslu bude jedním z významných faktorů podmiňujících uplatnění nových technologických postupů, růstu kvality a pestrosti sortimentu potravinářských výrobků. Jde především o látky chemického a farmaceutického průmyslu, jejichž využití je v potravinářském průmyslu v ČSSR v porovnání se světovou úrovní pro jejich nedostatek na nízké úrovni.

Trvale neuspokojivá situace existuje na úseku náhradních sladidel, zahušťovačů, plnidel, syntetických aromat, vitamínů, konzervačních látek, antioxidantů atd. Postupné řešení existujících problémů v zajištění úzkoprofilových aditiv cestou dovozu, rozšířením tuzemské výroby i spolupráce se zeměmi RVHP se stane jednou ze základních podmínek k dosažení potřebné nutriční a senzorické hodnoty potravinářských výrobků i zvýšení jejich přitažlivosti na vnitřním a zahraničním trhu.

RACIONALIZACE VZTAHŮ MEZI POTRAVINÁŘSKÝM PRŮMYSEM A OBCHODEM

Přes pozitivní vývoj v posledních letech, kdy úroveň dodávek potravinářského zboží přispěla významnou měrou ke stabilitě vnitřního trhu, existují ve vztazích mezi potravinářským průmyslem a obchodem problémy, které neumožňují vytvořit na trhu širokou nabídku potravinářských výrobků. Existující problémy v kvalitě nabídky z hlediska úplnosti sortimentu, plynulosti prodeje, časové a místní dostupnosti spočívají zejména v nízké účinnosti mechanismu dodavatelsko-odběratelských vztahů, který zatím nevytvořil potřebné podmínky pro racionální oběh potravinářského zboží.

Při zdokonalování dodavatelsko-odběratelských vztahů mezi výrobou a obchodem v dalším období půjde zejména o důslednější prosazení odpovědnosti výroby za uplynulé krytí požadavků trhu a vyšší odpovědnost obchodu za znalost trhu, stanovení jeho potřeb a za aktivní usměrňování spotřebitelské poptávky v souladu s celospolečenskými zájmy. V souladu se zásadami přestavby hospodářského mechanismu jsou v současné době na základě usnesení vlády č. 176/87 realizována opatření, která umožní řešit vztahy mezi oběma partnery především prostřednictvím ekonomických nástrojů při zvýraznění úlohy hospodářských smluv a v souladu s celospolečenskými zájmy.

Nová situace, kdy dochází k posílení postavení spotřebitele na trhu potravin, vyžaduje provádět ze strany potravinářského průmyslu aktivnější obchodní politiku. V souladu s tím bude v odvětví potravinářského průmyslu zdokonalen stávající systém výzkumu trhu, a to ve vazbě na výzkum prováděný v obchodních organizacích, při zvýraznění úlohy výrobkového výzkumu, který je podkladem pro vypracování koncepcí rozvoje sortimentu na úrovni podnikové sféry i resortů. Prohloubí

se součinností obou partnerů při koncepčním řízení procesu inovace výrobků a dodavatelsko-odběratelském zabezpečení inovačních záměrů včetně propagačního působení na veřejné spotřebitelské mínění.

Nezbytným předpokladem pro racionalizaci cest potravinářského zboží mezi výrobou a obchodem bude rovněž dořešení společných věcných problémů v oblasti oběhu potravinářských výrobků. Půjde zejména o realizaci opatření k dobudování odpovídajících skladovacích kapacit ve výrobě i obchodu, vybavenosti sítě prodejen, včetně dobudování mrazírensko-chladírenského řetězce, dopravního parku a zajištění hospodárného způsobu přepravy potravinářských výrobků.

ZÁVĚR

V rámci základních úkolů zemědělsko-průmyslového komplexu do roku 2000 bude hlavním cílem potravinářského průmyslu zabezpečovat efektivní zhodnocení zemědělských surovin a zvyšovat míru finalizace potravinářských výrobků v souladu s potřebami výživy a spotřebitelskou poptávkou. Rozhodující cestou ke splnění uvedeného cíle se stane výrazná intenzifikace potravinářského průmyslu, zaměření výroby na prosazení kvalitativních změn a zdokonalování užitečných vlastností výrobků prostřednictvím výrobních a technologických inovací.

Intenzivní rozvoj potravinářského průmyslu si vyžádá urychlení vědeckotechnického rozvoje a jeho důsledné zavádění do praxe. Na podstatném zvýšení technické a technologické úrovně většiny výrobních oborů cestou modernizace a rekonstrukce bude závislé efektivní využití surovinových a materiálových zdrojů a kvalita potravinářských výrobků. Rozhodující úloha při realizaci výsledků vědeckotechnického rozvoje připadne dodávkám strojné technologické zařízení, které umožní zajistit nezbytnou obnovu stávajících a opotřebovaných základních fondů.

Přijátá opatření ke zdokonalení dodavatelsko-odběratelských vztahů mezi potravinářským průmyslem a vnitřním obchodem spolu s prohloubením spolupráce obou partnerů v procesu oběhu potravinářského zboží vytvoří potřebné podmínky pro zkvalitnění nabídky potravin na vnitřním trhu v souladu s racionálními směry výživy.

Literatura

Výchozí podklady k zpracování směrnice k Dlouhodobému výhledu ZPK do r. 2000: Vývoj potravinářského průmyslu ČSSR v letech 1981–1986, ocenění kvalitativních změn a cílů 8. pětiletky. Upřesnění vývoje v 9. SLP a návrh základních směrů rozvoje potravinářského průmyslu v 10. pětiletce. Praha, materiály FMZVŽ 1987.

Základní směry věcného rozvoje ZPoK a ZPK v 9. pětiletce a v další perspektivě. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ 1987.

PROKOPEC J., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Praha

Základní směry rozvoje potravinářského průmyslu

Zeměd. Ekon., 34, 1988, č. 5, s. 333–340, – 1 tab., lit. 2, res. čes., rus., angl., něm.

potravinářský průmysl, základní směry rozvoje, potraviny, výroba, odbyt, teoretické pojednání

Práce se zabývá základními směry rozvoje potravinářského průmyslu do roku 2000. Vychází ze stávající úrovně a hlavních úkolů tohoto odvětví; stanoví základní tendence rozvoje výroby ve vazbě na předpokládaný rozvoj spotřeby potravin a další faktory, které budou mít rozhodující vliv na prosazování kvalitativních změn ve struktuře výroby a zabezpečení žádoucího rozvoje spotřeby potravin.

ПРОКОПЕЦ Й., Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Прага

Основные направления развития пищевой промышленности

Zeměd. Ekon., 34, 1988, № 5, с. 333–340. — 1 табл., лит. 2, рез. чешск., русск., англ., нем.

пищевая промышленность, основные направления развития, продукты питания, производство, сбыт, теоретический анализ

Рассматриваются основные направления развития пищевой промышленности до 2000 года, исходя из достигнутого уровня и перспективных задач, стоящих перед данной отраслью. Намечены главные тенденции развития производства в увязке с ожидаемым трендом потребления продуктов питания, а также другие факторы, в решающей мере влияющие на проведение качественных изменений в структуре производства и обеспечение рационального уровня потребления продуктов питания.

PROKOPEC J., Economic Research Institute for Agriculture and Food, Praha

Basic Trends of Development of the Food Industry

Zeměd. Ekon., 34, 1988, No. 5, pp. 333–340. — 1 tabs, refs 2, summaries in cs, ru, en, de

food industry, basic trends of development, foods, production, marketing, theoretical treatise

The basic trends of development of the food industry by the year 2000 are suggested on the basis of the present status with respect to the main targets of this branch of the national economy. The basic trends of the development of production are outlined in relation with the expected development of food consumption and with other factors that will have a major influence on the introduction of qualitative changes in the structure of production and on enhancing desirable development of food consumption.

PROKOPEC J., Forschungsinstitut für die Ökonomik der Landwirtschaft und Ernährung, Praha

Hauptrichtungen der Entwicklung der Lebensmittelindustrie

Zeměd. Ekon., 34, 1988, Nr. 5, S. 333–340. — 1 Tab., Lit. 2, Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtech.

Lebensmittelindustrie, Hauptentwicklungsrichtungen, Lebensmittel, Produktion, Absatz, theoret. Aspekte

In der Arbeit werden die Hauptrichtungen der Entwicklung der Lebensmittelindustrie bis zum Jahre 2000 dargelegt. Sie geht aus vom erreichten Niveau und den Hauptaufgaben dieses Zweiges, definiert die Haupttendenzen der Entwicklung der Produktion in Verknüpfung mit der voraussichtlichen Entwicklung des Lebensmittelverbrauchs sowie weiterer Faktoren, die von entscheidender Bedeutung für die Durchsetzung von qualitativen Veränderungen in der Produktionsstruktur und der Sicherung der erwünschten Entwicklung des Lebensmittelverbrauchs sein werden.

Adresa autora:

Ing. Jindřich Prokopec, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1

Vytváření optimálního vztahu mezi technickým rozvojem, počtem, strukturou a alokací pracovních sil je složitým, permanentním procesem. Zabezpečení dynamické rovnováhy klade vysoké nároky na plánování a řízení v oblasti práce a také na školskou soustavu. Kritéria plné zaměstnanosti a efektivního využití společenské pracovní síly představují jednotu, jíž jsou vlastní vnitřní rozpory, které je třeba poznávat, analyzovat jejich příčiny a v procesu plánovitého řízení je překonávat. Vzhledem k charakteru reprodukčního procesu pracovních sil je třeba při plánovitém řízení klást důraz na prognózování a dlouhodobé plánování.

V zemědělství je v souvislosti s dosavadním dynamickým rozvojem tohoto odvětví věnována problematice reprodukce pracovních sil dlouhodobá pozornost řídící i výzkumné sféry. Vývojové tendence pracovních sil v zemědělství do roku 1995 byly na základě analýzy dosavadního vývoje a působení předpokládaných faktorů rozpracovány v roce 1984 v Dlouhodobém programu rozvoje zemědělství a dalších odvětvích zabezpečujících výživu lidu. Některé nové prvky ovlivňující reprodukci pracovních sil v zemědělství jsou analyzovány v navazujících prognostických uvažích s prodlouženým horizontem do roku 2000.

VÝVOJ POČTU A STRUKTURY PRACOVNÍCH SIL V ZEMĚDĚLSTVÍ V LETECH 1980–1986

Reprodukce pracovních sil v zemědělství v celém poválečném období probíhala při neustálém poklesu počtu pracovních sil a růstu produktivity práce. Od konce sedmdesátých let dochází k výraznému obratu, počty pracovníků se vcelku stabilizují, v posledních letech dochází dokonce k jejich mírnému vzestupu (tab. I). Pokračují výrazné změny v oborové a profesní struktuře pracovních sil. Nadále klesá počet manuálních pracovníků v rostlinné i živočišné výrobě, nejrychleji počty kočích a tzv. ostatních pracovníků rostlinné výroby (ruční práce), dále většiny oborů živočišné výroby, pomaleji počty traktoristů a kombajnérů a ošetřovatelů dojníc. Rychleji rostou počty pracovníků v pomocné a přidružené výrobě (tab. II). Nadále rostou počty pracovníků v podnicích služeb.

Na tyto vývojové tendence působí řada faktorů, které mají objektivní i subjektivní charakter. Výraznými zdroji úspory práce a pracovních sil v 60. a 70. letech byla koncentrace a specializace podniků zemědělské prvovýroby, umožňující zavádění efektivních metod organizace výroby a práce a substituční procesy, založené především na růstu mechanizace a uplatňování velkovýrobních technologií.

I. Vývoj pracovních sil v zemědělství ČSSR, ČSR a SSR (průměrný evidenční počet v tis. osob)

Ukazatel	Území	1980	1985	1986	$\frac{1985}{1980}$	$\frac{1986}{1985}$
Zemědělská výroba celkem (včetně centrálního řízení a VVZ)	ČSSR	1 179,1	1 180,5	1 184,3	100,1	100,3
	ČSR	727,9	723,5	726,2	99,4	100,4
	SSR	450,0	455,8	456,9	101,3	100,2
V tom: zemědělská prvovýroba (státní zemědělské organizace hospodařící na půdě, JZD, SZP, JHR)	ČSSR	995,5	994,6	996,6	99,9	100,2
	ČSR	612,4	606,2	608,2	99,0	100,3
	SSR	383,1	388,4	389,4	101,4	100,3
z toho: trvale činní pracovníci	ČSSR	897,6	897,3	898,7	100,0	100,2
	ČSR	556,0	553,8	553,9	99,6	100,0
	SSR	341,6	347,5	344,8	101,7	99,2
kampaniovi a sezónní pracovníci (přepočtení)	ČSSR	97,9	97,3	98,9	99,4	101,6
	ČSR	56,4	56,4	58,3	100,0	103,4
	SSR	41,5	40,9	40,6	98,6	99,3
podniky služeb včetně centrálního a územního řízení a VVZ	ČSSR	183,6	185,9	186,7	101,3	100,4
	ČSR	115,5	117,3	118,0	101,6	100,6
	SSR	66,9	67,4	67,5	100,7	100,1

V počtu pracovníků ČSSR jsou započítáni pracovníci centrálního řízení a VVZ spadající do sféry FMZVž

Pramen: Statistické informace FSÚ

II. Vývoj počtu pracovníků podle oborů a profesí v JZD a státních statcích v ČSSR v letech 1980 až 1986

Kategorie a činnosti	JZD			Státní statky		
	v tis. 1986	1985 1980	1986 1985	v tis. 1986	1985 1980	1986 1985
Pracovníci celkem (přepočtení)	689,1	101,1	100,2	167,0	100,4	100,4
Trvale činní pracovníci	627,7	101,9	100,1	145,6	99,5	100,0
Pomáhající a brigádníci (přepočtení)	61,4	93,3	101,7	21,4	106,6	102,6
Traktoristé a kombajnéri	65,9	97,9	99,6	17,2	94,1	98,2
Kočí	2,8	72,1	92,4	0,7	62,0	91,9
Ostatní pracovníci RV	71,5	78,1	92,3	10,7	76,5	93,1
Pracovníci RV celkem	140,2	85,8	95,6	28,6	85,3	96,1
Ošetřovatelé dojníc	88,9	98,9	99,1	22,3	97,0	98,3
Ošetřovatelé ostatního skotu	33,9	89,4	97,1	8,8	90,8	95,8
Ošetřovatelé prasnic	12,4	76,7	97,4	1,6	75,1	95,7
Ošetřovatelé ostatních prasat	8,5	73,9	97,4	1,3	70,6	100,4
Ošetřovatelé ovcí	3,0	110,9	99,8	0,7	116,6	99,4
Ošetřovatelé drůbeže	4,3	77,0	96,7	1,6	78,3	96,5
Ostatní pracovníci ŽV	16,8	92,0	97,5	2,9	86,8	92,3
Pracovníci ŽV celkem	167,8	92,1	98,2	39,2	91,9	97,2
Pracovníci RV a ŽV celkem	308,0	87,9	97,0	67,8	88,9	96,7
Pracovníci přidružené výroby	59,1	162,6	109,3	3,0	—	—
Pracovníci v dílnách a řemeslníci	57,1	119,4	101,3	15,7	119,7	99,0
Pracovníci stavebních skupin	39,1	109,2	101,2	9,3	122,9	98,0
Řidiči nákladních aut a závozníci	26,7	105,8	102,6	8,9	114,5	102,2
Ostatní manuální pracovníci	16,1	105,9	96,0	7,3	100,2	85,8
Manuální pracovníci celkem	506,1	99,4	99,4	112,0	83,2	99,4
Ostatní pracovníci POP	32,6	128,7	105,5	8,9	110,4	103,2
THP	88,9	110,4	102,5	24,7	107,6	102,0

Prameny: Propočty ÚRRP na základě výkazu Zem P1-04

Tyto zdroje úspory pracovních sil existují přirozeně i v současné době, jejich rozsah se však postupně snižuje. Zpomalování substitučního procesu působí i nižší tempo investičních vkladů, způsobené neustálým růstem cen mechanizačních prostředků a stavebních investic. Vysoké procento fyzicky odepsaných strojů si vynucuje navíc nadměrný růst počtu pracovníků v údržbě a opravárenské činnosti.

Rostoucí požadavky na množství živé práce a pracovních sil vyvolávají některá opatření související s procesem intenzifikace zemědělské výroby, jako je zvýšení objemu produkce plodin náročných na živou práci, snižování technologických ztrát, zvýšení vkladů k zajištění obnovy půdní úrodnosti apod. Stejným směrem působí i některá nezbytná a doposud opomíjená opatření ekologického charakteru a sociální opatření, jako např. snižování neúměrně vysokého ročního fondu pracovní doby připadající na pracovníka apod.

Dočasná stabilizace počtu pracovníků v zemědělství se stává předmětem kritiky v některých prognostických úvahách, zvláště se jako argumentu používá mezinárodní srovnání. Uváděný podíl pracovníků v zemědělství z celkového počtu ekonomicky činných obyvatel v národním hospodářství či počet obyvatel vyživovaných jednou osobou trvale činnou v zemědělství nedává bez hlubší analýzy objektivní pohled na tuto problematiku. Počet osob činných v zemědělství je výrazně ovlivněn úrovní dělby práce mezi zemědělstvím a průmyslem. V hospodářsky vyspělých zemích se zemědělství omezuje již jen na zemědělskou výrobu v nejužším slova smyslu, zatímco většina ostatních tradičních činností zemědělství přechází na jiná odvětví. Organizace inputových odvětví provádějí i část technologických operací zemědělské výroby. V čs. zemědělství se naopak řada pracovníků zabývá činnostmi nezemědělského charakteru, zejména na úseku pomocných a přidružených výrob.

Z tab. III je zřejmé, že pouze zemědělskou činností se zabývá podstatně méně pracovníků než je obvykle při mezinárodních srovnáních uváděno. Kdybychom vzali v úvahu pouze pracovníky rostlinné a živočišné výroby, řidiče a závozníky nákladních aut, dvě třetiny TH pracovníků v podnicích zemědělské prvovýroby a polovinu ostatních manuálních pracovníků, představoval by podíl této skupiny 6,6 % z celkového počtu ekonomicky činného obyvatelstva v národním hospodářství (pro srovnání v Dánsku 5,9 %, ve Francii 6,7 %, v NSR 5,1 % — Návrh soustavy ... 1987). Situaci z hlediska vývoje celého ZPoK dokresluje údaje ze začátku 80. let o podílu pracovníků v potravinářském průmyslu na hlavních průmyslových odvětvích, který je v ČSSR ze srovnávaných států nejnižší (ČSSR 7,2 %, NDR 7,7 %, NSR 7,7 %, SSSR 8,8 %, Francie 9,2 %, V. Británie 9,3 %, Bulharsko 11,0 %, Maďarsko 11,5 %) — Kalinová 1986.

Kladně se vyvíjí demografická struktura pracovních sil v zemědělství. V období 1970 až 1984 se snížil průměrný věk pracovníků z 45,2 na 42,5 roků, podíl pracovníků poproduktivního věku z 26,9 na 14,6 %. Trvale sestupnou tendenci má podíl žen, který v roce 1984 představoval 41,8 % (v JZD 43,0 %, ve státních statistikách 36,8 %).

Trend zvyšování kvalifikace, který se projevoval v 7. pětiletce a pokračuje v 8. pětiletce, je stálý. Na funkčních místech s požadovaným vysokoškolským vzděláním bylo ke konci roku 1986 cca 68 % pracovníků splňujících tento požadavek, pracovníků s alternativním vzděláním VŠ/ÚSO cca 89 %, pracovníků se středním odborným vzděláním 81 % a pracovníků, kteří splňují požadavek vyučení v oboru, cca 68 %. K dosažení této úrovně přispěla vysoká produkce absolventů středních odborných škol a zejména vysokých škol. U dělnických profesí pak skutečnost, že se vytvořily dobré podmínky pro vzdělávání dospělých a v 7. pětiletce získalo „výuční list“ 45 tisíc dospělých pracovníků, a to převážně v zemědělských oborech, a dále příchod desetitisíců, velkou většinou kvalifikovaných pracovníků z jiných

III. Podíl pracovníků ZPoK na počtu ekonomicky činného obyvatelstva v národním hospodářství ČSSR (průměrné počty ve fyzických osobách)

Ukazatel	Území	1980		1985		Index $\frac{1985}{1980}$
		počet tis.	%	počet tis.	%	
Počet ekonomicky činného obyvatelstva v NH (průměrné počty ve fyz. osobách)	ČSSR	7 357,8	100,0	7 605,9	100,0	1,03
	ČSR	5 092,0	100,0	5 208,5	100,0	1,02
	SSR	2 265,8	100,0	2 397,4	100,0	1,06
Počet pracovníků v ZPoK	ČSSR	1 399,8	19,0	1 405,3	18,5	1,00
	ČSR	882,4	17,3	878,2	16,9	1,00
	SSR	516,2	22,8	525,9	21,9	1,02
Pracovníci v zemědělství včetně služeb	ČSSR	1 179,1	16,0	1 180,5	15,5	1,00
	ČSR	727,9	14,3	723,5	13,9	0,99
	SSR	450,0	19,9	455,8	19,0	1,01
Trvale činní pracovníci JZD a státních statků	ČSSR	761,3	10,3	772,5	10,2	1,01
	ČSR	463,1	9,1	465,0	8,9	1,00
	SSR	298,2	13,2	307,5	12,8	1,03
Pracovníci vykonávající pouze zemědělské činnosti v RV a ŽV (trvale činní)	ČSSR	435,1	5,9	387,6	5,1	0,89
	ČSR	261,7	5,1	231,2	4,4	0,88
	SSR	173,4	7,7	156,4	6,5	0,90
Pracovníci v potravinářském průmyslu (včetně pečáren řízených KNV)	ČSSR	220,7	3,0	224,8	3,0	1,02
	ČSR	154,5	3,0	154,7	3,0	1,00
	SSR	66,2	2,9	70,1	2,9	1,06

V počtu pracovníků ČSSR je připočítáno 1,2 tis. pracovníků centrálního řízení a VVZ, spadajících do sféry FMZVž. Výpočty jsou uskutečněny za odvětví, tj. včetně pracovníků pracujících v zemědělských podnicích řízených jinými resorty.

Prameny: Statistická ročenka ČSSR 1986

Prognóza vývoje pracovních sil v zemědělství do roku 2000. Praha, ÚŘŘP 1985

Reprodukce pracovních sil v potravinářském průmyslu a jejich racionální využití. Praha, VÚEZVž 1985.

odvětví, zvláště do přidružené výroby a do pomocných výrob a činností. V souvislosti s uplatňováním nových vědeckotechnických poznatků nacházejí v zemědělství stále větší uplatnění nezemědělské profese, vznikají nové zemědělské profese a zvyšuje se zastoupení náročných dělnických profesí, vyžadujících úplné středoškolské vzdělání.

V oblasti kvalifikovanosti práce a kvalifikace pracovníků však přetrvávají některé disproporce, zejména nižší kvalifikace žen, disproporce mezi vývojem v ČSR a SSR (vyšší zastoupení vyučených a středních technických kádrů v ČSR a naopak THP s vysokoškolským vzděláním v SSR), nízký podíl vyučených mezi dělníky v živočišné výrobě, vysoký podíl ručních, většinou fyzicky namáhavých prací v rostlinné výrobě.

Stabilizací počtu pracovních sil v zemědělství včetně příznivého vývoje kvalifikační, profesní a demografické struktury se po letech nerovnováhy začala prosazovat tendence ke globální proporcionalitě mezi potřebou pracovníků a jejím krytím. Tato skutečnost významně přispěla k urychlenému tempu intenzifikace zemědělské výroby a s tímto procesem souvisejícím růstem produktivity živé práce. Tento vývoj také umožnil rozvoj nezemědělských činností v JZD s jejich kladnými přínosy pro národní hospodářství i ekonomiku JZD.

PROBLÉMY REPRODUKCE PRACOVNÍCH SIL V ROSTLINNÉ A ŽIVOČIŠNÉ VÝROBĚ

Ve srovnání s vývojem předpokládaným v Dlouhodobém programu klesal v posledních letech počet manuálních pracovníků v rostlinné i živočišné výrobě rychleji. V průběhu 7. pětiletky došlo v JZD k poklesu těchto skupin o 10,9 % (z toho v RV o 14,2 % a v ŽV o 7,9 %), ve státních statcích o 11,1 % (z toho v RV o 14,7 % a v ŽV o 8,1 %). Jak vyplývá z tab. IV, tento trend pokračoval i v roce 1986. Podíl pracovníků v RV z trvale činných pracovníků klesl v letech 1980–1986 v JZD z 27,8 na 22,3 %, ve státních statcích z 23,9 na 19,7 %. V živočišné výrobě v JZD klesl z 30,2 na 26,7 %, ve státních statcích z 30,0 na 26,9 % (tab. V).

Vzniká otázka, zda rychlý úbytek pracovníků v rostlinné a živočišné výrobě odpovídá vývoji potřeby práce v těchto odvětvích, zvláště za podmínek, kdy rozsah a účinnost strojních a stavebních investic v posledních letech klesá.

Údaje o vývoji počtu přepočtených pomáhajících pracovníků, u kterých s výjimkou JZD na Slovensku dochází ve sledovaném období k nárůstu, tyto pochybnosti pokud jde o rostlinnou výrobu potvrzují. V roce 1980 bylo v RV odpracováno celkem 627,1 mil. hodin, z toho stálými pracovníky 440,4 mil., pomáhajícími 186,7 mil. hodin. V roce 1984 došlo k poklesu na 580,3 mil. hodin, z toho stálí pracovníci odpracovali 387,3 mil., pomáhající 193,0 mil. hodin (Kadlec 1986). Jestliže se tedy celkový objem práce v rostlinné výrobě snížil na 92,5 %, potom stálí pracovníci odpracovali pouze 87,9 %, zatímco pomáhající 103,2 %.

Skutečnost, že pomáhající pracovníci v posledních letech nahrazují stálé pracovníky rostlinné výroby, se nejvýrazněji projevuje ve státních statcích. Jestliže trvale činní odpracovali v roce 1984 o 9 986 tis. hodin méně než v roce 1980, stoupala účast pomáhajících a brigádníků o 4 297 tis. hodin. V období 7. pětiletky došlo u trvale činných pracovníků v zemědělské prvovýrobě ke zkrácení průměrné roční pracovní doby o 17 hodin, v rostlinné výrobě jenom o 7 hodin (z 2 141 na 2 134 hodin), z toho v JZD došlo k poklesu z 2 127 hodin na 2 117 hodin, ve státních statcích se prodloužila délka roční pracovní doby z 2 213 na 2 221 hodin. Při podstatně nižším počtu stálých pracovníků na 1 000 ha zemědělské půdy (tab. IV) jsou státní statky nuceny (ve snaze zvýšit intenzitu výroby) prodlužovat roční pracovní

IV. Vývoj počtu pracovníků JZD a státních statků na 1000 ha zemědělské půdy

Kategorie	Území	JZD			Státní statky		
		1980	1985	1986	1980	1985	1986
Trvale činní pracovníci	ČSSR	142,5	146,4	147,0	101,9	104,0	104,0
	ČSR	135,3	138,0	138,6	97,4	100,8	100,9
	SSR	152,1	159,5	160,1	115,0	113,5	114,6
Pomáhající pracovníci (přepočtení)	ČSSR	15,0	14,1	14,3	13,7	15,0	15,4
	ČSR	15,1	15,1	15,8	13,0	14,6	14,9
	SSR	14,6	12,4	12,1	15,7	16,1	16,8
Pracovníci rostlinné výroby	ČSSR	39,6	34,2	32,8	24,4	21,3	20,5
	ČSR	35,5	30,5	29,1	22,7	19,9	19,2
	SSR	45,5	40,0	38,6	29,3	25,5	24,5
Pracovníci živočišné výroby	ČSSR	43,0	39,9	39,3	30,6	28,8	28,1
	ČSR	42,4	39,1	38,5	28,8	27,6	26,9
	SSR	43,3	41,1	40,6	35,8	32,3	31,6
Pracovníci RV a ŽV celkem	ČSSR	82,6	74,1	72,1	55,0	50,1	48,6
	ČSR	77,9	69,6	67,6	51,5	47,5	46,1
	SSR	88,8	81,1	79,2	65,1	57,8	56,1

Pramen: Propočty ÚRRP na základě informací Federálního statistického úřadu, řada Zem

V. Vývoj struktury trvale činných pracovníků JZD a státních statků v %

Kategorie	Území	JZD			Státní statky		
		1980	1985	1986	1980	1985	1986
Trvale činní pracovníci	ČSSR	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	ČSR	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	SSR	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Pracovníci rostlinné výroby	ČSSR	27,8	23,4	22,3	23,9	20,5	19,7
	ČSR	26,2	22,1	21,0	23,3	19,7	19,0
	SSR	29,9	25,1	24,1	25,5	22,5	21,4
Pracovníci živočišné výroby	ČSSR	30,2	27,2	26,7	30,0	27,7	26,9
	ČSR	31,4	28,3	27,8	29,6	27,4	26,6
	SSR	28,5	25,8	25,4	31,1	28,4	27,6
Pracovníci RV a ŽV celkem	ČSSR	58,0	50,6	49,0	53,9	48,2	46,6
	ČSR	57,6	50,4	48,8	52,9	47,1	45,6
	SSR	58,4	50,9	49,5	56,6	50,9	49,0
Pracovníci přidružené výroby	ČSSR	5,4	8,6	9,4	—	—	2,0
	ČSR	4,3	6,5	7,4	—	—	1,3
	SSR	6,9	11,6	12,2	—	—	4,0
Ostatní pracovníci	ČSSR	23,9	27,0	27,4	30,7	35,2	34,5
	ČSR	24,2	27,8	28,2	30,9	35,2	35,2
	SSR	23,5	25,6	26,1	30,2	35,1	32,6
Manuální pracovníci celkem	ČSSR	87,3	86,2	85,8	84,6	83,4	83,1
	ČSR	86,1	84,7	84,4	83,8	82,3	82,1
	SSR	88,8	88,1	87,8	86,8	86,0	85,6
THP	ČSSR	12,7	13,8	14,2	15,4	16,6	16,9
	ČSR	13,9	15,3	15,6	16,2	17,7	17,9
	SSR	11,2	11,9	12,2	13,2	14,0	14,4

Pramen: Propočty ÚRŘP na základě informací Federálního statistického úřadu, řada Zem

dobu pracovníků RV a zaměstnávat stále více příležitostných pracovníků a brigádníků.

Z údajů v tab. IV také vyplývá, že podniky zemědělské prvovýroby na Slovensku jsou podstatně lépe vybaveny pracovními silami v rostlinné výrobě a že jejich relativně rychlý úbytek zejména v JZD nemá zatím na zabezpečení potřebného množství živé práce negativní dopad.

Vysokou účast pomáhajících umožňuje stále vysoký podíl tzv. ručních prací v rostlinné výrobě (tab. VI). U obilovin, olejnin a píce se pohybuje podíl ruční práce v průměru okolo 20 %, u brambor a předních plodin okolo 50 %, u cukrovky je to 60 %, u jednotlivých druhů zeleniny od 60 do 85 %, u jednotlivých druhů ovoce v rozmezí 65–90 %. Jak je zřejmé z tabulky, u některých plodin při celkovém snížení pracovní síly dochází dokonce ke zvýšení podílu ruční práce. Pracovní operace prováděné ručně se nemění, zatímco u mechanizovaných prací dochází k záměně stávající mechanizace za mechanizaci výkonnější.

Trend celkové úspory živé práce na jednotku půdy a její rozčlenění na práci mechanizovanou a ruční odráží neuspokojivý vývoj mechanizace a s ní souvisejících technologických postupů. Na nedostatečné tempo snižování pracovní síly má vliv zejména přestárlost techniky a s ní související nedostatečná provozní spolehlivost, nekomplexnost technologických linek apod. Mechanizace celé řady pracovních operací není zatím u nás technicky vyřešena, celý proces mechanizace brzdí i neustálý růst cen strojních investic. Existence snadno dosažitelných i relativně laciných zdrojů pracovních sil, které představují zejména zemědělství důchodci, vede obvykle k určitému konzervatismu při konkrétním zabezpečování substitučního procesu v jednotlivých podnicích.

Jiná je zatím situace u vysoce specializovaných podniků (na brambory, ovoce, chmel), kde špičková potřeba práce v kultivačních a sklizňových pracích několikanásobně převyšuje celoroční průměr a tyto podniky se bez brigádnické pomoci ze zdrojů mimo venkov neobejdou. K řešení této situace může přispět především mechanizace kultivačních a sklizňových prací, vedoucí k výraznému snížení potřeby pracovníků ve špičkovém období.

Zvyšování podílu pomáhajících a brigádníků na odpracované pracovní době v rostlinné výrobě svědčí ještě o jedné skutečnosti – využívání pracovníků z přidružené a pomocné výroby pro zabezpečení špičkové potřeby práce v rostlinné výrobě zůstává ve většině zemědělských podniků zatím ještě jenom potenciální možností.

V živočišné výrobě došlo v letech 1980–1985 k poklesu počtu pracovníků v JZD na 92,1 %, ve státních statcích na 91,9 %. Tento trend pokračuje i v roce 1986 (tab. II). Poměrně rychle se snižovaly počty pracovníků v kategoriích, které z hlediska počtu mají malou váhu, jako jsou ošetřovatelé ostatních prasat, ošetřovatelé prasníc, ošetřovatelé drůbeže. Téměř beze změn zůstal počet ošetřovatelů dojníc (98,4 %), který se podílí více než polovinou na celkovém počtu pracovníků živočišné výroby.

Vývojová tendence počtu pracovníků v živočišné výrobě zhruba odpovídá vývoji normativní pracovní síly u jednotlivých kategorií zvířat. Zejména v pracovní síle chovu skotu se negativně projevuje zpomalený investiční vývoj a také částečně návrat k pracovně náročnějším technologiím. Poměrně méně nákladný přechod k velkovýrobě u drůbeže a prasat byl ve sledovaném období v podstatě dokončen a přinesl výraznější úspory práce. Tyto skutečnosti nasvědčují tomu, že ani v prognózaném období nelze očekávat výrazně rychlejší úbytek pracovníků v živočišné výrobě.

Podle soupisu k 1. 2. 1984 pracovalo v živočišné výrobě 89,4 tis. mužů a 167,2 tis. žen. Z těchto žen bylo 13,2 % ve věku do 29 let, 26,9 % ve věku 30 až

VI. Průměrná normativní pracnost v rostlinné výrobě pro období 7. a 8. pětiletky

Plodina	Rozšířená pracnost h . ha ⁻¹			Podíl prací v %				Rozšířená pracnost h . t ⁻¹		
				1977		1985				
	1977	1985	$\frac{1985}{1977}$	mechani- zovaná	ruční	mechani- zovaná	ruční	1977	1985	$\frac{1985}{1977}$
Pšenice ozimá	33,65	24,80	73,7	71,4	28,6	78,6	21,4	8,41	5,51	65,5
Kukuřice na zrno	50,18	47,71	95,1	69,8	30,2	78,1	21,9	12,55	9,54	76,0
Řepka ozimá	30,38	22,48	74,0	84,6	15,4	86,2	13,8	13,81	8,65	62,6
Cukrovka	262,60	212,82	81,0	29,3	70,7	27,8	72,2	6,91	6,26	90,6
Brambory průmyslové	198,65	177,35	89,3	38,4	61,6	52,7	47,3	8,64	8,06	93,3
Len	162,07	102,57	63,3	29,5	70,5	48,1	51,9	45,02	25,64	57,0
Směska ozimá	28,87	23,48	81,3	87,6	12,4	88,7	11,3	2,50	1,94	77,6
Vojtěška	36,08	33,74	93,5	79,6	20,4	86,9	13,1	6,94	4,56	65,7
Louky	46,72	39,14	83,8	63,9	36,1	86,1	13,9	13,35	6,99	52,4
Chmel	1 164,97	1 182,87	101,5	13,8	86,2	13,2	86,8	931,98	1 075,34	115,4
Plodné vinice	956,81	999,25	104,4	8,5	91,5	10,2	89,8	159,47	133,23	83,5
Jabloně — pásy a zákrsky	757,47	501,80	66,5	14,0	86,0	24,1	75,9	37,87	35,84	94,6

Pramen: Soubor celostátních jednotek pracnosti ... 1984

39 let, 42,9 % ve věku 40 — 54 let a 15,0 % v poproduktivním věku. V období do roku 2000 lze tedy očekávat nejméně 60% úbytek pracovníků této kategorie reprodukčním pohybem. Obdobná situace je i u tzv. ostatních pracovníků rostlinné výroby. U obou těchto kategorií se jen velmi těžko daří získávat mladé pracovníky do učebních oborů a také pracovníci přecházející do zemědělství z ostatních odvětví národního hospodářství neprojevují o tyto obory zájem.

Zvýšená péče o mechanizaci pracovních procesů v rostlinné a živočišné výrobě, snížení fyzické namáhavosti prací, racionalizace pracovních režimů, zlepšení pracovních podmínek, zejména hygieny práce, odstranění fyzikálních faktorů pracovního prostředí, které působí negativně na zdraví pracovníků, to jsou základní podmínky pro vyrovnanou bilanci pracovních sil v těchto základních odvětvích zemědělské výroby v budoucím období.

ZÁKLADNÍ TENDENCE VÝVOJE PRACOVNÍCH SIL V POMOCNÝCH VÝROBÁCH A V PODNICÍCH SLUŽEB

V dosavadních koncepcích a prognózách je věnována této oblasti obvykle jen okrajová pozornost, zaměřená z různých aspektů spíše na dílčí obory. Při pokračující společenské dělbě práce, vnitropodnikové i mezipodnikové, jde však o činnosti, které vážou stále větší podíl pracovníků v zemědělství.

Vnitropodnikové služby zajišťují především údržbu a opravy strojů, staveb a budov, dopravu (řidiči a závozníci nákladních automobilů) a ostatní, zpravidla režijní činnosti v zemědělských podnicích. Počet těchto pracovníků se v letech 1980—1986 v ČSSR zvýšil a dosáhl v roce 1986 v JZD 27,4 % z celkového počtu pracovníků, ve státních statcích 34,5 %. V souboru obou sektorů dosahuje 28,7 % trvale činných pracovníků, což je celkem v ČSSR 221,7 tis. pracovníků.

Činnosti vykonávané organizacemi zahrnovanými obvykle do nadpodnikových služeb mají velice různorodý charakter. Z hlediska obsahu činnosti je vedle obecného členění na výrobní a nevýrobní můžeme rozdělit na technické a biologické, informační, vzdělávací a případně další. Řada podniků kombinuje činnosti charakteru služeb s běžnou prvovýrobou. Některé organizace, zařazené mezi služby, mají charakter státního dozoru a kontroly. Většina podniků služeb plní významnou funkci zabezpečování transferu vědeckotechnických poznatků do praxe.

Z hlediska vztahu k potřebě práce a pracovních sil lze nadpodnikové služby členit (podle Koláře a Nedělové 1987) na:

- služby snižující potřebu práce v zemědělských podnicích přímo, tzn. že vykonávají určité práce za zemědělské podniky (orba, hnojení, ochrana rostlin);
- služby snižující potřebu práce v zemědělských podnicích nepřímo tím, že zvyšují produktivitu práce zemědělských pracovníků (biologické služby);
- služby nezemědělského charakteru (stavební a jiné).

V podnicích služeb (kromě těch, u nichž současné početní stavy nebyly zjištěny) pracovalo v roce 1986 179,4 tis. pracovníků, což je o 3,3 % více než v roce 1980 (tab. VII). V roce 1986 pracovalo v ČSSR v podnicích služeb a v pomocné výrobě JZD a státních statků celkem 401,1 tis. pracovníků.

Zdokonalení a zvýšení účinnosti služeb pro zemědělství předpokládá uskutečnění kvalitativních změn v podnicích služeb ve smyslu těsné ekonomické závislosti na výsledcích hospodaření výrobních zemědělských podniků a zásadní změny v řízení a plánovací činnosti zemědělských služeb.

V dosavadních prognózách se počítá s mírným nárůstem pracovníků služeb jak v podnicích zemědělské prvovýroby, tak i v organizacích zemědělských služeb.

VII. Přehled nadpodnikových organizací zajišťujících služby v podnicích zemědělské prvovýroby a průměrné evidenční početní stavy jejich pracovníků v ČSSR v letech 1980–1986

Organizace	Počty pracovníků v roce		
	1980	1985	1986
Oseva	35 405	37 400	37 296
Státní plemenářský podnik	14 779	15 085	15 124
Sempre	5 382	8 694	8 838
Zemědělské stavby	19 406	19 060	19 175
ZZN	37 545	37 811	37 858
Státní hospodářské organizace celkem	112 517	118 050	118 291
STS a OZS	31 704	31 697	31 819
Agroprojekt	3 192	3 405	3 428
Rašelina	801	859	869
Agrodat	3 887	3 989	4 019
Ostatní hospodářské organizace celkem	39 584	39 950	40 135
ÚKZÚZ	2 590	2 577	2 661
Středisko pro vynálezy	19	—	—
Státní veterinární správa	9 398	9 799	9 950
Státní meliorační správa	1 719	1 600	1 680
Věda a výzkum	5 045	4 693	4 676
Státní zkušebna zem. strojů		nezjištěno	
Rozpočtové organizace celkem	18 771	18 669	18 967
Meliorační družstva	2 751	2 082	2 026
Agrostavy		nezjištěno	
ACHP		nezjištěno	
Družstevní organizace celkem	2 751	2 082	2 026
Celkem ČSSR	173 623	178 751	179 419
ČSR	113 270	115 175	115 555
SSR	60 353	63 576	63 864

Pramen: Výpočty ÚŘŘP Praha

Na jedné straně je možno dosáhnout úspor efektivnější dělbou práce a racionalizací organizační struktury služeb, na druhé straně bude docházet k rozšiřování služeb, zejména v souvislosti s procesem elektronizace zemědělství, rozvojem biotechnologií a informatiky a s požadavkem permanentního vzdělávání kvalifikovaných pracovníků. Všechny tyto vlivy je třeba postupně v prognostických úvahách zpřesňovat, a to jak z hlediska počtu pracovních sil, tak zejména z hlediska požadků na jejich kvalifikační a profesní strukturu.

VLIV ROZVOJE PŘIDRUŽENÉ VÝROBY NA POČET A VYUŽITÍ PRACOVNÍCH SIL V ZEMĚDĚLSTVÍ

V průběhu vývoje socialistického zemědělství se vícekrát měnily názory na existenci přidružené výroby. Rychlé rozšiřování přidružené výroby v posledních letech však prokázalo její nesporné výhody v současné etapě vývoje zemědělství. Z hlediska pracovních sil jde především o tyto její funkce:

- Přidružená výroba plní užitečnou funkci regulace využití volných kapacit pracovní doby u pracovníků zabezpečujících ruční práce v rostlinné výrobě (ostatní pracovníci RV).

- Poskytuje pracovní příležitosti obyvatelům vesnic vzdálených od průmyslových center bez ztráty času dalekým dojížděním nebo odloučeným pobytem.

- Ve vesnických obcích poskytuje pracovní příležitost osobám se ztíženými podmínkami pro práci nebo málo schopným odloučení od domova – ženám s malými dětmi, přesčasovým důchodcům, osobám se sníženou pracovní schopností.

- Zemědělským podnikům vytváří relativně stabilní doplňkový zdroj příjmů pro vyrovnání výkyvů resp. nízké úrovně příjmů z vlastní zemědělské výroby a umožňuje tak posilování vlastních zdrojů včetně prostředků pro odměňování.

- Perspektivně ve změněné atmosféře zaměstnanosti od konce 80. let s vysokým přírůstkem mladých pracovníků se přidružená výroba může stát vítaným prostorem pro efektivní využití nových pracovníků ve vesnických obcích. Tato cesta může vést k rozsáhlejšímu budování agrokombinátů, které budou vedle zemědělské činnosti zabezpečovat na vesnici i řadu dalších činností pro obyvatelstvo.

Pozornost zaslouží námět zvýšit rozsah přidružené výroby s tím, že by její pracovníci v sezónních špičkách vypomáhali v rostlinné výrobě. Toto řešení by umožňovalo odstranit v některých podnicích současný nedostatek pracovníků v rostlinné výrobě a perspektivně výrazně snížit jejich počet, zejména pracovníků pro ruční práci.

Hlavním zdrojem pracovníků přidružené výroby je flukuační pohyb z jiných odvětví, avšak nezanedbatelný je i nástup mládeže z učilišť a ze škol, popř. přesuny z jiných oborů činností v JZD.

Vzhledem k těmto zdrojům je v přidružené výrobě JZD mimořádně příznivá věková struktura pracovníků. Podle posledního šetření FSÚ v roce 1984 činí podíl pracovníků přidružené výroby ve věkové skupině do 35 let 61,2 % a v poproduktivním věku 7,2 %, zatímco tyto údaje za pracovníky JZD celkem jsou 46,9 a 16,0 %. Podobně podíl pracovníků s vyšším než základním vzděláním dosáhl v přidružené výrobě 55,4 %, zatímco u manuálních pracovníků v JZD celkem 46,6 %.

Zajímavé pohledy poskytuje rozbor územního rozmístění pracovníků přidružené výroby (tab. VIII). Zákonitě a účelně je větší rozšíření přidružené výroby v horské a bramborářsko-ovesné oblasti. Objektivně jen zčásti jsou proto odůvodněné rozdíly v podílu pracovníků přidružené výroby podle krajů. Jihočeský a Západočeský kraj mají podstatný podíl půd v horské a bramborářsko-ovesné oblasti

VIII. Pracovníci přidružené výroby (průměrné evidenční stavy) v ČSSR v roce 1985 podle krajů

Území – kraj	Počty pracovníků		% pracovníků přidružené výroby z celk. počtu manuál. pracovníků
	přidružená výroba	manuální celkem	
ČSSR	54 082	509 343	10,6
ČSR	23 239	288 538	8,1
SSR	30 843	220 805	14,0
Středočeský	3 734	46 147	8,1
Jihočeský	597	34 488	1,7
Západočeský	567	18 679	3,0
Severočeský	1 909	14 108	13,5
Východočeský	2 936	50 577	5,8
Jihomoravský	8 261	84 280	9,8
Severomoravský	5 235	40 259	13,0
Západoslovenský	7 891	93 436	8,4
Středoslovenský	10 706	61 094	17,5
Východoslovenský	12 246	66 275	18,5

Pramen: Výkaz Zem P1-04

s krátkou vegetační dobou, přesto podíl pracovníků v přidružené výrobě je nižší než v Západoslovenském kraji s převahou kukuřičné a řepařské oblasti. Potvrzuje se, zvláště při rozboru podle okresů a jednotlivých JZD, že hlavní roli hraje subjektivní faktor – zájem JZD, dostatečné rezervy odborníků a kvalifikovaných dělníků i jiné lokální podmínky, tradice domácích prací atd.

V souvislosti s nastávajícími změnami v uplatnění ekonomických nástrojů, zejména cen, může být vývoj přidružené výroby velmi proměnlivý a je proto i obtížné kvantifikovat v současné době prognostický vývoj počtu stálých pracovníků v přidružené výrobě. Vzhledem k dosavadnímu počtu pracovníků v přidružené výrobě, jejich demografické struktuře a jejich dynamickému rozvoji v posledních letech, s přihlédnutím k tomu, že zhruba jedna třetina JZD zatím přidruženou výrobu nerozvíjela a že také státní statky jsou teprve na počátku rozvoje tzv. vedlejší činnosti a s přihlédnutím k faktorům, které budou zřejmě trvale kladně působit na rozvoj přidružené výroby, je možno předpokládat, že růst počtu pracovníků přidružené výroby bude ve srovnání s Dlouhodobým programem rychlejší. V novějších prognostických úvahách se předpokládá, že stav pracovníků přidružené výroby by mohl v období kolem roku 2000 dosáhnout 85–95 tisíc (Programová koncep-

ce ... 1987), v případě rozsáhlejšího využívání pracovníků přidružené výroby pro řešení sezónnosti práce v rostlinné výrobě a vyšší participace přidružené výroby na rozvoji terciální sféry na vesnici i více.

K VÝVOJI POČTU A STRUKTURY TECHNICKO-HOSPODÁŘSKÝCH PRACOVNÍKŮ

Nástup industrializace zemědělství a uplatňování velkovýrobních forem práce vyžadovaly rychlý růst počtu odborníků s vysokoškolským a středoškolským vzděláním. Díky intenzivní péči společnosti bylo již v 70. letech dosaženo uspokojivé úrovně kvalifikovaných odborníků.

V roce 1984 dosáhlo již 3/4 THP úplného středního a vysokoškolského vzdělání, podíl vysokoškoláků se blíží 1/5 a dále vzrůstá (tab. IX). THP se základním vzděláním a vyučením přísluší převážně do nejvyšších věkových skupin. Kdybychom uvažovali jen s prostou generační obměnou, budou mít do roku 2000 prakticky všichni THP požadované vzdělání. Daleko menší podíl vysokoškolsky vzdělaných žen vyplývá z odlišné struktury funkcí a činností, které vykonávají. Podíl počtu žen z celkového počtu THP činí 41,3 %, v nejmladší věkové skupině 15 – 39 let dokonce 50,1 %.

IX. Struktura THP podle dosaženého vzdělání v roce 1984

	Stupeň vzdělání				
	základní	vyučení	střední odborné	úplné střední odborné	vysokoškolské
ČSSR					
celkem	8,2	4,8	11,7	57,2	18,1
muži	8,1	5,9	18,3	51,5	24,2
ženy	8,5	3,2	13,7	65,3	9,3
ČSR					
celkem	8,1	5,1	12,2	57,8	16,8
muži	7,6	6,2	10,4	52,3	22,5
ženy	8,6	3,5	14,9	64,4	8,6
SSR					
celkem	8,7	4,3	10,5	56,0	20,5
muži	9,0	5,5	9,8	47,8	27,9
ženy	8,3	3,8	11,3	67,1	10,5

Pramen: Soupis FSÚ k 1. 2. 1984

Příznivá věková struktura THP se projevuje zvláště ve velmi nízkém podílu THP v poproduktivním věku – 2,9 % (tab. X).

Růst podílu THP z celkového počtu pracovníků v zemědělství bude i v nové ekonomické atmosféře dále pokračovat. Rostoucí uplatňování vědeckotechnického rozvoje bude vyžadovat všeobecné zvyšování kvalifikace THP a promítá se již v současné době vyššími nároky na úroveň řízení. Všestranné aplikování biotechni-

		Věkové skupiny		
		15 – 39	40 – 59 (ženy 54)	poproduktivní věk
Celkem	124 812	73 509	48 667	3 636
Muži	73 232	36 599	33 924	2 709
Ženy	51 580	36 910	14 743	927

Pramen: Soupis FSÚ k 1. 2. 1984

ky, biochemie a mikroelektroniky vede k vyšším požadavkům na počty kvalifikovaných THP. Obdobně jako v průmyslu poroste rozsah předvýrobních činností, pomocných výrob a dalších činností, vyžadujících zpravidla vyšší podíl THP.

Tato rostoucí potřeba bude zmírňována úsporou pracovníků na úseku administrativních činností vlivem racionalizace řízení a širším uplatněním organizační a výpočetní techniky. Stejným směrem bude působit přechod od administrativních metod řízení k převážně ekonomickým, na podnikové úrovni spojený s rozvojem samosprávných prvků v pracovních kolektivech.

Tyto skutečnosti vyžadují verifikovat odhady vývoje počtu THP v zemědělství a počítat s poněkud rychlejším růstem než bylo uvažováno. Podle soupisu k 1. 2. 1984 připadá na 1 THP 6,1 manuálních a ostatních pracovníků. V materiálech Dlouhodobého programu se počítalo se zvýšením počtu THP v letech 1980 – 1995 o 8,2 %, tj. ze 118,9 tis. na 128,6 tis. osob, avšak již v roce 1984 dosáhl počet THP 124,8 tis. osob. Současná relace THP k pracovníkům dělnických povolání se bude zřejmě zvyšovat rychleji než se předpokládalo, i když bude nižší než v průmyslu, kde již nyní činí 1 : 4,0.

Přesto, že lze odhadnout vyšší počty THP v prognostickém horizontu, není třeba zvyšovat požadavky na nábor mládeže do odborných škol. Vedou k tomu především výsledky výpočtu vývoje zbylého kmene THP, provedené podle upravené metodiky ze základního stavu THP k 1. 2. 1984 až do stavu k 1. 2. 2001, diferencovaně za muže a za ženy v ČSR a SSR. Tyto výsledky jsou relativně značně příznivější než obdobné výpočty, které sloužily jako podklad k úvahám v Dlouhodobém programu.

Při bilancování potřeby a zdrojů THP je nutno kalkulovat rovněž s určitým přírůstkem z aktivního salda meziodvětvové fluktuace související zejména s rozvojem pomocné a přidružené výroby (orientačně v letech 1985–2000 cca 4,5 tis. osob podle Šury 1986) a dále přihlížet k pravděpodobnému setrvání nynějšího nízkého podílu THP v poproduktivním věku.

ZÁVĚR

Podle dosavadních prognostických úvah lze ve výhledovém období očekávat velmi pozvolné snižování celkového počtu pracovníků v zemědělství, diferencované podle jednotlivých odvětví, oborů a profesí. Celkově se počítá do roku 2000 se snížením počtu pracovníků na 97,7 %, z toho v ČSR na 98,9 %, v SSR na 95,3 %

(Návrh soustavy... 1987). Připravují se i variantní propočty, které vzhledem k očekávanému demografickému vývoji (přírůstek obyvatel ČSSR v produktivním věku v 8. pětiletce o 378 tis., v 9. pětiletce o 455 tis. a v letech 1996 – 2000 o 130 tis. (Kroupová 1987) uvažují i s dočasným nárůstem počtu pracovníků v ZPoK při zabezpečování jejich efektivního využití. Tyto úvahy počítají s urychleným řešením některých současných problémů reprodukce pracovních sil, jako je nevyrovnaná bilance pracovních sil v některých podnicích a oblastech, a především s dalším rozvojem přidružené výroby, s cílem zabezpečit rozvoj služeb pro obyvatele venkovských sídlišť.

V souvislosti s novými směry vědeckotechnického rozvoje a s jeho urychlováním, s realizací objektivních strukturálních změn národního hospodářství, s postupnou realizací nového ekonomického mechanismu a aktivizací lidského faktoru se budou výrazně měnit i faktory působící na kvantitativní a kvalitativní stránku pracovních sil. Dojde i k zásadním změnám v metodách plánovitého řízení reprodukce pracovních sil s výraznou decentralizací práv a povinností na státní podniky a orgány územního řízení.

Celková „ekonomizace“ ZPoK se neobejde bez modernizace výrobně technické základny s uplatněním investičně méně náročných forem vědeckotechnického rozvoje, bez racionalizace výrobně organizačních struktur, racionalizace územní dislokace zemědělské výroby, uplatňování moderního řízení a účinnější motivace.

Vlivem těchto procesů lze předpokládat postupné výrazné změny v charakteru práce a tomu odpovídající požadavky na kvalifikační a profesní strukturu pracovní síly v ZPoK. Lze očekávat tendence k efektivnějšímu využívání pracovní síly, k postupné objektivizaci potřeby pracovních sil na jednotlivých úsecích výroby a k jejich rychlejšímu uvolňování pro nové činnosti.

Permanentní analýza vlivu těchto procesů na kvantitativní a kvalitativní stránku pracovních sil, inovace prognóz a dlouhodobých plánů, stanovení účinných opatření a metod jejich realizace ve státních a podnikových plánech je základním předpokladem k zabezpečení efektivního vývoje reprodukce pracovních sil.

Literatura

- BABEC, F. a kol.: Vliv vědeckotechnického rozvoje a rozmístění výroby na normativní potřebu nevýrobních dělnických pracovníků. [Závěrečná zpráva.] Praha, ÚŘP 1984.
- KADLEC, J.: Rozsah a charakteristika brigádnické pomoci zemědělství. Hospod. Zprav., 1986, č. 16.
- KALINOVÁ, L.: Zaměstnanost, vzdělání a intenzifikace. Praha, Svoboda 1986.
- KOLÁŘ, J. – NEDĚLOVÁ, S.: Aspekty reprodukce pracovních sil v oblasti služeb. Hospod. Zprav., 1987, č. 25.
- KROUPOVÁ, A.: Tendence demografického vývoje v ČSSR do roku 2020, Ekonomika práce, 1987, č. 1.
- POLÁČKOVÁ, J. a kol.: Soubor celostátních jednotek pracnosti v rostlinné a živočišné výrobě pro období 1986–1990. [Závěrečná zpráva.] Praha, ÚŘP 1984.
- SŮRA, J.: Pracovní síly v přidružené výrobě JZD. [Pracovní zpráva.] Praha, ÚŘP 1986.
- VÁCHA, V.: Hlavní tendence vývoje pracovních sil v zemědělství ČSSR. Zeměd. Ekon. 31, 1985, č. 7.
- Dlouhodobý program rozvoje zemědělství a dalších odvětví zabezpečujících výživu lidu. Praha, FMZVž 1984.
- Návrh soustavy plánovitého řízení ZPoK a ZPK pro období 9. pětiletky. Praha, FMZVž a VÚEZVž 1987.
- Programová koncepce rozvoje ZPoK do r. 2000. Praha, odbor svodného plánu, duben 1987.

Došlo 11. 1. 1987

Vývojové tendence reprodukce pracovních sil v zemědělství

Zeměd. Ekon., 34, 1988, č. 5, s. 341–359. — 10 tab., lit. 11, res. čes., rus., angl., něm.

pracovní síly, zemědělství, rostlinná výroba, živočišná výroba, výroby pomocné, služby, výroba přidružená, THP, reprodukce, struktura demografická, struktura kvalifikační, struktura profesní, analýza vývoje, prognóza

V příspěvku jsou analyzovány vývojové trendy počtu a struktury pracovníků v zemědělství, zejména v období 1980 – 1986. Na základě hodnocení změn v podmínkách reprodukce pracovní síly a v konfrontaci s dosavadními prognostickými materiály rozvíjí autor úvahy o předpokládaném vývoji pracovních sil celkem a zvlášť za zemědělskou prvovýrobu, služby, přidruženou výrobu a technicko-hospodářské pracovníky v prognostickém horizontu do roku 2000.

BAXA B., Институт рационализации управления и труда, Прага

Тенденции развития воспроизводства рабочей силы в сельском хозяйстве

Zeměd. Ekon., 34, 1988, № 5, с. 341–359. — 10 табл., лит. 11, рез. чешск., русск., англ., нем.

рабочая сила, сельское хозяйство, растениеводство, животноводство, подсобные промыслы, ИТР, службы, подсобное производство, воспроизводство, демографическая структура, квалификационная структура, профессиональная структура, анализ развития, прогноз

В статье анализируются тенденции развития численности и структуры сельскохозяйственных работников (прежде всего за период 1980–1986 гг.). На основе оценки изменения условий воспроизводства рабочей силы и их сравнения с прогностическими материалами автор характеризует возможности перспективного развития рабочей силы в целом и прежде всего в сельскохозяйственном первичном производстве, сфере обслуживания, подсобном производстве до 2000 года. Внимание уделяется также вопросам развития инженерно-технических работников.

VÁCHA V., Institute of Labour and Management Rationalization, Praha

Developmental Trends of the Reproduction of Labour Force in Agriculture

Zeměd. Ekon., 34, 1988, No. 5, pp. 341–359. — 10 tabs, refs 11, summaries in cs, ru, en, de

labour force, agriculture, crop production, animal production, auxiliary productions, services, side-line production, technical and administrative staff, reproduction, demographic structure, qualification structure, professional structure, analysis of development, prognosis

Developmental trends of the number and structure of workers in agriculture are analysed, particularly for the period 1980 – 1986. Evaluating the changes in the conditions of the reproduction of labour force and confronting it with the current prognostic materials, the expected development of labour force as a whole is discussed and also with respect to agricultural primary production, services, side-line production, and technical and administrative staff in a prognostic horizon by the year 2000.

Entwicklungstendenzen der Arbeitskräftereproduktion in der Landwirtschaft

Zeměd. Ekon., 34, 1988, Nr. 5, S. 341–359. – 10 Tab., Lit. 11, Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtech.

Arbeitskräfte, Landwirtschaft, pflanz. Produktion, tierische Produktion, Hilfsproduktionen, Dienstleistungen, Nebenproduktion, tech.-wirtsch. Personal, Reproduktion, demograf. Struktur, Qualifikationsstruktur, Entwicklungsanalyse, Prognose

Im Beitrag werden die Entwicklungstrends der Anzahl und der Struktur der Arbeitskräfte in der Landwirtschaft analysiert, insbesondere in den Jahren 1980 – 1986. Anhand der Bewertung der Veränderungen bei den Reproduktionsbedingungen der Arbeitskräfte und durch Vergleich mit den bisherigen prognostischen Materialien entwickelt der Autor Gedanken über die voraussichtlichen Trends der Entwicklung der Arbeitskräfte insgesamt, speziell in der landwirtschaftlichen Primärproduktion, den Dienstleistungen, in der Nebenproduktion und des technisch-wirtschaftlichen Personals bis zum Horizont des Jahres 2000.

Adresa autora:

Ing. Vladimír Vácha, CSc., Ústav racionalizace řízení a práce, Třanovského 173,
163 05 Praha 6 – Řepy

Výbor sekce pro vědeckou a odbornou literaturu Českého literárního fondu na doporučení redakční rady časopisu Zemědělská ekonomika ocenil výroční premií za publikační činnost v roce 1986 článek ing. Jany Kašánkové, CSc. a ing. Ctibora Perlína, CSc.: *Ekonomické aspekty zpracování cukrovky v ČSSR*. Odměněným autorům blahopřejeme a Českému literárnímu fondu děkujeme za uznání práce našich autorů.

Jednou z rozhodujících podmínek, která ovlivňuje celkový reprodukční proces jednotlivých zemědělských a potravinářských závodů a podniků, zejména jeho technicko-ekonomickou úroveň, je výrobně technická základna odvětví zemědělství a výživy.

Bylo tomu tak nejen v uplynulém období, kdy investiční výstavbou byly zajišťovány významné úkoly na úseku socializace našeho zemědělství a přechodu na zemědělskou velkovýrobu i při koncentraci potravinářské výroby a vzniku zcela nových potravinářských oborů, ale bude to i v období nastávajícím, kdy investiční rozvoj je nezbytnou podmínkou realizace většiny výsledků vědeckotechnického rozvoje, splnění náročných plánovaných úkolů ve zvyšování zemědělské a potravinářské výroby i zlepšování její jakosti, růstu produktivity práce, zisku, realizace sociálních a ekologických programů apod.

CHARAKTERISTIKA DOSAVADNÍHO VÝVOJE

Dosavadní rozvoj výrobní základny ZPoK a s ním spojený růst investiční výstavby souvisí zejména se socializací našeho zemědělství, kdy u nás došlo k přechodu od malovýrobních forem k velkovýrobním metodám. V této době je naopak pro rozvoj potravinářského průmyslu typické intenzivní využívání kapacitních možností stávajících závodů a provozů s maximálně omezeným investičním rozvojem.

K významnému zvýšení investiční aktivity v celém odvětví zemědělství a výživy dochází zejména po roce 1970, od kdy lze zaznamenat postupné zvyšování podílu investic v ZPoK na celkovém objemu investičních prací a dodávek do národního hospodářství. Jestliže se v roce 1980 podíl investic v ZPoK zvýšil na 13,9 %, v roce 1985 dochází k růstu na 18,3 %.

V zemědělství bylo v období 1971–1985 vynaloženo téměř 230 mld Kčs investic. Bylo vybudováno mnoho nových velkovýrobních provozů a podstatně se zvýšilo vybavení výkonnými stroji a technikou. Spolu s růstem spotřeby hnojiv a ostatních chemických prostředků, s koncentrací a specializací výroby to vyvolalo výrazné změny ve zprůmyslnění zemědělství (Dolek a kol. 1987).

V posledním desetiletí se výrazně zvýšila vybavenost zemědělství základními prostředky. Jestliže v roce 1975 představovala jejich hodnota celkem 156,7 mld Kčs, pak do roku 1985 vzrostl jejich objem na 291,0 mld Kčs, tj. na 185,7 %. Během 7. pětiletky vzrostl přitom celkový objem základních prostředků o 40 % (z toho v ČSR o 36 % a v SSR o 48 %). K rychlejšímu růstu došlo v uvedeném období ve vybavenosti zemědělství stroji a zařízeními. Ze 40,3 mld Kčs v roce 1975 se stav

strojních základních fondů zvýšil do konce 7. pětiletky na 84,1 mld Kčs, tj. na 208,7 %. Jejich podíl na celkovém objemu základních fondů se tak zvýšil z 25,7 % v roce 1975 na 28,9 % v roce 1985.

Při úbytku pracovních sil ze zemědělství došlo k výraznému růstu vybavenosti pracovníků základními fondy — ze 148 970 Kčs v roce 1975 na 297 670 Kčs na jednoho pracovníka, tj. na 199,8 % v roce 1985, přičemž vybavenost pracovníka strojnými základními prostředky se zvýšila ve stejném období z 37 830 Kčs na 85 490 Kčs, tj. na 226,0 %.

V období 7. a 8. pětiletky zaznamenaly značný rozvoj zejména tzv. zvláštní zemědělské investice jako nově ustavená kategorie investic, zaměřená především na snižování ztrát v zemědělské výrobě, řešení ekologických problémů a na ochranu půdního fondu (patří sem zejména budování sadů, vinic, chmelnic, hnojišť, seníků, silážních žlabů, pastevních areálů, odvodňovací akce do 5 mil. Kčs, polní cesty, úpravy malých vodních toků, malé vodní nádrže a rybníky).

Nepříznivě se naopak v uvedeném období vyvíjela výrobní účinnost používaných základních prostředků — její úroveň postupně klesá z 694 Kčs v roce 1975 na 587 Kčs v roce 1980 a 515 Kčs společenského produktu na 1 000 Kčs základních prostředků v roce 1985 (ve srovnatelných cenách), tj. na 74,2 % výchozí úrovně roku 1975.

Rychlejší růst strojních základních fondů je zčásti ovlivněn výrazným zpomalením tempa jejich likvidace a účelné obnovy — průměrný koeficient roční likvidace strojů a zařízení v období 1975–1985 dosáhl 3,9 %, což postupně vedlo k tomu, že počet odepsaných strojních základních prostředků představuje cca 20 %. Převážná část mechanizačních prostředků používaných nad normovanou dobu životnosti je morálně zastaralá, jejich provozuschopnost je spojena s vysokými náklady na údržbu a opravy.

Rychlý rozvoj výrobně technické základny byl zaznamenán rovněž v potravinářském průmyslu, kde v období 5. až 7. pětiletky bylo na reprodukci základních fondů vynaloženo cca 57,0 mld Kčs. Výrazně se tak zvýšil objem používaných základních fondů, který vzrostl ze 43,7 mld Kčs v roce 1975 na cca 76,8 mld Kčs v roce 1985, což představuje růst na 175,6 %. Technicko-ekonomická úroveň výrobní základny potravinářského průmyslu se postupně zvyšuje růstem podílu strojních základních fondů (ze 41,6 % v roce 1970 na 48 % v roce 1985). Postupně se snižoval průměrný stupeň opotřebení základních prostředků — tento ukazatel klesl z 55,1 % v roce 1970 na 45,9 % v roce 1985 (v některých VHJ je však míra opotřebení podstatně vyšší — kupř. v ČSR představuje v roce 1985 u cukrovarnického průmyslu 60,2 %, v pivovarsko-sladařském průmyslu 59,5 % a v mlýnsko-pekárenském průmyslu 56,6 %). Výrazně se zrychlila ve většině oborů doba obratu jejich základních fondů.

Přesto technicko-ekonomická úroveň základních fondů i intenzita investování v potravinářském průmyslu zaostávají za ostatními odvětvími národního hospodářství — více než 15 % používaných základních fondů (12,1 mld Kčs) je v současné době opotřeбенých. Doba obratu strojních základních fondů dosahuje 25–30 let, což vysoko překračuje normovanou dobu životnosti. Za neuspokojivou lze považovat rovněž úroveň mechanizace a automatizace pořízovaných základních fondů.

Možnosti intenzifikace reprodukčního procesu v potravinářském průmyslu jsou obdobně jako v dalších odvětvích a úsecích národního hospodářství nepříznivě ovlivňovány poklesem výrobní účinnosti používaných základních fondů.

PŘEDPOKLÁDANÝ VÝVOJ INVESTIČNÍ VÝSTAVBY A CELKOVÉ REPRODUKCE ZÁKLADNÍCH FONDŮ DO ROKU 2000

V průběhu 8. pětiletky se předpokládá, že objem investiční výstavby v odvětví zemědělství a výživy dosáhne celkové výše cca 122,6 mld Kčs (Souhrnné ukazatele . . . 1986). V samotném zemědělství a nákupu (včetně zvláštních zemědělských investic) má být proinvestováno 93,3 mld Kčs.

Z toho zemědělská regulovaná výstavba má představovat 80,9 mld Kčs. Z uvedené částky má být na reprodukci strojních základních fondů v zemědělství vyčleněno 46,5 mld Kčs, tj. 57,5 %.

Při stagnaci počtu pracovníků má dojít v tomto období — při očekávaném růstu základních fondů na 121,6 % proti roku 1985 — k dalšímu zvýšení vybavenosti pracovníků základními fondy, zvláště strojními.

Má dojít i k důležitmu zlepšení na úseku účinnosti vynakládaných investičních prostředků — u základních fondů nově uváděných do provozu se má jejich výrobní účinnost v období 8. pětiletky zvýšit v porovnání s úrovní dosaženou v 7. pětiletce cca o 5,6 %. Avšak vzhledem k tomu, že v porovnání s průměrnou úrovní výrobní účinnosti celého souboru základních prostředků, které mělo zemědělství (a nákup) k dispozici v roce 1985, je u nově pořizovaných základních prostředků v 8. pětiletce očekávána jejich výrobní účinnost téměř o 40 % nižší, bude i v podmínkách 8. pětiletky pokračovat nepříznivá tendence dlouhodobého snižování výrobní účinnosti užívaných základních prostředků — průměrná úroveň výrobní účinnosti se má snížit o 18,3 %.

Tendence zvyšování měrných cen (investičních nákladů) se dosud nejvýrazněji projevovala v dodávkách strojů a zařízení, kde průměrný roční růst představuje v 80. letech cca 5–7 %.

Plánem předpokládaná změna struktury dodávek ve prospěch strojů a zařízení ze 47,3 % v letech 1981–1985 na 57,5 % souvisí se snahou prosazení investic intenzifikačního charakteru, realizujících poznatky vědeckotechnického rozvoje v zemědělství. Těmto záměrům by měla odpovídat také úroveň investičního zabezpečení, na kterém by se měly podílet především specializované dodavatelské podniky, v nichž je možno vytvořit předpoklady k uplatnění progresivních technologií. Hodnotíme-li však strukturu dodavatelského zajištění stroji a zařízeními, nelze ji pro období 8. pětiletky ani pro další plánovací období považovat za příznivou.

V průběhu 8. pětiletky nedojde v odvětví zemědělství ke snížení podílu odepisovaných základních fondů. Kupř. strojní základní fondy by měly být vyřazovány v roce 1990 v průměrném stáří 14,6 roku, což znamená, že z celkového stavu používaných strojních základních fondů jich bude koncem 8. pětiletky odepisáno za cca 28,8 mld Kčs, tj. 22,3 %. Tempo likvidace strojních základních fondů, předpokládané pro 8. pětiletku ve výši cca 24 % za 5 let, by bylo třeba v dalších letech zvýšit na více než 8 % ročně. Úměrně tomu bude třeba zajistit i dodávky strojní techniky v odpovídajícím sortimentu a technické úrovni, která by zajistila výraznější růst efektivnosti dalšího rozvoje zemědělství.

Uvažovaný rozvoj zemědělství je v podmínkách 8. pětiletky (i v dalších obdobích) značně investičně náročný a málo efektivní. I kdybychom nepředpokládali spolupůsobení neinvestičních faktorů, pak při plánovaném přírůstku zisku v zemědělství cca o 4,6 mld Kčs umožňuje realizace cca 100 mld Kčs investiční výstavby, aby investiční akce dosáhly v průměru dobu návratnosti pouze 22 roků.

Pokud jde o rozvoj zemědělství v dalším období, je podle stávajících představ centrálních řídicích a plánovacích orgánů předpokládán nárůst celkového objemu investiční výstavby zhruba o 10 mld Kčs v každé pětiletce, tj. na cca 90 a 100 mld Kčs v 9. a 10. pětiletce (Podklad . . . 1987).

Uvažujeme-li do roku 2000 v zemědělství (a nákupu) s růstem společenského produktu na 180,0 mld Kčs, tj. ročně o 1,3 % (v roce 1985 představuje společenský produkt vytvořený v zemědělství 157,6 mld Kčs), pak by uvedené objemy investic zajistily splnění tohoto úkolu jen za předpokladu cca 1,5% ročního růstu výrobní účinnosti vynakládaných investic (Efektivnost reprodukce . . . 1987).

Kdyby došlo ke stabilizaci úrovně účinnosti nově pořizovaných základních prostředků na úrovni předpokládané 8. pětiletkou, pak by činil celkový deficit více než 10 mld Kčs investičních prostředků. To vše za předpokladu tempa obnovy nevyhovujících základních fondů na úrovni očekávané 8. pětiletkou, při které dochází k růstu objemu zcela opotřebovaných základních prostředků a průměrného stáří likvidovaných základních prostředků.

Úvahy o průměrném 1,6% ročním růstu společenského produktu, při kterém by společenský produkt vytvořený v zemědělství v roce 2000 představoval 185,0 mld Kčs, by při stabilizaci výrobní účinnosti nově pořizovaných základních fondů na úrovni očekávané 8. pětiletkou byly realizovatelné jen při zvýšení objemu vynaložených investičních prostředků o dalších cca 20 mld Kčs. Podmínkou realizace při objemech investic uvažovaných SPK by bylo výrazné zvýšení výrobní účinnosti nově pořizovaných fondů – minimálně o 2,5 % ročně.

Potřebné objemy investičních prostředků by bylo naopak třeba výrazně zvýšit, pokud bychom chtěli urychlit tempo obnovy opotřebovaných a nevyhovujících základních fondů. Snížení průměrného stáří likvidovaných strojních základních fondů o 1 rok předpokládá v období do roku 2000 zvýšení investic o více než 16 mld Kčs.

Uvažovaný přednostní rozvoj rostlinné výroby vyžaduje i zaměření zemědělské investiční výstavby prioritně na budování skladů obilí, brambor a dalších produktů rostlinné výroby.

Pro uskladnění značné části úrody se stále ještě využívá řada nevhodných provizorií, v nichž existuje vysoké riziko ztrát a možnost znehodnocení produkce. Protože se úroveň našeho obilnářství v posledních letech zvýšila, jsou ve skladovacích prostorách uloženy často zásoby zrna z předcházejících sklizní. Tato situace klade značné nároky na zabezpečení dostatečných skladovacích kapacit. Nemělo by jít pouze o výstavbu velkokapacitních sil, ale rovněž o menší a konstrukčně lehčí stavby, které jsou materiálově méně náročné a lze je pohotově uvést do provozu.

S jejich budováním je nutno počítat jak u ZZN, tak v zemědělství samotném. Situace je však o to komplikovanější, že v rámci ZZN dosáhly investice v 7. pětiletce jen cca 70 % objemu v porovnání s předcházejícími pětiletkami. Nízké plnění plánu výstavby skladovacích kapacit pro obilí ve výši pouze cca 90 % představuje výpadek téměř 100 tis. tun skladovacího potenciálu. Do této nepříznivé situace se promítly zejména nedostatky na úseku dodavatelského zajištění investiční výstavby. Rozvoj výstavby skladů brambor odráží oprávněnou kritiku spotřebitelů na dodávanou kvalitu těchto produktů do tržní sítě a v zemědělské prvovýrobě má řešit také uložení kvalitní sadby brambor.

S přihlédnutím k prioritě strojních investic bude nezbytné věnovat zvýšenou pozornost uplatnění strojů, jejichž konstrukce přispěje ke zlepšení situace na úseku zhutňování půd, protierozních opatření a celkové ekologické rovnováhy. Zdokonalení technické úrovně (včetně uplatnění kvalitnějších materiálů) vyžadují např. stroje na kultivaci půdy a setí, sklízecí píce, obilní kombajny (především pro svažitější oblasti) a stroje pro speciální kultury.

Účinněji bude nutné odstraňovat také nedostatky v zemědělské dopravě. Dosavadní rozborů naznačují, že celkové potřeby ZPoK na úseku dopravní techniky jsou plněny na 30 až 35 %. Situaci je nezbytné zlepšit především u dodávkových automobilů a podvozků k systému kontejnerové dopravy v zemědělství.

Případné omezení investičních vkladů bude zřejmě dále limitovat možnosti výstavby stájových kapacit především pro dojnice a ostatní skot, takže lze zdůraznit význam maximálního využití současných objektů a prodloužení jejich životnosti a technologické způsobilosti.

Vzhledem k relativně vysoké spotřebě prvotních energetických zdrojů i nutnosti snižování náročnosti ekonomiky na prvotní energetické zdroje má pro další rozvoj zemědělství značný význam jeho energetické zabezpečení. Proto byla již v průběhu 7. pětiletky přijata opatření, zaměřená zejména na zpomalování tempa růstu spotřeby prvotních zdrojů (především ropy a produktů z ropy). V zemědělství se tato situace promítla především do změn původních podmínek využití strojní techniky, kde řešení problematiky úspor energetických zdrojů závisí na technickém pokroku v oblasti snižování měrné spotřeby paliva, racionalizaci technologických postupů pěstování a sklizně plodin a na dalších faktorech.

Na úseku snižování produkčních ztrát lze za prioritní považovat výstavbu skladů pro brambory, ovoce, zeleninu a objemná krmiva. Celkové ztráty způsobené nevhodným skladováním jsou odhadovány na 3 mld Kčs ročně, přičemž podle některých analýz lze uvažovat o částkách podstatně vyšších. Rozpor mezi potřebami vhodného uskladnění a kapacitami vyhovujících skladů se v některých odvětvích dále zvyšuje, takže k zabránění značných celospolečenských ztrát bude nutné tyto problémy urychleně řešit. Investiční prostředky k zajištění realizace programu skladového hospodářství do roku 2000 jsou odhadovány cca na 30 mld Kčs.

Náhrada fyzicky a technologicky zastaralých stájových kapacit vyžaduje, aby v období 8. a 9. pětiletky byla pouze v podmínkách ČSR zajištěna výstavba 450 až 480 tis. ustájovacích míst pro dojnice a cca 1 200 až 1 500 tis. míst pro ostatní skot. V této souvislosti bude nezbytné usilovat o maximální využití současných kapacit, prodloužení jejich životnosti a technologické způsobilosti účelnými rekonstrukcemi, modernizacemi a řádnou údržbou.

V potravinářském průmyslu ČSSR jsou v období 1986–1990 plánovány investiční náklady ve výši cca 29,4 mld Kčs (Opatření... 1986). Jde v podstatě o částku požadovanou na úseku potravinářského průmyslu Dlouhodobým programem rozvoje. V porovnání s objemem investičních prací a dodávek realizovaných v 7. pětiletce má celkový objem investic v 8. pětiletce vzrůst na 129,2 %. Přitom se počítá s výrazným zvýšením podílu strojních investic na 68,0 % z celkového objemu investičních prací a dodávek; objem strojů a zařízení se má v 8. pětiletce zvýšit proti 7. pětiletce na 143,4 % (z toho stroje a zařízení nezahrnuté v rozpočtu na 138,7 %).

Přes výrazný vzrůst celkového objemu investiční výstavby je plánovaná intenzita investiční výstavby v potravinářském průmyslu ČSSR poněkud nižší než v období 7. pětiletky. I v 8. pětiletce bude pokračovat nepříznivá vývojová tendence poklesu míry investování, projevující se již od období 6. pětiletky.

Intenzita poklesu investiční aktivity je v potravinářském průmyslu ve skutečnosti ještě poněkud výraznější s ohledem na trvalý pokles výrobní účinnosti (růst fondové náročnosti) nově pořizovaných základních fondů.

Přestože se v potravinářském průmyslu postupně zlepšuje technicko-ekonomická úroveň převážné části jeho výrobní základny (snížil se stupeň opotřebení, zrychluje se doba obratu základních prostředků apod.), úroveň základních prostředků používaných potravinářským průmyslem a intenzita investování zaostávají při uvedeném objemu investic za úrovní ostatních průmyslových odvětví národního hospodářství.

Při vynaložení uvedených investičních prostředků má v potravinářském průmyslu ČSSR dojít v období 8. pětiletky ke zvýšení celkového stavu používaných základních prostředků ze 76,8 mld Kčs na 100,8 mld Kčs, tj. na 131,3 %.

Vzhledem k tomu, že ve stejném období je plánováno zvýšení celkového objemu výroby cca na 109,8 % (měřeno hodnotou hrubé výroby), lze v průběhu let 1986–1990 očekávat zvýšení průměrné úrovně fondové náročnosti výroby téměř o 20 % proti úrovni dosažené v roce 1985 (z 0,612 na 0,731 v roce 1990).

Očekávaný růst fondové náročnosti výroby je vyvolán poklesem výrobní účinnosti u nově pořizovaných základních prostředků, zčásti i změnou struktury investiční výstavby (růstem podílu nevyrobních investic – čistíren odpadních vod, sociálních programů, skladů apod.).

Jen na řešení sociálních programů má být v 8. pětiletce v potravinářském průmyslu ČSSR vynaloženo více než 1,3 mld Kčs (tj. 4,4 % z celkového plánovaného objemu investic). Náklady na řešení ekologických programů představují částku více než 1,5 mld Kčs (5,1 % z celkových investic).

V průměru je plánem u základních fondů uváděných do provozu v období 8. pětiletky předpokládána fondová náročnost ve výši cca 1,400, což představuje v porovnání s úrovní fondové náročnosti celého souboru základních fondů používaných potravinářským průmyslem ve výchozím roce 8. pětiletky téměř 2,3krát více a v porovnání s úrovní dosahovanou u základních fondů likvidovaných a obnovovaných pochopitelně ještě více. V porovnání s výší fondové náročnosti dosahované u základních prostředků pořizovaných v období 7. pětiletky se její úroveň v období 8. pětiletky zvyšuje zhruba o 30 %.

Tato okolnost výrazně ovlivňuje možnosti realizace jednotlivých úkolů na úseku reprodukce základních fondů. Jde nejen o zajištění rostoucích výrobních úkolů v 8. pětiletce (včetně úkolů na úseku vývozu potravinářských výrobků) a řešení problémů kapacitního přetížení některých výrobních úseků potravinářského průmyslu, ale především o zajištění účelné obnovy opotřeбенých a nevyhovujících dílčích základních fondů i ucelených výrobních kapacit.

Při uvedené úrovni fondové náročnosti výroby u nově pořizovaných základních fondů (resp. jejich výrobní účinnosti) je danými investičními prostředky umožněna v období 8. pětiletky likvidace nevyhovujících základních prostředků ve výši cca 5,6 mld Kčs. Toto tempo předpokládané likvidace nevyhovujících základních fondů v období 8. pětiletky znamená, že bude v roce 1990 v potravinářském průmyslu ČSSR stále ještě 5,4 mld Kčs strojních základních fondů starších než 17,5 roku a stejný objem stavebních základních fondů starších než 62,5 roku. Celkový objem zcela odepsaných základních fondů proti počátku 8. pětiletky se tedy v potravinářském průmyslu ČSSR v podstatě nezmění, jejich účelná obnova i řešení některých dalších naléhavých problémů se odsouvá do následujících pětiletěk.

Při daných omezených objemech investiční výstavby v období 8. pětiletky je nejvýznamnější cestou řešení existujících disproporcí především snaha o výrazné snížení investiční náročnosti dalšího rozvoje potravinářského průmyslu. Měla by k tomu přispět zejména orientace investiční výstavby na modernizaci a rekonstrukci stávajících výrobních jednotek i dílčích výrobních kapacit, výrobních linek apod., která nejen snižuje celkové investiční požadavky, ale podle výsledků dosažených při realizaci investiční výstavby v období 7. pětiletky je i ekonomicky efektivnější.

U nově zahajovaných staveb v období 8. pětiletky se předpokládá, že 55,6 % investic bude vynaloženo na modernizaci a rekonstrukci stávajících kapacit a 44,4 % bude představovat výstavba nových závodů.

Při realizaci investičních programů bude třeba v potravinářském průmyslu v 8. pětiletce prioritně zajišťovat zejména vyšší a komplexní zhodnocování surovin, výrobu kojenecké a dětské výživy, budování mrazírenských prostorů a rozšíření mrazírenské výroby, rozvoj integračních vztahů mezi zemědělstvím a potravinář-

ským průmyslem, výstavbu čistíren odpadních vod, energetiky a řešení sociálních programů.

Rozvoj výrobní základny potravinářského průmyslu v období 8. pětiletky vychází především z představ o dlouhodobém rozvoji potravinářského průmyslu a jeho jednotlivých výrobních oborů, vyplývajících z Dlouhodobého programu rozvoje zemědělství a dalších odvětví zabezpečujících výživu lidu (1984). Jsou korigovány a modifikovány celkovými objemy investičních prostředků přidělenými na období 8. pětiletky. Na některých úsecích potravinářského průmyslu byly vypracovány podrobnější programy dlouhodobého rozvoje, které byly projednány centrálními orgány nebo se k projednání připravují.

Vedle programu rozvoje cukrovarnického průmyslu jde o program rozvoje výroby a vývozu piva, program rozvoje kojenecké a dětské výživy, připravované programy rozvoje mraženství, výroby dietních potravin, průmyslové výroby hotových jídel a rozvoje závodního stravování, rozvoje balení a balicí techniky.

Usnesení Předsednictva vlády ČSSR č. 120/83 představuje základní dokument pro realizaci obnovy kapacit cukrovarnického průmyslu již od roku 1984. Záměry usnesení nebyly však v 7. pětiletce v celém rozsahu realizovány (proti požadovaným investičním prostředkům ve výši 1 mld Kčs bylo vynaloženo jen 430 mil. Kčs); se zřetelem k nízkému limitu nově zahajovaných staveb a omezeným investičním prostředkům je tlumena i předprojektová příprava uvažovaných rekonstrukcí a modernizací v cukrovarech, které nebyly zařazeny do plánu na 8. pětiletku (Plañany, Lenešice, Litovel).

Podobně i program rozvoje výroby piva se nepodařilo v požadovaném rozsahu promítnout do návrhu plánu na 8. pětiletku. Podle programu mělo být v období 1986–1990 na modernizaci pivovarského průmyslu vynaloženo 5,9 mld Kčs; v 8. pětiletce bylo vyčleněno jen 3,5 mld Kčs.

Navržené záměry rozvoje mléčné, kojenecké a dětské výživy jsou realizovány zařazením výstavby nového specializovaného závodu v Zábřehu na Moravě do plánu 8. pětiletky.

Také výroba cereálních výrobků je postupně zajišťována v objemu i sortimentu v souladu s požadavky pediatrii.

Usnesení předsednictva vlády ČSSR č. 197/83 a následná koncepce rozvoje mražirenského průmyslu by měly vytvořit podmínky pro urychlení výstavby mražirenských výrobních a skladovacích kapacit v 8. pětiletce i v dalším období. Potřeba investičních prostředků na období 1986–1990 není zatím rozpisem 8. pětiletky plně kryta (celková potřeba 2,6 mld Kčs — uvažuje se o 1,6 mld Kčs). Výstavba a obnova řady mražirenských kapacit se tak přesouvá do období 9. pětiletky, v němž předpokládaná potřeba investičních prostředků představuje dalších 2,4 mld Kčs.

Charakteristickým rysem dílčích programů zdůvodňujících jednotlivé prioritní směry rozvoje je okolnost, že značně přesahují reálné možnosti investování potravinářského průmyslu jako celku, ale i možnosti dodavatelského zabezpečení a důchodové situace při tvorbě zdrojů na financování a úvěrování potřeb v potravinářském průmyslu.

Mimofádnou pozornost bude nutno věnovat i obnově zastaralého a zcela opotřebeného energetického zařízení ve výrobních oborech potravinářského průmyslu, kde přes havarijní stav kotelen není dodavatelsky zajištěna jejich efektivní obnova.

V období 9. pětiletky předpokládal Dlouhodobý program rozvoje vynaložit v potravinářském průmyslu celkem 33,2 mld Kčs investičních prostředků. S ohledem na stále se snižující účinnost vynakládaných prostředků bude zřejmě nutné na

rozvoj a účelnou obnovu výrobní základny potravinářského průmyslu v období po roce 1990 vynaložit částky poněkud vyšší.

Podle stávajících představ by mělo být v jednotlivých pětiletých obdobích do roku 2000 vynaloženo na investice celkem v 9. pětiletce 39,4 mld Kčs, z toho na stavební práce 16,1 a na stroje a zařízení 23,2 mld Kčs; v 10. pětiletce celkem 45,2 mld Kčs, z toho na stavební práce 18,4 a na stroje a zařízení 26,8 mld Kčs (Dopracování . . . 1987).

Uvedenými prostředky bude nutno přednostně zajišťovat uvažovaný růst potravinářské výroby v návaznosti na předpokládaný růst dodávek zemědělských surovin i potřebu jejich výraznějšího zhodnocení.

Kapacitní zajištění přírůstku výroby v 9. a 10. pětiletce ve výši cca 11,1 mld Kčs (v hodnotě hrubé výroby) bude při stávající výrobní účinnosti investic vyžadovat vynaložit v obou pětiletkách cca po 15,5 mld Kčs, což představuje zhruba 40 % z celkového očekávaného objemu investiční výstavby 9. pětiletky, resp. 35 % v období 10. pětiletky.

Zbývajících prostředky bude možno vynaložit na obnovu nevyhovujících a opotřebovaných základních fondů. Realizace částek 23,9 mld Kčs (v 9. pětiletce), resp. 29,7 mld Kčs investic (v 10. pětiletce) na obnovu umožní provést likvidaci nevyhovujících základních fondů ve výši zhruba 12 mld Kčs v 9. pětiletce a 17,5 mld Kčs v 10. pětiletce, což by znamenalo, že by po roce 2000 nebylo třeba používat strojní základní fondy starší než 15 let se všemi průvodními důsledky v technické úrovni výrobní základny.

Převažující podíl obnovovacích investic vyvolává potřebu nově přehodnotit věcnou strukturu požadovaných investic ve prospěch jejich strojně technologické části.

Rozvojovými i obnovovacími investicemi bude řešena současně řada dalších úkolů na úseku reprodukce základních fondů.

Cílem investování v 9. a 10. pětiletce bude další zvýšení úrovně zhodnocovacích procesů v potravinářském průmyslu a celkové efektivnosti výroby, odstranění existujících disparit mezi zemědělskou výrobou, zpracováním produkce i skladováním potravinářských výrobků a zemědělských surovin, dále omezování negativních vlivů na pracovní i přírodní prostředí, snižování ztrát při skladování surovin a hotových výrobků i ztrát ve výrobě, zabezpečení postupného snižování energetické náročnosti výroby, řešení sociálních programů apod.

Při rozvoji a modernizaci výrobní základny potravinářského průmyslu bude nutno pokračovat v realizaci řady dílčích programů:

- výroby, balení, uchování a distribuce hotových pokrmů a polotovarů pro společné stravování;
- rozvoje mrazírenských kapacit ke zvýšení mrazírenské výroby i skladování zmrazených potravin (včetně obchodní sítě);
- výroby kojenecké a dětské výživy;
- výroby potravin pro skupiny obyvatel se specifickými nároky na výživu;
- výroby zušlechtěných výrobků z brambor pro systémy společného stravování;
- vyšší finalizace potravinářských výrobků (včetně zajištění jejich vyšší trvanlivosti);
- rozvoje výroby progresivních obalů a obalových materiálů.

Podmínkou realizace uvedených záměrů je nutnost podstatného zvýšení technicko-ekonomické úrovně dodávaných strojů a zařízení zajišťovaných zejména dodávkami z resortů FMHTS, FMVS a FMEP. Změny je třeba dosáhnout i u dovozu progresivní techniky ze socialistických zemí.

Řízení a plánování investiční výstavby patří u nás dlouhodobě k nejproblematictějšímu úseku celkového reprodukčního procesu vzhledem k tomu, že se zde projevuje řada negativních jevů, při jejichž odstraňování nebyla až dosud přijata opatření dostatečně účinná.

O řadě věcných problémů i otázek spojených s plánováním či využitím ekonomických nástrojů na úseku investiční výstavby jsme se zčásti zmínili již v souvislosti s komentováním některých souhrnných vztahů, charakterizujících očekávaný vývoj základních fondů do roku 2000 — jde o výrobní účinnost vynakládaných investičních prostředků a pořizovaných základních fondů, priority dalšího rozvoje, věcnou strukturu investiční výstavby, formy její realizace (nová výstavba, rekonstrukce a modernizace) apod.

Kromě těchto otázek lze připomenout stručně i některé další problémy, které je třeba — zejména ve vazbě na uplatnění principů nového mechanismu řízení a plánování — vyřešit účinněji než tomu bylo dosud.

Jde především o problematiku rozestavenosti v investiční výstavbě, využívání stávajících kapacit a základních fondů, problémy dodavatelského zajištění výstavby, zvýšení efektivnosti investiční výstavby, zvýšení účinnosti ekonomických nástrojů řízení apod.

Pokud jde o rozestavenost investiční výstavby, vznikají dlouhou průběžnou dobou výstavby a jejím častým prodlužováním ztráty z neproduktivně vázaných prostředků. Jestliže průměrná doba výstavby představuje u akcí nad 10 mil. Kčs rozpočtových nákladů cca 6 let a výstavba akcí do 10 mil. Kčs rozpočtových nákladů zhruba 4 roky, pak jen při zkrácení doby výstavby na polovinu, kterou současná moderní technika ve stavebnictví při použití progresivních technologií minimálně umožňuje, by došlo při dosahované úrovni návratnosti vynaložených investičních prostředků za 15 let ke snížení ztrát ve výši cca 170 tis. Kčs na 1 mil. Kčs rozpočtových nákladů stavby.

Značný podíl investičních dodávek má v rámci resortu zemědělství a výživy, zejména v odvětví zemědělství, „samozásobitelský“ charakter, kterým jsou kompenzovány nedostatky v objemu a sortimentu dodávek od externích dodavatelů. V některých případech nabízejí specializovaní výrobci strojů a zařízení výroby srovnatelných parametrů v takových cenových relacích, které jsou méně výhodné než při zajišťování vlastní výrobou (i když často zabezpečované s většími technologickými obtížemi) v rámci ZPoK. Při formování zemědělsko-průmyslového komplexu s optimalizací vazeb mezi jeho různými úseky a oblastmi bude tedy nutno postupně vytvářet kapacitní a materiálové předpoklady pro zvýšení úrovně dodavatelského zajištění strojů a zařízeními především z podniků v působnosti FMHTS, FMHS a FMEP. V rámci specializovaného zemědělského a potravinářského strojírenství bude v této souvislosti nezbytné vytvářet příznivější předpoklady pro uplatnění poznatků VTR.

Jedním z faktorů potenciálního cenového růstu na úseku dodávek strojní techniky do zemědělství je postupné zavádění elektronických prvků u mobilních strojů i stacionárních zařízení. Projekt elektronizace předpokládá, že aplikace elektroniky, jež se projeví ve zvýšení cen dodávaných strojů, zajistí v praxi ekonomické přínosy, které tento cenový růst budou kompenzovat. Provozní zkušenosti však ukazují, že velkoobchodní cena zemědělských strojů se zabudovanými mikroelektronickými prvky není obvykle pro uživatele ekonomicky příznivá. Prováděné rozborů a zkušenosti ze zahraničí (Francie, NSR, Rakousko) naznačují, že k zajištění

odpovídajícího ekonomického přínosu by cena dodávaných zemědělských strojů neměla převýšit původní cenu stroje bez elektroniky o 5 až 10 % (Vacek 1987).

Zvýšenou pozornost je třeba v odvětví zemědělství a výživy věnovat problematice využívání výrobních možností stávajících základních fondů a ucelených výrobních kapacit. V této souvislosti jde nejen o jejich vyšší časové využití (charakterizované úrovní směnnosti pracovníků, využitím pracovních míst apod.), ale i o celkové využití kapacit (časové i výkonové). S tímto problémem souvisí i včasné uvádění nakupovaných strojních základních fondů (často i z dovozu) do užívání.

Úroveň směnnosti je v potravinářském průmyslu i některých úsecích zemědělské výroby (opravárenství, výroba krmných směsí) nízká, a to i u nově budovaných výrobních kapacit. Vícesměnná práce (pokud je ve stávajících provozech možná) je nedostatečně preferována, nejsou zajišťovány služby pro pracovníky dalších směn. Nově budované závody mají často po uvedení do trvalého provozu značné kapacitní rezervy (event. nejsou plněny předpokládané parametry jednotlivých staveb).

Uplatnění principů nového mechanismu řízení národního hospodářství vyžaduje, aby byla prvořadá pozornost věnována otázkám efektivnosti připravované a realizované investiční výstavby, a to nejen v rámci pětiletých a ročních prováděcích plánů, ale již v úvahách o dlouhodobém rozvoji jednotlivých výrobních úseků celého odvětví zemědělství a výživy.

Je tak třeba urychleně odstranit stávající praxi, kdy značná část realizovaných investičních akcí nesplňovala podmínky efektivního investování. Systém hodnocení efektivnosti investic se proto musí stát v budoucnu organickou součástí celkového ekonomického mechanismu. V této souvislosti je třeba se zabývat systematictější i problematikou efektivnosti jednotlivých forem investiční výstavby a zvýšením podílu rekonstrukcí a modernizací stávajících kapacit, což by mělo vést i ke snížení celkových investičních potřeb (Dvořák 1987).

Nezbytnou podmínkou působení nového ekonomického mechanismu na úseku investiční výstavby bude další posílení ekonomických nástrojů řízení a zvýšení jejich účinnosti (Bača a Dvořák 1981) proti dosavadní praxi, kdy kupř. variabilita hlavních finančních nástrojů, značná intenzita meziročních změn podílu hlavních zdrojů financování celkové investiční potřeby i odlišný podíl chozrasčotně působících zdrojů různých VHJ neumožňovaly zajistit žádoucí ekonomický tlak na chování jednotlivých podniků či VHJ jako investorů (Dvořák 1986). Neuspokojivá je i dosavadní situace na úseku cenové tvorby, zejména investičních dodávek.

V souvislosti s cenovou tvorbou na úseku inputů do odvětví zemědělství a výživy je třeba se nově zabývat i problematikou přecenění stávajících základních fondů při generální inventarizaci a otázkami odpisové politiky.

Nesporným přínosem přecenění užívaných základních prostředků na jejich reprodukční úroveň bude odstranění nesouladu mezi oceněním jednotlivých základních prostředků a jejich užitkovými parametry a neodůvodněných rozdílů v jejich vlivu na úroveň odpisů v různých závodech a podnicích. Zreální se současně i představy o efektivnosti používání jednotlivých základních fondů, což povede ve svých důsledcích i ke zvýšenému tempu jejich obnovy. Na druhé straně by však zřejmě došlo ke zvýšení celkové hodnoty používaných základních prostředků a tím „opticky“ i ke snížení jejich výrobní účinnosti.

Pokud jde o zásady odpisové politiky, budou mít odpisy v novém mechanismu řízení zejména dvě funkce:

- ovlivní úroveň nákladů a tím i dosaženého zisku,
- budou přímým zdrojem tvorby fondů na financování investičních potřeb.

Protože obě tyto hlavní funkce jsou protikladné, je třeba zvažovat účinnost vlivu stávajících lineárních odpisů proti úvahám o progresivním odepisování. Pro-

gresivní odepisování zvyšuje sice objem prostředků, které budou v nejbližším období zdrojem financování různých potřeb podniků, zejména investičních (na úkor odvodů do státního rozpočtu), při dlouhodobějším reprodukčním cyklu základních fondů zvyšuje však postupně v dalších letech nerovnoměrnost hospodářských výsledků mezi podniky, zkresluje představy o efektivnosti obnovy používaných základních prostředků apod. Potřeba odstranění neodůvodněných rozdílů ve vlivu odpisů na úroveň hospodaření může vést naopak k úvahám o prodloužení doby odepisování na úroveň odpovídající reálným možnostem zajištění dodávek, zejména strojů a zařízení.

Ke kvantifikaci jednotlivých ekonomických nástrojů ovlivňujících efektivní průběh investiční výstavby v 9. pětiletce i v dalších obdobích je v neposlední řadě nezbytné pro odvětví zemědělství a výživy objektivně stanovit výši jejich investičních potřeb a celkovou míru akumulace. Dosavadní představy o objemech investičních prostředků, které by zde měly být v jednotlivých obdobích vynaloženy, je třeba kriticky revidovat — zejména ve vazbě na efektivnost pořizovaných základních prostředků, míru efektivnosti a investiční náročnosti jednotlivých forem investiční výstavby, možnosti dodavatelského zajištění apod.

ZÁVĚRY

Na rozvoj zemědělství a potravinářského průmyslu bylo v období 1971–1985 vynaloženo zhruba 290 mld Kčs investičních prostředků, což vedlo v těchto odvětvích k výraznému zvýšení hodnoty používaných základních prostředků i jejich technicko-ekonomické úrovně. V roce 1985 již odvětví zemědělství a výživy disponovalo téměř 370 mld Kčs základních fondů.

I v průběhu 8. pětiletého plánu lze očekávat, že objem investic přesáhne 120 mld Kčs. Povede to k dalšímu růstu vybavenosti pracovníků základními fondy, zvláště strojními, a tím i k růstu produktivity práce.

Výrobní účinnost vynakládaných investic je však snižována trvalým růstem měrných investičních nákladů. V zemědělství se má fondová náročnost výroby v průměru do roku 1990 zvýšit o 22,4 %, v potravinářském průmyslu téměř o 20 % proti úrovni dosažené v roce 1985. Snižuje se tím výrazně i ekonomická efektivnost vynakládaných investičních prostředků.

Vedle naléhavé potřeby zastavit dlouhodobou nepříznivou tendenci na úseku výrobní účinnosti vynakládaných investic bude třeba v 8. pětiletce i v dalším období řešit účinněji i řadu dalších věcných problémů i otázek spojených se soustavou plánování a řízení tohoto úseku celkového reprodukčního procesu (a to jak na úseku plánu, tak zejména na úseku ekonomických nástrojů řízení).

Jde o problémy spojené s řešením rozestavenosti investiční výstavby a zkrácením průměrné doby výstavby, s věcnou strukturou investiční výstavby a formami její realizace, se zvýšením ekonomické efektivnosti výstavby, s dodavatelským zajištěním výstavby stavebně montážními pracemi a zejména strojně technologickými dodávkami, s finančním zabezpečením výstavby — zejména v návaznosti na realizaci principů samofinancování v novém mechanismu řízení a plánování apod.

V období 8. a 9. pětiletky má být v odvětví zemědělství a výživy vynaloženo zhruba 135 mld Kčs, resp. cca 150 mld Kčs investičních prostředků. Při uvažovaných úkolech v zemědělské i potravinářské výrobě a potřebě výrazného urychlení tempa obnovy stávajících nevyhovujících výrobních kapacit i dílčích základních fondů bude nutné, aby se v porovnání s úrovní účinnosti investic očekávané v období 8. pětiletky v dalších letech podstatně zvýšila úroveň výrobní účinnosti všech vynakládaných investičních prostředků.

Pro omezenost celkových investic bude nutné, aby byly tyto prostředky vynakládány na zabezpečení prioritních směrů dalšího rozvoje.

V odvětví zemědělství půjde zejména o budování skladů obilí, brambor a dalších produktů rostlinné výroby. Zdokonalení technické úrovně vyžadují stroje na kultivaci půdy a setí, sklízecí píce, obilní kombajny a stroje pro speciální kultury. V potravinářském průmyslu půjde o prioritní zajištění vyššího a komplexního zhodnocování surovin, výrobu hotových pokrmů a polotovarů, výrobu dětské a kojenecké výživy, rozvoj mrazírenské výroby, výroby potravin pro zvláštní skupiny obyvatel apod.

Literatura

- BAČA, J. – DVOŘÁK, J.: Zdokonalení ekonomického mechanismu řízení investiční výstavby v odvětví zemědělství a výživy. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVž 1981.
- DOLEK, J. a kol.: Návrh soustavy plánovitého řízení ZPoK a ZPK pro období 9. 5LP – výzkumná varianta. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVž 1987.
- DVOŘÁK, J.: Tvorba a využití investičních zdrojů v potravinářském průmyslu. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVž 1986.
- DVOŘÁK, J.: Zajištění plánované ekonomické efektivnosti při realizaci investiční výstavby v potravinářském průmyslu. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVž 1987.
- VACEK, J.: Objektivizace zásad reprodukce zemědělské techniky. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVž 1987.
- Dlouhodobý program rozvoje odvětví zabezpečujících výživu lidu. Praha, FMZVž 1984.
- Dopracování dlouhodobého výhledu rozvoje ZPoK do roku 2000 – 2. cyklus prací. Praha, FMZVž 1987.
- Efektivnost reprodukce základních fondů v zemědělství. Praha, FMZVž 1987.
- Opatření ke zvýšení úrovně zhodnocovacího procesu a jakosti potravin rekonstrukcemi a modernizacemi potravinářského průmyslu ČSSR. Praha, FMZVž 1986.
- Podklad ke zpracování směrnice k Dlouhodobému výhledu do roku 2000. Praha, FMZVž 1987.
- Souhrnné ukazatele investiční výstavby v odvětví zemědělství a výživy v období 1986–1990. [Pracovní materiál.] Praha, SPK a FMZVž 1986.

Došlo 19. 11. 1987

DVOŘÁK J., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Praha
VACEK J., Státní veterinární správa, Praha

Základní prostředky a investice v odvětví zemědělství a výživy

Zeměd. Ekon., 34, 1988, č. 5, s. 361–374. — lit. 11, res. čes., rus., angl., něm.

základní prostředky, investice, stavby, stroje, efektivnost investic, výrobní účinnost, priority rozvoje, dodavatelské zajištění výstavby, využití základních prostředků, využití výrobních kapacit, ekonomické nástroje, výsledky výzkumu

Článek se zabývá problematikou investiční výstavby v dosavadním i očekávaném vývoji celkové reprodukce základních fondů v odvětví zemědělství a výživy. Největší pozornost je věnována zejména hlavním vztahům určeným 8. pětiletým plánem a úvahám o podmínkách a problémech spojených s dalším rozvojem výrobní základny ZPoK do roku 2000. V této souvislosti jsou diskutovány otázky celkové investiční potřeby, výrobní účinnosti a ekonomické efektivnosti vynakládaných investičních prostředků, dodavatelského zabezpečení výstavby, otázky využití ekonomických nástrojů na úseku reprodukce základních fondů apod.

ДВОРЖАК Я., Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Прага

ВАЦЕК Я., Государственное ветеринарное управление, Прага

Основные средства и капитальные вложения в отрасли сельского хозяйства и пищевой промышленности

Zeměd. Ekon., 34, 1988, № 5, с. 361–374. — лит. 11, рез. чешск., русск., англ., нем.

основные средства, инвестиции, здания и сооружения, машины, эффективность капиталовложений, производственная деятельность, приоритетные направления развития, подрядное строительство, использование основных средств и производственных мощностей, экономические рычаги, результаты исследований

Рассматривается проблематика существующего и перспективного развития капитального строительства в рамках общего воспроизводства основных фондов в области сельского хозяйства и пищевой промышленности. Основное внимание уделяется главным взаимоотношениям, вытекающим из 8 пятилетнего плана, а также проблемам, связанным с дальнейшим развитием производственной базы агропродовольственного комплекса до 2000 года. В связи с этим обсуждаются вопросы общих потребностей в капиталовложениях, производственной и экономической эффективности затрачиваемых средств, подрядного обеспечения строительства, вопросы применения экономических инструментов в области воспроизводства основных фондов в т. п.

DVOŘÁK J., Economic Research Institute for Agriculture and Food, Praha

VACEK J., State Veterinary Administration, Praha

Fixed Assets and Investments in the Segment of Agriculture and Food

Zeměd. Ekon., 34, 1988, No. 5, pp. 361–374. — refs 11, summaries in cs, ru, en, de

fixed assets, investments, buildings, machines, effectiveness of investments, production efficiency, priorities of development, contractor backing of building, use of fixed assets, use of production capacities, economic instruments, results of research

Capital construction problems are studied within the context of the current development and future trends expected in the general reproduction of the basic funds in the segment of agriculture and food. Attention is mainly paid to the most important relationships laid down by the 8th Five-Year Plan and to considerations concerning the conditions and problems associated with further development of the production base of the agri-food complex by the year 2000. The problems of the over-all requirement for capital investments, production efficiency and economic effectiveness of the invested capital, contractor backing, the use of economic instruments in the reproduction of the basic funds and other problems are discussed in this association.

Grundmittel und Investitionen in den Zweigen der Landwirtschaft und der Ernährung

Zeměd. Ekon., 34, 1988, Nr. 5, S. 361–374. — Lit. 11, Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtech.

Grundmittel, Investitionen, Gebäude, Maschinen, Effektivität der Investitionen, Produktionswirksamkeit, Entwicklungsprioritäten, Zulieferungssicherung der Bauten, Grundmittelnutzung, Nutzung der Produktionskapazitäten, ökon. Instrumente, Forschungsergebnisse

Behandelt wird die Problematik des Investbaus der bisherigen und der künftigen Entwicklung der gesamten Reproduktion der Grundfonds in den Zweigen der Landwirtschaft und der Ernährung. Größte Aufmerksamkeit wird den Grundbeziehungen gewidmet, die im 8. Fünfjahrplan vorgegeben sind, sowie Vorstellungen über die Probleme der weiteren Entwicklung der Produktionsbasis des ALK bis zum Jahre 2000. In diesem Zusammenhang werden Fragen erörtert, die den Gesamtbedarf an Investitionen, die Produktionswirksamkeit und die ökonomische Effektivität der aufgewandten Investmittel sowie die Sicherung der Zulieferungen für den Investbau und die Nutzung ökonomischer Instrumente im Bereich der Reproduktion der Grundfonds betreffen.

Adresy autorů:

Ing. Jaroslav Dvořák, Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75,
120 58 Praha 2

Ing. Jan Vacek, CSc., Státní veterinární správa, Těšnov 65, 110 06 Praha 1

Urychlení hospodářského a sociálního rozvoje je hlavním obsahem hospodářské politiky, s níž vstoupila československá ekonomika do osmé pětiletky a období do roku 2000. Významnou a nezastupitelnou roli v tomto procesu bude hrát i zemědělsko-průmyslový komplex, který představuje jeden z rozhodujících činitelů, působících nejen na upevňování vyrovnanosti vnitřního trhu potravin a růstu soběstačnosti v potravinách, ale i ke stabilitě celé ekonomiky. Růst efektivnosti a kvality práce v zemědělsko-průmyslovém komplexu má proto klíčový význam pro další rozvoj ekonomiky našeho státu.

K řešení problémů souvisejících s racionálním využíváním existujících zdrojů a ekonomických podmínek výroby v zemědělsko-průmyslové sféře by měla ve zvýšené míře přispívat vzájemná pomoc a těsná hospodářská a vědeckotechnická součinnost s ostatními členskými zeměmi RVHP, provázanost zájmů členských zemí s potřebami celého společenství. Je proto nezbytné vedle komplexního využití vnitřních zdrojů plněji rozvinout vnější hospodářské a vědeckotechnické vztahy, jejichž rostoucí intenzita má stále všestrannější vliv na reprodukční procesy a řešení vytyčených hospodářsko-politických úkolů.

PERSPEKTIVY ROZVOJE SOCIALISTICKÉ EKONOMICKÉ INTEGRACE V PODMÍNKÁCH NOVÉ ETAPY VĚDECKOTECHNICKÉHO ROZVOJE V RÁMCI ZEMĚDĚLSKO-PRŮMYSLOVÉHO KOMPLEXU

ČSSR má životní zájem na efektivním zapojení do socialistické ekonomické integrace v zemědělsko-průmyslové sféře, která by měla být charakterizována novými formami a metodami hospodářské a vědeckotechnické spolupráce, vedoucími k větší účinnosti přijímaných opatření na základě vzájemně odsouhlaseného cyklu: rozvoj vědeckotechnické základny — investiční politika — výroba — efektivní vnější vztahy. Zapojení čs. ZPK do procesů socialistické ekonomické integrace by se tak konkrétně odráželo v prohlubování spolupráce nejen v podobě tradiční směny zboží, ale i v užší součinnosti v oblasti vědeckotechnického pokroku, investiční výstavby, výroby, služeb apod.

Postupné vytváření stabilního vzájemně propojeného systému spolupráce na bázi vědeckovýrobní kooperace umožní vytvořit reálné podmínky pro vznik mezinárodních reprodukčních proporcí v různých sférách a odvětvích ZPK, a to jak na makroekonomické, tak i na mikroekonomické úrovni. V tomto smyslu je vědeckovýrobní kooperace materiální základnou pro mezinárodní socialistickou zemědě-

sko-průmyslovou integraci. Nejaktivnějším článkem v rámci tohoto tvořícího se systému vědeckovýrobní kooperace členských zemí RVHP v zemědělsko-průmyslové sféře je spolupráce v oblasti vědy a techniky.

Různé formy vědeckotechnické spolupráce (koordinace a kooperace vědeckotechnických činností, společný výzkum v rámci mezinárodních organizací a pracovních kolektivů, předávání technické a technologické dokumentace, informací, licencí, příprava výzkumných a odborných pracovníků, tvorba jednotné soustavy vědeckotechnických informací apod.) se realizují ve všech základních směrech rozvoje a intenzifikace výroby.

Posuzujeme-li další perspektivy rozvoje integračních procesů v rámci zemědělsko-průmyslového komplexu, pak můžeme konstatovat, že v podmínkách snižování efektivnosti využití materiálně technických a energetických zdrojů a omezené možnosti jejich dodatečného zapojení do reprodukčního procesu bude nezbytné v příštích 10–15 letech přejít ke kvalitativně novému režimu reprodukce.

Charakteristickými rysy tohoto režimu jsou: značné posílení významu intenzivních výrobních a ekologických faktorů, růst úrovně vybilancovanosti a účelnosti funkčních a odvětvových struktur komplexu a jejich sblížení, zásadní přestavba hospodářského mechanismu, zabezpečující jednotu zájmů a úsporné hospodaření na všech úrovních a ve všech strukturálních člancích ZPK, posílení sociální orientace ZPK a jeho významu ve vytváření vhodného modelu spotřeby.

Výchozí základnou tohoto reprodukčního režimu bude technologický pokrok, vedoucí ke kvalitativně nové výrobní základně a podmiňující odpovídající zdokonalení hospodářského mechanismu jejího fungování.

Při novém technologickém přístupu se vědeckotechnický pokrok bezprostředně dotýká biologických procesů výroby a zpracování zemědělské produkce, ekologických činitelů, čímž zabezpečuje efektivnější využití agroekologického potenciálu ZPK a vede ke zvyšujícímu se doplnění, resp. určité substituci mechanických a chemických prostředků a technologií biotechnologickými systémy.

Tento kvalitativně nový režim reprodukce v rostlinné výrobě předpokládá přechod od investičně, fondově a energeticky náročné výroby průmyslových hnojiv, značně znečišťující životní prostředí, k podstatně levnější, úspornější a ekologicky nezávadné výrobě a využití bakteriálních hnojiv, přeorientaci na moderní technologie produkce a využití organických hnojiv, širokou aplikaci energeticky méně náročných metod obdělávání půdy a realizaci opatření přispívajících ke zvyšování úrodnosti půdy a zabraňujících vodní a větrné erozi, využití materiálově méně náročných a ekologicky neškodných biologických prostředků pro ochranu rostlin (biopesticidů, užitečného hmyzu apod.), masové množení kvalitního sadbového materiálu zabezpečujícího větší odolnost rostlin proti chorobám a zvýšení výnosů, vyšlechtění (pomocí genového inženýrství) takových rostlin, které by v maximální míře využívaly sluneční energii, vzdušný dusík a byly schopny se zdárně vyvíjet ve ztížených půdních a povětrnostních podmínkách.

Předpokládá se, kromě zkvalitnění luk a pastvin, vyšlechtění nových druhů krmných plodin s vyšším obsahem bílkovin, zavedení biologických způsobů přípravy a skladování krmiv zabezpečujících snížení ztrát živin, i vyšlechtění (pomocí genového inženýrství) nových typů zvířat, vysoce užitkových a odolných proti chorobám a stresům. Buněčné a genové inženýrství zabezpečí vysoce produktivní kmeny mikroorganismů, umožňující podstatně zvýšit produkci mikrobiálních bílkovin (krmných kvasnic, aminokyselin), biologických veterinárních preparátů, stimulatorů apod. Širokým zaváděním přenosu embryí a vypracováním metod genetického kopírování zvířat apod. lze dosáhnout značného růstu efektivnosti šlechtitelské činnosti.

Na základě biotechnologických metod zpracování biomasy odpadů rostlinného a živočišného původu lze podstatně zvýšit produkci krmiv, různých druhů energie a organických látek pro zlepšení struktury půdy. Při širší aplikaci těchto metod v 90. letech by mohly evropské socialistické země (bez SSSR) získat v zemědělství energii rovnající se 9 až 10 mil. tun měrného paliva. Kromě toho zavedením moderního zařízení pro využití sluneční, větrné a geotermální energie lze získat v zemědělství ročně energii rovnající se 3–5 mil. tun měrného paliva (Sorokin a Frumkin 1986).

Využitím biotechnologických metod se značně zvýší intenzita výroby v těch úsecích potravinářského průmyslu, kde se tradičně využívají makrobiologické procesy (pekárny, sýrárny, pivovary), v maximální míře budou rovněž využívány vedlejší produkty a odpady. Otevírá se možnost širokého zavedení technologií výroby bílkovin z různých přírodních potravinářských surovin a jejich využití jako doplňku v tradičních potravinách nebo výroby nových potravin s předem zadanými vlastnostmi. To vše může vést k zásadní technologické a výrobní přestavbě potravinářských oborů a ke snížení jejich závislosti na výrobních podmínkách v zemědělství.

Nynější spolupráce v rámci zemědělsko-průmyslového komplexu má již mezi-odvětvový charakter, a proto prioritním zájmem čs. strany je vypracování vzájemně odsouhlaseného závazného programu mezinárodní specializace a kooperace jednotlivých členských států, zabezpečujícího pokud možno komplexní řešení vytýpovaných problémů z hlediska vědeckotechnického pokroku, kapacitního krytí a vzájemných dodávek.

Významnou formou realizace strategie rozvoje ZPK členských zemí RVHP a odpovídající přestavby celého systému organizace spolupráce v dané oblasti by se měla stát dohodnutá společná politika zainteresovaných zemí, která by se stala základním dokumentem, usměrňujícím rozvoj národních programů a plánů v zemědělsko-průmyslové sféře na dosažení kolektivní soběstačnosti. Společná politika členských zemí v dané oblasti by měla vycházet z účinného ekonomického mechanismu spolupráce, respektujícího zájmy jednotlivých zúčastněných zemí.

Základním prostředkem realizace vytyčených cílů a opatření vyplývajících ze společné politiky je koordinace investičních záměrů podle základních podkomplexů ZPK. Je proto třeba posílit zdokonalování tvorby cen na trhu RVHP systémem mnohostranného financování a úvěrování.

Z hlediska existující spolupráce ČSSR v rámci RVHP je účelné rozvíjet vzájemné kontakty v následujících směrech:

- V zájmu utváření nezbytného biologického fondu rozvoje rostlinné výroby prohloubit spolupráci v oblasti specializace výroby a vzájemných dodávek osiv a sadbového materiálu.

- V zájmu dalšího rozšíření vysoce užitkových plemen zvířat rozvíjet spolupráci v oblasti genových bank a přímých dodávek plemenného materiálu.

- Na základě prohloubení spolupráce a výrobní specializace rozvíjené v průmyslových odvětvích podstatně zlepšit zásobování zemědělství mechanizačními prostředky, zvýšit jejich technicko-ekonomické parametry, posílit spolupráci na úseku dodávek náhradních dílů.

- V rámci rozvoje agrochemie rozšířit spolupráci v oblasti průmyslových hnojiv a agrochemikálií na rozpracování optimálních technologických modelů jejich přepravy, skladování a zapravení do půdy, vývoje a výroby průmyslových hnojiv s optimálními chemickými a fyzikálními vlastnostmi se zřetelem na požadavky ochrany životního prostředí; prohloubit specializaci ve výrobě chemických prostředků na ochranu rostlin.

- Pro efektivnější využití agroekologického potenciálu čs. ZPK a doplnění, resp. substituci mechanických a chemických prostředků a technologií zabezpečit ši-

rokou biologizaci výrobních procesů prostřednictvím biotechnologických systémů.

— K rozvoji výroby potravin je nezbytné posilovat spolupráci nejen dodávka-
mi potravinářských surovin, ale i zařízení na zpracování, uskladnění, přepravu
a balení potravin. V první řadě je nutno prohloubit spolupráci směřující k vybudo-
vání potravinářských kapacit, zdokonalování způsobu balení potravin a rozvoji
mrazírenských kapacit.

— Důležitou oblastí spolupráce do budoucnosti by se měla stát společně roz-
pracovaná řešení výrobních technologií snižujících ztráty a energetickou náročnost
a dále technologií využívajících vedlejších produktů výroby. Z hospodárnění ener-
getických potřeb by se mělo v první řadě týkat záměny nákladných, z dovozu při-
cházejících nositelů energie, využití odpadů atd. Vysoce aktuálním úkolem je vyu-
žití obnovitelných zdrojů energie, v první řadě technologií garantujících plné využití
vyprodukované biomasy.

— Je nutno smluvně zabezpečit specializační profil čs. ZPoK, resp. ZPK ve
vztahu k členským státům RVHP, čímž by byl položen věcný základ k vyjasnění
specializační úlohy čs. zemědělských, resp. potravinářských oborů včetně navazujících
strojírenských oborů.

PŘECHOD K VYŠŠÍM FORMÁM SPOLUPRÁCE

Předpokladem výraznějšího uplatnění vyšších forem vědeckotechnické a vý-
robní spolupráce v rámci socialistické ekonomické integrace je zjednodušení celého
procedurálního postupu v administrativním řízení integračního procesu přesunem
rozhodovacích pravomocí na nižší řídicí složky. Využití těchto forem
a metod spolupráce členských zemí RVHP by mělo přivodit zásadní obrát
v integračních opatřeních směřujících k intenzifikaci společenské výroby.

Zvláštní postavení v tomto procesu má Komplexní program vědeckotechnic-
kého pokroku členských států RVHP do roku 2000, jehož řešení má pozvednout
vzájemnou spolupráci na kvalitativně novou úroveň. Čs. zemědělsko-průmyslový
komplex je mimořádně zainteresován na aktivní účasti při realizaci jeho prioritních
směrů. Jde především o účast v komplexním rozvoji biotechnologií, který povede
k vypracování a zvládnutí nových metod selekce rostlin, k širokému využití mikro-
biologických prostředků pro ochranu rostlin, bakteriálních hnojiv a regulátorů rů-
stu, ke zvládnutí techniky přenosu embryí, založení genobanky hospodářských zví-
řat, k produkci bioproduktů pro vybilancované krmné dávky pro hospodářská
zvířata, k výrobě nové generace veterinárních preparátů, vakcín apod.

Pro ČSSR má rovněž mimořádný význam spolupráce v rámci dalších priorit-
ních směrů komplexního programu, týkajících se automatizace a robotizace výro-
by, prací a služeb.

Pro dosažení stanovených cílů je nezbytné upevnit úlohu sdružení, podniků,
vědeckovýzkumných a jiných organizací. Velmi aktuální v tomto směru jsou přímé
vztahy mezi příslušnými organizacemi a podniky, vedoucí ke konkrétnějším
a smluvně závaznějším kooperačním vztahům, k vytváření společných vědeckovýz-
kumných sdružení, laboratoří, kolektivů i podniků členských zemí RVHP. Jde
o úzkou koordinaci vědeckotechnické, výrobní a obchodní činnosti, jejíž realizace
a rozšíření v rozhodující míře závisí na formování hospodářského mechanismu
v jednotlivých členských zemích, na vzájemné provázanosti vnitřního systému říze-
ní s mechanismem spolupráce v rámci společenství.

Z tohoto hlediska má pro ČSSR mimořádný význam skutečnost, že v SSSR,
který je naším nejvýznamnějším a nejperspektivnějším partnerem v dané oblasti,
byly vytvořeny příznivé podmínky pro komplexnější přístupy při rozvíjení spolu-

práce a organizační zjednodušení vzájemných vazeb. Ustavení Stálé pracovní skupiny pro spolupráci v zemědělsko-průmyslové sféře v rámci československo-sovětské komise pro hospodářskou a vědeckotechnickou spolupráci umožní tedy prostřednictvím dvoustranné spolupráce zabezpečit vyváženější rozvoj celého ZPK.

Půjde o zdokonalení existujícího systému hospodářských smluv, zejména smluv o mezinárodní specializaci a kooperaci, vědeckotechnické spolupráci, komplexních smluv o vědeckotechnické a výrobní kooperaci, rozšířených s přihlédnutím k přímým vztahům. Tyto smlouvy by měly zahrnovat kromě konkrétních závazků k výrobě a dodávkám i práva a povinnosti partnerů při provádění prací přípravného a organizačně výrobního charakteru. V rámci uzavřených zahraničně obchodních kontaktů musí mít výrobci a uživatelé možnost provádět určité dílčí úpravy smluvních podmínek, týkající se sortimentu, množství a termínů dodávek. Tak bude možno rychleji reagovat na změnu tržních podmínek a vývoj vědeckotechnického pokroku.

Pro prohlubování vzájemně výhodné vědeckotechnické a výrobní spolupráce hospodářských organizací členských zemí RVHP má mimořádný význam překonání odtrženosti vědeckotechnické a výrobní spolupráce. Je proto nezbytné vytvořit širokou síť spolupracujících organizací nejen vědeckotechnického, ale i výrobního zaměření, která bude základem pro postupné zřizování mezinárodních vědeckovýrobních sdružení.

Jednou z rozhodujících podmínek pro rozšíření a prohloubení vědeckotechnické a výrobní spolupráce na základě přímých vztahů je soustavné zdokonalování existujících národních soustav plánovitého řízení. Pro ověření možnosti provedení potřebných úprav v soustavě řízení čs. národního hospodářství týkajících se přímých vztahů hospodářských organizací je prováděn experiment v řízení těch čs. organizací, které se účastní realizace komplexního programu. Byla rovněž schválena rámcová pravidla pro navazování přímých vztahů socialistických organizací ČSSR s organizacemi členských zemí RVHP, jejichž realizace v ZPK je významným krokem ke zvyšování pravomoci, ale i odpovědnosti organizací při respektování chozrasčotních vztahů v hospodaření a úloh i limitů plánu, vyplývajících ze závazků z uzavřených mezinárodních smluv a dohod.

Důležitou roli hraje zdokonalování chozrasčotního režimu ve sféře vnějších ekonomických vztahů, vyřešení devizových, finančně cenových problémů a otázek mnohostranného zúčtování, které by měly přispět k objektivizaci rozhodnutí hospodářských organizací o jejich účasti na integračních akcích k rozvoji přímých vztahů.

Mimořádně důležitý význam má informační zabezpečení vědeckotechnické a výrobní spolupráce. Účastníci spolupráce by měli mít k dispozici spolehlivé informace, usnadňující hledání vhodných partnerů a volbu oboustranně vhodných variant spolupráce. Je třeba vypracovat spolehlivý mechanismus vzájemné výměny informací mezi kooperujícími hospodářskými organizacemi i systém statistických výkazů, usnadňující kontrolu plnění přijatých závazků.

Aktivní účast hospodářských organizací členských zemí RVHP na vědeckotechnické a výrobní kooperaci je podmíněna jejich hmotnou zainteresovaností. Ke zvýšení této zainteresovanosti by mělo přispět dořešení otázek poskytování mezinárodních úvěrů na objekty kooperační činnosti i problémy tvorby cen společně vyráběné produkce a služeb. Spolupráce by se měla rozvíjet zpravidla bez použití prostředků ze státního rozpočtu.

Novou formou organizace spolupráce jsou mezinárodní vědeckovýrobní sdružení a vědeckotechnické organizace, jejichž činnost je do značné míry založena na přímých vztazích mezi národními hospodářskými organizacemi. V těchto organiza-

cích se vytváří příznivá základna pro společnou plánovací činnost, pro tvorbu informační základny, financování společných akcí a pro spolupráci s jinými hospodářskými organizacemi na smluvním základě.

Je třeba konstatovat, že spolupráce na podnikové úrovni je teprve v začátcích, zvláště při navazování přímých vztahů mezi organizacemi v oblasti vědy a výzkumu a výrobními podniky v rámci ZPK. Vzájemné kontakty mezi konkrétními zemědělskými a zpracovatelskými podniky jsou na mezinárodní úrovni navazovány zatím mimo rámec dlouhodobých cílových programů spolupráce a dlouhodobých programů specializace a kooperace, často z iniciativy místních orgánů v pohraničních oblastech a resortních ministerstev. V zemědělství byla v posledních letech obsahem těchto forem spolupráce prostá výměna zkušeností a předávání výrobních systémů. Ve zpracovatelském průmyslu a v infrastrukturálních odvětvích šlo o účast na modernizaci a rekonstrukci podniků a jednotlivých objektů.

Lze tedy shrnout, že od zavedení uvedených forem spolupráce do praxe se očekává další kvalitativní posun v mezinárodní socialistické ekonomické integraci. Zaměření těchto přímých vztahů vychází z Programu dlouhodobé hospodářské a vědeckotechnické spolupráce mezi ČSSR a ostatními členskými zeměmi RVHP do roku 2000, včetně rozšiřujících námětů zejména v oblasti biotechnologií. Mimořádný význam má uplatnění této formy spolupráce se sovětskými podniky a organizacemi, kdy v mnoha případech přímé vztahy navazují na dosavadní a výhledová společná řešení úkolů a jsou často podloženy již existujícími družebními styky, které se nyní dostávají na kvalitativně vyšší úroveň. Dosavadní zkušenosti z realizace uvedených přímých vztahů však ukázaly, že základním problémem jejich dalšího rozšiřování a prohlubování je nedostatečně dořešená otázka vlastního předmětu kooperace. Nejsou rovněž dořešeny otázky právní a měnové, platební podmínky, otázky kompetencí a garancí. Tyto skutečnosti ztěžují vlastní jednání organizací a ve svém důsledku komplikují uzavírání kooperačních smluv.

Úspěšné překonání těchto překážek a širší uplatnění přímých vztahů mezi zemědělskými podniky členských zemí RVHP a v řadě případů i mezi zemědělskými podniky a podniky inputových odvětví nebo podniky ve sféře služeb přispějí k intenzifikaci rozvoje ZPK jako celku, k vyváženému růstu jeho jednotlivých odvětví. Povedou k rozvoji progresivní orientace a růstu efektivnosti spolupráce členských zemí RVHP v zemědělsko-průmyslové sféře.

MOŽNOSTI ČS. VÝVOZU ZEMĚDĚLSKO-PRŮMYSLOVÉ PRODUKCE DO ČLENSKÝCH ZEMÍ RVHP

Současná struktura čs. vývozu zemědělsko-potravinářské produkce se vytváří převážně pod vlivem bilančních přebytků, jejichž realizace formou vývozu neumožňuje dosažení žádoucího ekonomického efektu. Vývozní profil ČSSR je srovnatelný se strukturou exportu zemědělsky vyspělých zemí Evropy, avšak svými nákladovými parametry v živočišné výrobě je na rozdíl od některých úseků rostlinné výroby značně nevýhodný vzhledem k horším parametrům zhodnocení krmiv, nižší úrovni základního stáda, užítkovosti hospodářských zvířat, efektivnosti používaných technologií a celkově nižší produktivitě práce.

Je přitom nutno konstatovat, že vnitřní i vnější ekonomické podmínky nedovolují ani do budoucna počítat s rychlým a zásadním obratem v celkové ekonomické efektivnosti čs. vývozu. Příčiny jsou z velké části objektivní a tkví v nepříznivé situaci na mezinárodních trzích, resp. ve světovém zemědělství, a nedovolují v nejbližší perspektivě vytvářet podílově významné vývozní fondy, které by bylo možno univerzálně umístit na světovém trhu. Na základě reálného hodnocení možnosti čs. vývozu lze počítat s tím, že nejvýznamnějšími vývozními komoditami zůstanou

i nadále mlékárenské výrobky, maso a masné výrobky a také tradiční výrobky (cukr, slad, chmel a pivo).

Tato úvaha vyplývá ze skutečnosti, že s výjimkou některých objemově okrajových produktů nebudou v nejbližší době k dispozici jiné vývozní fondy, které by umožnily zásadně změnit strukturu čs. vývozu. Proto případné vzrůstající bilanční přebytky v důsledku zvyšování soběstačnosti budou pravděpodobně realizovány na zahraničních trzích bez ohledu na dosažení žádoucího ekonomického efektu.

To samozřejmě nevylučuje možnost růstu vývozu některých komodit za poměrně velmi vyhovujících podmínek (jde zejména o vývoz šlechtěných osiv a sadby, plemenných zvířat s vysokými parametry, výrobků z chmele a sladu, národních a krajových specialit apod.). Tento základní předpoklad pouze nepatrně změny vývozní struktury determinuje možnosti růstu ekonomické efektivity exportu. Základním předpokladem efektivního vývozu zemědělsko-potravinářských produktů jsou produkty vysoké kvality, vyráběné při podstatně nižších nákladech.

Z reálného hodnocení současné situace lze vyvodit závěr, že společně s vytvářením příznivějších podmínek pro růst efektivity vývozu zemědělských surovin a potravin na kapitalistické trhy sehraje rozhodující úlohu trh zemí RVHP a především vnitřní trh SSSR.

Vysokou sorpční kapacitu sovětského agrárního trhu z hlediska existujících přebytků na světovém trhu lze doložit celkovým rozsahem dovážенých produktů. V letech 1981–1985 dosáhly průměrné sovětské dovozy masa 740 tis. tun ročně (bez dovozu jatečných zvířat), dovozy másla 190 tis. tun, zrnin 35 mil. tun (pšenice včetně mouky, rýže, ječmene a kukuřice), surového cukru 5 mil. tun, rafinovaného cukru 1 mil. tun, pokrutin 1,4 mil. tun (z toho sójových 1,3 mil. tun), sójových bobů 1,2 mil. tun a tabáku 110 tis. tun (Tuček, Vološin a Kraus 1986).

Cílevědomá specializace čs. vývozu ZPoK do zemí RVHP, zejména pak do SSSR, a zúžení jeho komoditní struktury při současné stimulaci nosných vývozních programů je ve vztahu k členským zemím reálnější a aktuálnější než k ostatním zemím především proto, že specializace je jedním z hlavních záměrů integrovaného trhu RVHP a je jejími orgány plně podporována. V základním vývozním sortimentu na trhy členských zemí RVHP musí být preferovány ty druhy zboží, jež nespočívají na podílově významných importech surovin, polotovarů a pomocných materiálů z vyspělých kapitalistických zemí, ale v podstatě ani z členských zemí, a opírají se především o suroviny resp. inputy z domácích zdrojů.

Růst efektivity čs. vývozu zemědělsko-potravinářských výrobků nutno spojit s optimalizací výrobní struktury ve smyslu utváření specializačního profilu čs. ZPoK, prohlubování všech forem spolupráce podle předmětných sfér, s koordinací společných postupů na třetích trzích, dynamizací integračních procesů na interregionální bázi, se zvýšením kvality exportní výroby při nezbytném poklesu výrobních nákladů souvisejících s nabídkou vývozních fondů.

Z dosaženého a očekávaného stupně krytí doporučených dávek spotřeby základních potravin v SSSR do konce 80. let vyplývá, že vnitřní produkční kapacity sovětského zemědělství nepostačují poptávkovému tlaku na trhu potravin a Sovětský svaz zůstane i nadále zainteresován na jejich dovozech. Při soustavném růstu spotřeby potravin i při zlepšující se zásobovací situaci zůstane neuspokojena zejména koupěschopná poptávka obyvatelstva po živočišných produktech, ovoci a zelenině.

V posledních letech se SSSR stává významným odbytištěm pro export čs. zemědělsko-potravinářských přebytků. Je však třeba poznamenat, že s růstem soběstačnosti v základních druzích potravin a s rychlým vzestupem požadavků spotřebitelů na pestrost sortimentu a zvyšující se naléhavostí další optimalizace spotřebního koše potravin z hledisek nutričních by se těžiště vzájemné spolupráce mezi ČSSR

a ostatními členskými zeměmi RVHP, zejména pak se SSSR, mělo přesunout k potravinám vyšších finalizačních stupňů. Tento strukturální posun, charakteristický pro vyspělé ekonomiky, bude ve výhledu zřejmě akcelarovat, resp. dozná dalších změn ve smyslu specializace členských zemí na určité oblasti finančních produktů.

Čs. vývoz do členských zemí RVHP by se měl orientovat na finální potravinářské výrobky s vysokým podílem invence při odpovídajícím zastoupení výrobků, jejichž realizací se docilují vyšší a obvykle i stabilnější ceny, na kulinařské či jiné speciality opírající se o specifika české a slovenské kuchyně, ale především na výrobky zahrnující v sobě vysoký podíl národní práce. Jedná se především o produkty, pro něž v čs. podmínkách existují optimální půdní a klimatické podmínky, jejichž odbyt je na zahraničních trzích zaveden a zboží má dlouholetou exportní tradici.

Konkrétně by se měl čs. vývoz do evropských členských zemí RVHP a zejména do SSSR orientovat na vysoce finalizované potravinářské výrobky se specifickým určením regionálním nebo účelovým (obohacení sortimentu v oblastech zvýšeného turistického ruchu – pivo, cukrovinky, dietetické potraviny, hotová jídla), dále na výzkum a vývoj náročných specializovaných polotovarů a ingrediencí pro potravinářský průmysl a na některé tradiční zbožíové agregace, představující relativně vysoké procento krytí dovozních potřeb členských zemí a vyúsťující ve formování čs. specializačního profilu. V oblasti zemědělské výrobní spotřeby by se měl dále rozšířit prostor pro zvyšování obratu osiv, sádí a plemenných zvířat.

K růstu čs. odbytu a obohacení sortimentu vnitřního trhu je třeba využít všech možností uplatnit se na sovětském trhu formou vazbových obchodů, využívat výměnných akcí obchodních domů k uvedení nadějných čs. výrobků na potravinářský trh. Měla by se zesilovat vzájemná vazba vybraných dodávek na možnostech získání vhodných surovin při globálním cíli snížit dovozní závislost na kapitalistických zemích. Značné možnosti pro rozvíjení vzájemně výhodné spolupráce existují i v oblasti materiálně technického zabezpečení. Obecně dobré předpoklady pro efektivní spolupráci jsou však limitovány ze strany ČSSR kapacitními možnostmi čs. strojírenství či chemie.

Sovětský potravinový program, konstruovaný jako program, který by měl kontinuálně zvyšovat zabezpečenost obyvatelstva základními potravinami, zlepšovat nabídku potravin a současně omezovat dovozy krmných zrnin, počítá s dalším přísunem investičních zdrojů ve prospěch ZPK. V dané souvislosti se jedná především o další posílení soustavy cenových stimulací a o výrazné upevnění funkčních vazeb s inputovými odvětvími sovětského ZPK, zejména pak o zvýšené dodávky zemědělské techniky a agrochemikálií. Rovněž tak lze počítat se zdůrazněním meliorační činnosti, posílením dopravních kapacit a uskladňovacích prostorů, jakož i s dalším rozvojem zpracovatelského průmyslu. V těchto základních směrech by se měla rovněž prohlubovat sovětská poptávka a měla by být i z čs. strany vyvíjena iniciativa napomáhající řešení těchto závažných úkolů sovětské ekonomiky.

Zájem SSSR na rozvoji mezinárodní spolupráce se projevuje ve zvýšené míře právě v zemědělsko-průmyslové sféře. Sovětský svaz usiluje sice o posilování míry soběstačnosti u těch produktů, jež si je schopen vyprodukovat sám, avšak v řadě případů je rovněž zainteresován na dovozní činnosti, projevuje velký zájem o výměnu vědeckotechnických poznatků a praktických zkušeností světového zemědělství, o zdokonalování celého systému zásobování obyvatelstva potravinami a spotřebním zbožím vyráběným ze zemědělských surovin. Je zainteresován na rozvoji mezinárodní spolupráce ve směru zvýšení účinnosti fondů, efektivnosti hospodaření, aniž by opomíjel snahu aktivně přispět k řešení svých globálních problémů současného rozvoje národního hospodářství.

V této souvislosti je třeba poznamenat, že při pokračující stagnaci, resp. poklesu světových cen výrobků ZPoK, jež jsou předmětem čs. vývozu na sovětský trh či na trhy ostatních členských zemí RVHP, a za podmínek zachování stejné vnitřní hladiny velkoobchodních a nákupních cen nelze počítat s příznivějším vývojem efektivnosti čs. zemědělsko-potravinářského vývozu na trhy socialistických zemí. Inovační prvky je proto třeba zaměřit také k racionalizaci úspornějšího reprodukčního procesu, tj. ke snižování výrobních nákladů a následně i velkoobchodních cen v rámci vnitřní ekonomiky s tím, aby se tyto neúměrně vysoké náklady nepromítaly do cenových návrhů vůči trhům socialistických zemí a zejména SSSR, kde je nutno počítat s konkurencí nesocialistických zemí při nabídce za podstatně nižší ceny.

Kritériálním hlediskem růstu efektivnosti čs. vývozu je růst fco ceny na základě růstu přidané hodnoty ze strany jedné a pokles materiálové a energetické náročnosti na straně druhé, tj. že dále poroste tlak na vyšší zhodnocování vstupních surovin.

ZÁVĚR

Přechod k intenzivním reprodukčním faktorům a maximální využití potenciálu ZPK každé členské země a celého společenství RVHP bude v mnohém záviset na rozsahu a efektivnosti realizace společné politiky členských zemí RVHP v zemědělsko-průmyslové sféře.

V rámci této politiky bude ČSSR usilovat především o vypracování společné strategie rozvoje zemědělsko-průmyslových komplexů a jejich účasti v socialistické ekonomické integraci, o intenzivní rozvoj vědeckotechnických procesů a jejich širokou aplikaci do výroby, o růst efektivnosti spolupráce na úrovni jednotlivých odvětví ZPK, sdružení, podniků a organizací na základě širokého rozvoje přímých vztahů, o zdokonalení hospodářského mechanismu spolupráce, zabezpečujícího propojení vzájemné součinnosti v oblasti plánování s aktivním využitím zboží peněžních vztahů a přispívajícího k sblížování struktur hospodářských mechanismů členských zemí, zefektivnění činnosti orgánů RVHP a ostatních mezinárodních organizací v dané oblasti, jakož i o účinnější a komplexnější koordinaci společných akcí členských zemí ve vztahu k vyspělým kapitalistickým a rozvojovým zemím v zemědělsko-průmyslové sféře.

Pro ČSSR jako vyspělou zemi s omezenými surovinami a půdními zdroji jsou základní předpoklady pro ekonomicky efektivní vývozní orientaci produktů ZPK v podstatě obdobné jako u zboží vyráběného v ostatních odvětvích národního hospodářství. To znamená, že je třeba ve výhledu přejít od vývozu surovin a polotovarů k exportu vysoce finalizovaných produktů, tj. národní práce, invence, zručnosti, nápaditosti a tradice, k vývozu potravin s nižším podílem surovin na realizované ceně, značkových výrobků a specialit. K dosažení komparativních výhod při vývozu je přitom nutné optimálně využívat existujících přírodních podmínek.

Literatura

SOROKIN, V. G. — FRUMKIN, B. E.: Agropromyšlennaja integracija stran-členov SEV. Moskva, Meždunarodnyje otnošenija 1986.

TUČEK, P. — VOLOŠIN, J. — KRAUS, J.: Československý zahraniční obchod zemědělsko-potravinářskými produkty a vývoj soběstačnosti ve vazbě na dlouhodobé tendence rozvoje mezinárodního trhu a integračních procesů. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVž 1986.

Došlo 19. 11. 1987

VOLOŠIN J., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Praha

Socialistická ekonomická integrace a čs. zahraniční obchod zemědělsko-potravinářskými výrobky

Zeměd. Ekon., 34, 1988, č. 5, s. 375–385. — lit. 2, res. čes., rus., angl., něm.

ZPK, ZPoK, RVHP, integrace, zahraniční obchod, hospodářský mechanismus, přímé vztahy, soběstačnost, plánování, řízení, ekonomické nástroje, teoretické pojednání

Stať charakterizuje obecné tendence zapojení čs. ZPK do mezinárodní socialistické dělby práce a poukazuje na nezbytnost přechodu ke kvalitativně vyšším formám spolupráce členských zemí RVHP v dané oblasti. Hodnotí perspektivní možnosti čs. vývozu zemědělsko-průmyslových produktů jak z hlediska vnitřních, tak i vnějších ekonomických podmínek. Poukazuje na nezbytnost zdokonalení národních hospodářských mechanismů, jakož i mechanismu spolupráce RVHP.

ВОЛОШИН Й., Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Прага

Социалистическая экономическая интеграция и внешняя торговля ЧССР агропродовольственной продукцией

Zeměd. Ekon., 34, 1988, № 5, с. 375–385. — лит. 2, рез. чешск., русск., англ., нем.

агропромышленный и агропродовольственный комплексы, интеграция, внешняя торговля, экономический механизм, прямые связи, самообеспечение, планирование, управление, экономические рычаги, теоретический анализ

Характеризуются общие тенденции включения АПК ЧССР в международное социалистическое разделение труда, потребности перехода к качественно более совершенным формам сотрудничества в рамках СЭВ. Рассматриваются перспективные возможности чехословацкого экспорта продукции сельского хозяйства и пищевой промышленности как с точки зрения внутренних, так и внешних экономических условий. Подчеркивается необходимость совершенствования национальных экономических механизмов, а также механизма сотрудничества стран-членов СЭВ.

VOLOŠIN J., Economic Research Institute for Agriculture and Food, Praha

Socialist Economic Integration and Czechoslovak Foreign Trade in Farm and Food Products

Zeměd. Ekon., 34, 1988, No. 5, pp. 375–385. — refs 2, summaries in cs, ru, en, de

agroindustrial complex, agri-food complex, CMEA, integration, foreign trade, economic mechanism, direct relations, self-sufficiency, planning, management, economic instruments, theoretical treatise

The general trends of the involvement of the Czechoslovak agroindustrial complex in international socialist labour division are characterized and attention is drawn to the need of introducing higher-quality forms of co-operation between the CMEA member countries in the given field. The future possibilities of exporting Czechoslovak farm and food products are evaluated with respect to both the internal and external conditions. The need of improving the national economic mechanisms as well as the mechanism of co-operation within the CMEA is pointed out.

Die sozialistische ökonomische Integration und der tschechoslowakische Außenhandel mit Landwirtschafts- und Lebensmittelprodukten

Zeměd. Ekon., 34, 1988, Nr. 5, S. 375–385. — Lit. 2, Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtech.

ALK, AIK, RGW, Integration, Außenhandel, Wirtschaftsmechanismus, Direktbeziehungen, Selbstgenügsamkeit, Planung, Leitung, ökonom. Instrumente, theoret. Aspekte

Charakterisiert werden die allgemeinen Tendenzen der Einbeziehung des tschechoslowakischen Agrar-Lebensmittelkomplexes in die internationale sozialistische Arbeitsteilung. Hingewiesen wird auf die Notwendigkeit des Übergangs zu qualitativ höheren Formen der Zusammenarbeit der RGW-Mitgliedsländer auf dem genannten Gebiet. Ferner beurteilt der Beitrag die perspektivischen Möglichkeiten des tschechoslowakischen Außenhandels mit Erzeugnissen des Agrar-Lebensmittelkomplexes sowohl vom Gesichtspunkt der inneren als auch der äußeren ökonomischen Bedingungen. Der Autor weist außerdem auf die Erfordernisse der Vervollkommnung der nationalen Wirtschaftsmechanismen hin und auch des Mechanismus der Zusammenarbeit im Rahmen des RGW.

Adresa autora:

Ing. Jozef Vološin, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA Č. 6/1988 BUDE OBSAHOVAT TYTO PRÁCE:

Valenta F.: Průmyslová výroba v zemědělských družstvech — faktor zvyšování efektivity zemědělské výroby

Kadlečíková M.: Vliv vědeckotechnického pokroku na obsah a styl práce vedoucích pracovníků

Branický M., Storoška M.: Niektoré problémy zvyšovania efektivity poľnohospodárskej autodopravy

Jelínek J.: Optimální přeprava průmyslových hnojiv v ČSR

Štěpán M.: Dosavadní vývoj a předpoklady docilování efektivity agrochemických podniků

Neuberg J., Šulová Z., Slejšková E.: Intenzita a efektivity hnojení průmyslovými hnojivy v některých zemědělsky vyspělých evropských státech

Buchta A., Buchta S.: Energetická bilancia výživy na Slovensku

Mazurkiewicz E.: Nové ekonomické nástroje v řízení potravinového hospodářství v Polské lidové republice

Mokrišová J.: V. Evropský kongres zemědělských ekonomů v Balatonszékplaku

Příloha

Statistické přehledy o československém a zahraničním zemědělství (Vybrané ukazatele o výsledcích hospodaření socialistických zemědělských podniků v letech 1970–1986)

V dalším rozvoji ZPoK při uplatnění principu přestavby hospodářského mechanismu výrazně vzroste úloha lidského činitele. Úspěšná realizace vytyčené linie předpokládá plně pochopit procesy, které si vyžadují věnovat podstatně větší pozornost lidskému faktoru a sociálním otázkám. Přes soustavné posilování úlohy sociálního rozvoje je sociální rozvoj stále chápán jako charitativní poskytování určitých výhod. Je nutné, aby sociální rozvoj byl řešen jako permanentní proces vytváření a zkvalitňování podmínek rozvoje osobnosti člověka jako aktivního tvůrce všech materiálních a duchovních hodnot, jako proces zdokonalování pracovních a životních podmínek občanů socialistické společnosti.

Za hlavní úkoly sociálního rozvoje v současném období je třeba považovat vytvoření podmínek pro stabilizaci pracovníků ZPoK, pro stabilizaci venkovského obyvatelstva, a to všude tam, kde to záměry zemědělské výroby vyžadují, to znamená i v obcích nestřediskového typu.

CÍL A METODY ZPRACOVÁNÍ

Článek vychází z výsledků řešení dvou etap dílčího úkolu, řešených v letech 1986 a 1987 ve VÚEZVŽ v Praze. Objektem výzkumu je přestavba sídelní struktury a její vliv na stabilizaci venkovského obyvatelstva. Cílem úkolu bylo zkoumat hlavní mechanismy procesu rozvoje venkovského prostoru a zlepšování životních podmínek zemědělského obyvatelstva.

Kromě statistických materiálů bylo součástí řešení úkolu terénní šetření ve 12 zemědělských podnicích ČSR. Ve všech případech se jednalo o zemědělské podniky hospodařící na území velkého počtu malých obcí.

Ve výzkumné zprávě byla jako prioritní úkol řešena otázka stabilizace zemědělského obyvatelstva v malých venkovských obcích. Jedná se o obce nestřediskového typu, v mnoha koncepcích označované jako obce neperspektivní, s možností zániku. Z hlediska zemědělské výroby se však jedná o obce, které ve většině případů plní a budou i nadále plnit funkci v rámci zemědělské výroby.

Shodná problematika v podmínkách SSR je řešena ve VÚEPP v Bratislavě.

FAKTORY PŮSOBÍCÍ NA STABILIZACI OBYVATELSTVA NA VENKOVĚ

Základní podmínkou stabilizace pracovníků v ZPoK zejména v zemědělství, z nichž nadále většina žije ve venkovských sídlech, je další vyvážený rozvoj podmí-

I. Struktura venkovského osídlení v ČSSR, ČSR a SSR k 31. 12. 1981

	Typ obce	Počet sídel
ČSR	střediska osídlení místního významu	857
	nestředisková sídla trvalého významu	6 515
	nestředisková sídla ostatní	7 100
SSR	střediska osídlení místního významu	602
	nestředisková sídla trvalého významu	1 429
	nestředisková sídla ostatní	575
ČSSR	střediska osídlení místního významu	1 459
	nestředisková sídla trvalého významu	7 944
	nestředisková sídla ostatní	7 675

Pramen: Materiály Terplánu ČSR a SSR

II. Počty obyvatel v nestřediskových typech obcí v ČSSR, ČSR a SSR v roce 1980 (nestřediskové obce = nestředisková sídla trvalého významu + nestředisková sídla ostatní)

Území	Absolutní počet	Relativní počet
ČSSR	3 490 381	22,8
ČSR	2 157 985	21,0
SSR	1 332 396	26,7

Pramen: Sčítání lidu, domů a bytů k 1. 11. 1980 v ČSSR. Praha, FSÚ 1981

nek života na vesnici, využívající aktivně výhod venkovského bydlení a současně zmírňující nevýhody vyplývající především z nedostatečné dostupnosti komplexních služeb obyvatelstvu. V soustavě základních životních podmínek nejsou, zejména v menších venkovských sídlech, uspokojivě dořešeny základní složky občanské vybavenosti, zejména zásobování potravinami. I ve větších venkovských sídlech

nebylo dosaženo vyrovnanosti ve vybavení sociálními a zdravotními zařízeními, chybí možnosti kulturního a sportovního vyžití. Důsledky této nevyváženosti se projevují ve zvýšené migraci venkovského obyvatelstva.

Neuvážená migrace obyvatel venkovských sídel bude mít negativní důsledky nejen na další rozvoj zemědělské výroby, ale i na rozvoj celé společnosti.

Z národohospodářského hlediska je neefektivní připustit nevyužívání značného bytového fondu v menších sídelních jednotkách a nahrazovat ho novou, investičně náročnou výstavbou. Je třeba vzít rovněž do úvahy i kulturně historickou hodnotu vytvořené struktury osídlení krajiny. Historicky vytvořené sídelní jednotky stále sehrávají významnou úlohu ve formování základních pospolitostních vztahů, které se projevují ve vztahu mezi lidmi, ve vztahu k obci i v celkovém způsobu života.

Snaha o koordinaci koncepce dalšího rozvoje zemědělské výroby jako hlavního výrobního odvětví na venkově a vývoje osídlení vyústila ve vypracování návrhu střediskové soustavy osídlení, která v roce 1971 vstoupila v platnost. Jde v podstatě o třístupňovou střediskovou soustavu, která preferuje sídla střediskového charakteru všech stupňů.

Pro zemědělské obyvatelstvo mají význam především střediska osídlení místního významu, která představují centra venkovského osídlení a která mají svému zázemí poskytovat základní obslužné funkce. Vedle těchto sídel existuje však početná skupina nestřediskových sídel trvalého významu a tzv. sídel ostatních (tab. I).

Jedná se o značný počet sídel, ve kterých žije 52 % venkovského obyvatelstva (tab. II).

Z pohledu urbanistické koncepce jsou nestředisková sídla chápána jako relativně nerozvojová, tedy nepočítá se v nich s dalším rozšiřováním bytového fondu, technické a sociální infrastruktury apod., přestože tvoří většinu sídel v ČSSR. V důsledku koncentrace urbanizačních aktivit do střediskových sídel dochází tak k nežádoucím vývojovým trendům v oblasti životních podmínek. I když vyhlášky č. 136/1985 Sb. a 255/1985 Sb. zmírňují nevýhody spojené s výstavbou bytů v těchto malých sídlech, jejich vylidňování pokračuje.

Snaha o koncentraci urbanistických aktivit na venkově pouze do vybraných sídel je v rozporu s plošným charakterem zemědělské výroby na půdě a rozmístěním zemědělských výrobních kapacit, které jsou i na území „nerozvojových“ či „zaniklých“ obcí, kde musí být nevyhnutelně i pracovní síly.

Silné migrační tendence minulých let vedly k značnému vylidnění nestřediskových obcí. Odcházel především mladí lidé. Důsledky tohoto pohybu se začínají projevovat již nyní, a to v některých oblastech velmi akutně nedostatkem pracovních sil především pro objekty živočišné výroby umístěné v těchto obcích. V mnoha oblastech není situace dosud kritická, ale nastane v okamžiku, kdy početné ročníky nyní téměř poproduktivního věku odejdou do důchodu. Protože z obce, kde je umístěn objekt živočišné výroby, odešla kategorie mladých pracovníků a nábor z jiných oblastí nestačí pokrýt celou fluktuaci (včetně odchodů do důchodu), ocitá se zemědělský podnik v kritické situaci.

VÝSLEDKY TERÉNNÍHO ŠETŘENÍ A DISKUSE

Terénní šetření plně potvrdilo hypotézu o negativních důsledcích přestavby sídelní struktury na stabilizaci zemědělského obyvatelstva v malých obcích, která se projevila vylidňováním těchto obcí. Současně se potvrdila i nutnost toto vylidňování usměrnit v souladu s potřebami zemědělské výroby.

Pro ilustraci uvádím několik čísel z našeho výzkumu (Trnková a Marková 1986), který byl proveden ve 12 zemědělských podnicích v rámci ČSR. Tyto podniky hospodaří na území 130 obcí. Z celkového počtu objektů ŽV, kterých je ve sledovaném souboru 317, jich pouze 57 je ve střediskových obcích, zbývajících 260 je v nestřediskových obcích, z toho 101 v obcích tzv. ostatních (NSO). V těchto objektech mimo střediskové obce pracuje 4 115 pracovníků (2 700 v objektech umístěných v nestřediskových obcích trvalého významu a 1 415 v objektech v nestřediskových obcích ostatních).

Vydeme-li z toho, že sledovaných 12 zemědělských podniků představuje jen malý vzorek skutečnosti (cca 0,6 % všech zemědělských podniků), znamená to, že v objektech umístěných mimo střediskové obce nepracují desetitisíce, ale statisíce lidí.

Protože pro nejbližší období nelze počítat s další koncentrací zemědělské výroby a s rušením starých objektů, je nutno nalézt způsob jak zmírnit, případně zastavit vylidňování malých obcí a zajistit pracovní síly pro objekty v těchto obcích. Nabízí se několik variant:

1. Vycházet z místních zdrojů pracovních sil. Tato cesta by byla optimální, bohužel v mnoha oblastech je nereálná vzhledem k věkovému složení obyvatelstva obce. K deformaci věkové struktury došlo v důsledku odchodu mladších věkových skupin jako důsledku zhoršených životních podmínek v malých obcích.

2. Získání pracovníků nábořem. Tuto cestu realizují všechny zemědělské podniky. Konkurence ostatních odvětví je však velmi silná; pokud mohou nabídnout vedle lepších pracovních podmínek i výhody v oblasti životních podmínek, pak počet pracovníků získaných zemědělskými podniky nábořem stačí sotva nahradit pracovníky odcházející do důchodu.

3. Dojíždění pracovníků. Realizaci této varianty brání charakter práce v zemědělství, především v živočišné výrobě (přerušované směny, nutnost dojíždění několikrát denně apod.), snížení počtu dopravních spojů veřejné dopravy a snížení limitů pohonných hmot u podnikové dopravy (navíc rostou náklady podniku plynoucí ze zajišťování podnikové dopravy).

Možnost pracovat v místě bydliště patří mezi významné sociální výhody práce v zemědělství, oceňované především ženami. Pokračování v trendu soustřeďování pracovníků v zemědělství do střediskových sídel by podstatně zvýšilo podíl (v celospolečenském měřítku již i tak neúměrně vysoké) dojížděky do práce (tab. III a IV). Nutnost dojíždění by pravděpodobně negativně ovlivnila zájem o práci v zemědělství, především u žen.

Jako jediná cesta se jeví stabilizovat pracovníky v obcích se zemědělskou funkcí a zajistit rozvoj těchto obcí bez ohledu na zařazení obce ve střediskové soustavě.

Znamená to především zajištění základní občanské vybavenosti a dobrého dopravního spojení se sídly vyšších typů. Vhodné dopravní spojení se sídly vyššího typu je nutné vzhledem k tomu, že obce nestřediskového typu budou zajišťovat skutečně jen základní občanskou vybavenost.

V oblasti bytové výstavby byla přijata řada opatření, především vyhláška č. 136/1985 o finanční, úvěrové a jiné pomoci družstevní a individuální bytové výstavbě a modernizaci rodinných domků v osobním vlastnictví, která umožňuje poskytovat finanční příspěvek na výstavbu i mimo střediskové obce. Toto a řada dalších opatření znovu oživila zájem o výstavbu na venkově.

III. Vyjíždka za prací podle jednotlivých kategorií obcí v roce 1980

Kategorie obcí	ČSR		SSR	
	úhrn ekonomicky aktivních v tis.	z toho vyjíždějících za prací v %	úhrn ekonomicky aktivních v tis.	z toho vyjíždějících za prací v %
Města	3 601,0	17,4	1 339,8	17,3
Aglomerované obce	291,0	66,6	24,7	72,9
Venkovské obce	1 471,9	59,7	1 120,4	69,6
do 499 obyvatel	300,1	68,4	135,9	75,5
500 — 999 obyvatel	479,2	63,2	272,9	72,8
1 000 — 1 999 obyvatel	491,8	59,3	385,6	68,8
Střediska osídlení místního významu	1 218,3	45,0	693,1	56,0
Nestřediskové obce	1 087,5	65,8	654,9	74,0
Úhrnem	5 363,9	34,7	2 484,9	41,4

Pramen: Zprávy a rozbor. Praha, FSÚ 1982

IV. Vyjíždka za prací podle jednotlivých sektorů v ČSR v roce 1980

Odvětví	Rok sčítání	Ekonomicky aktivní celkem	Z toho vyjíždějící z obce			Pracující v místě bydliště na 1 000 ekonomicky aktivních
			v tis.	v %	na 1 000 ekon. aktiv.	
Zemědělství a lesnictví	1970	736,1	133,3	7,5	181	819
	1980	645,2	185,2	10,9	287	713
Průmysl a stavebnictví	1970	2 460,1	1 113,0	62,9	452	548
	1980	2 659,1	998,0	58,5	371	629
Ostatní odvětví	1970	1 787,6	522,8	29,6	292	708
	1980	2 059,2	516,5	30,6	251	749
Celkem	1970	4 938,8	1 769,1	100,0	355	645
	1980	5 363,8	1 689,7	100,0	315	685

Pramen: Dojíždka do zaměstnání v ČSR podle odvětví v letech 1970 a 1980. Zprávy a rozbor. Praha, ČSÚ 1982

Při rozhodování o dalším osudu obcí by se mělo vycházet nejen z počtu obyvatel obce, ale též z její funkce, polohy a přírodního prostředí. Z tohoto hlediska by měl být posuzován její další rozvoj, který výrazně ovlivní její ekonomickou i sociální strukturu.

V tomto směru by měly zemědělské podniky v úzké spolupráci s orgány územní správy podrobně analyzovat odůvodněnost potřeby rozvoje jednotlivých venkovských sídel a přijmout opatření na zabezpečení nezbytných životních podmínek pro jejich obyvatele.

K postupnému zániku by mělo docházet pouze u obcí, které ztratily svou výrobní či jinou funkci a nemají ani podmínky pro funkci rekreační.

Měli bychom znovu zvážit, zda současné tempo urbanizace odpovídá možnostem naší ekonomiky a zda jeho další zrychlení by znamenalo pozitivní přínos z hlediska hodnot sociálních, kulturních a ekonomických.

V řadě západoevropských zemí dochází v posledních letech k odklonu od urbanizačních tendencí (od koncentrace obyvatelstva do aglomerací a městských regionů), dochází k renesanci růstu malých měst a v některých státech i venkovského osídlení (Francie, Nizozemí). V současné době je obtížné posoudit, zda jde o trvalější, či pouze dočasné jevy.

I přes dosavadní značně silné centralizační tendence obyvatelstva a pracovních příležitostí do velkých měst je možno pozorovat jistý obrat k decentralizaci v socialistických státech (SSSR, Maďarsko, Jugoslávie).

Známa sovětská socioložka akademička Zaslavská (1987) rozebírá ve svém příspěvku mnohé nedostatky a omyly, kterých se dopustili sovětsí sociologové v oblasti sociologie venkova. Zdůrazňuje především neopodstatněnou linii k rušení osobních pomocných hospodářství začátkem šedesátých let, masovou přeměnu kolchozů v sovchozy, která podkopala chozrasčot v zemědělství, rozdělení venkovských osad na perspektivní a neperspektivní, které vedlo k úpadku sídelní sítě mnoha venkovských oblastí země, hromadnou výstavbu vícepatrových domů na venkově, jejichž obyvatelé touží po návratu do vlastních domků, zrušení malých venkovských škol, které urychlilo odliv obyvatelstva do měst.

Zde je na místě položit otázku, zda nebude mít důsledná realizace Koncepce osídlení¹⁾, která v podstatě rovněž člení obce na perspektivní a neperspektivní, stejné důsledky i v našich podmínkách.

ZÁVĚRY

Z výzkumu řešené problematiky vyplynuly tyto závěry:

— Nedělit obce na rozvojové a nerozvojové pouze na základě počtu obyvatel v obci, ale s ohledem na její funkci, polohu a prostředí.

— Komplexně řešit otázku bytové výstavby na venkově. Uplatňovat dosavadní opatření, která se osvědčila v oblasti bytové výstavby i v 9. pětiletce, a realizovat řadu námětů na zlepšení bytové situace na venkově (obnovit podnikovou bytovou výstavbu, oprávnit organizace poskytovat jednorázové příspěvky ke snížení členského podílu apod. — podrobněji Trnková a kol. 1987).

— Vytvořit dostatečný počet vhodných pracovních příležitostí pro mladou generaci na venkově. Jen tímto způsobem můžeme zlepšit věkovou strukturu na ven-

¹⁾ Koncepce osídlení ČSSR, kodifikovaná usnesením vlády ČSR č. 283 z 24. 11. 1971 a usnesením vlády SSR č. 1 z 5. 1. 1972, je založena na kategorizaci sídel v rámci hierarchizované střediskové sídelní soustavy.

kově a posílit stabilitu venkovského obyvatelstva. Je nutné si však uvědomit, že značně vzrostla kvalifikační úroveň mladé generace, ale i její nároky jak na oblast pracovních, tak i životních podmínek.

— Účinněji využívat prostředků stávajícího fondu stabilizace pracovních sil, aktualizovat podmínky využívání těchto prostředků s výraznější orientací na řešení problematiky pracovních sil v pohraničí, ve vybraných oblastech se zhoršenými výrobními, pracovními a životními podmínkami.

— Přehodnotit dosavadní oblastní preference při poskytování stabilizačních prostředků s přihlédnutím na současnou skutečnost a potřebu pracovních sil v jednotlivých oblastech a oborech.

— Zvýšit koordinační činnost v sociálním rozvoji mezi odvětvovou a územní sférou při budování a provozu některých sociálních zařízení, zejména zdravotních, stravovacích, kulturních apod.

— Zvýšit odpovědnost národních výborů za budování a provoz sociálních, kulturních a jiných zařízení v souladu se schválenými volebními programy Národní fronty, které mají širší územní dopad.

— Za gesce národních výborů stanovit pro zabezpečení programových úkolů v sociální oblasti účastnický podíl všech výrobních organizací na budování a rozvoji sociálních zařízení a služeb v obcích, kde žijí jejich pracovníci. Výši podílu stanovit podle počtu pracovníků organizace, kteří bydlí v daném územním obvodu. Uplatnění tohoto řešení by umožnilo zabezpečit zdroje pro vyrovnaný rozvoj infrastruktury venkovských obcí, včetně obcí nejmenších.

SOUHRN

Otázka stabilizace zemědělského obyvatelstva se stala v současné době jedním z rozhodujících faktorů racionálního rozmístění pracovních sil v zemědělství.

Pokračující vylidňování malých obcí by vyvolalo řadu problémů v zajištění pracovních sil pro provozy v těchto obcích.

Pro další rozvoj zemědělské výroby i rozvoj venkovského prostoru je nezbytné individuálně přistupovat ke stanovení dalšího vývoje jednotlivých obcí a vycházet přitom nejen z počtu obyvatel obce, ale též z její funkce, polohy a prostředí. Ve všech obcích, které mají i v budoucnu plnit některou ze základních funkcí, je nutno zabezpečit odpovídající úroveň bydlení a občanské vybavenosti.

Literatura

TRNKOVÁ, V. — MARKOVÁ, C.: Vliv sídelní diferenciacie na zemědělské obyvatelstvo a na další rozvoj zemědělské výroby. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ 1986.

TRNKOVÁ, V. — MARKOVÁ, C. — EHRENBARGEROVÁ, E.: Zhodnocení sociálně ekonomických důsledků rozvoje zemědělské výroby pro další rozvoj venkovského prostoru. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ 1987.

ZASLAVSKÁ, T.: Přestavba a sociologie. Pravda, 1987, č. 37.

Došlo 19. 11. 1987

TRNKOVÁ V., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Praha

Sociální rozvoj a jeho vliv na stabilizaci zemědělského a venkovského obyvatelstva

Zeměd. Ekon., 34, 1988, č. 5, s. 387–395. — 4 tab., lit. 2, res. čes., rus., angl., něm.

venkov, osídlení, zemědělství, sociální rozvoj, stabilizace obyvatelstva, výsledky výzkumu

Článek se zabývá negativními důsledky schematického uplatňování kategorizace sídel preferujících sídla střediskového charakteru. Pod vlivem tohoto urbanizačního trendu dochází ke zhoršení životních podmínek v malých venkovských obcích, což se projevuje jejich vyvlastňováním. Z hlediska zemědělské výroby je však význam těchto obcí značný a tendence jejich vyvlastňování nežádoucí. Článek uvádí řadu návrhů, které by přispěly ke stabilizaci zemědělského obyvatelstva.

ТРНКОВА В., Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Прага

Социальное развитие и его влияние на стабилизацию сельскохозяйственного и сельского населения

Zeměd. Ekon., 34, 1988, № 5, с. 387–395. — 4 табл., лит. 2, рез. чешск., русск., англ., нем.

сельская местность, заселенность, сельское хозяйство, социальное развитие, стабилизация населения, результаты исследований

В статье рассматриваются отрицательные последствия схематической категоризации сельских поселений, дающей преимущество крупным населенным пунктам. Под влиянием данного направления урбанизации ухудшаются условия жизни в небольших селах, что отражается в сокращении числа жителей в них. Однако с точки зрения сельскохозяйственного производства они имеют огромное значение, поэтому такая тенденция является отрицательным явлением. Приводится ряд рекомендаций по стабилизации сельскохозяйственного населения.

TRNKOVÁ V., Economic Research Institute for Agriculture and Food, Praha

Social Development and its Influence on the Stabilization of Farming and Rural Population

Zeměd. Ekon., 34, 1988, No. 5, pp. 387–395. — 4 tabs, refs 2, summaries in cs, ru, en, de

rural areas, population density, agriculture, social development, stabilization of population, results of research

Inconsiderate implementation of the classification of settlements, favouring settlements regarded as rural centres, has brought some undesired implications, which are analyzed in the study. The general urbanization trend worsens the living conditions in the small villages which are being depopulated step by step. However, these small villages have a considerable importance for agricultural production and the depopulation tendencies are undesirable. A number of proposals are presented, all aimed at stabilizing the rural population.

Die soziale Entwicklung und deren Einfluß auf die Stabilisierung der landwirtschaftlichen und ländlichen Bevölkerung

Zeměd. Ekon., 34, 1988, Nr. 5, S. 387–395. — 4 Tab., Lit. 2, Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtech.

Dorf, Besiedlung, Landwirtschaft, soz. Entwicklung, Stabilisierung der Einwohner, Forschungsergebnisse

Im Artikel werden die negativen Folgen einer schematischen Anwendung der Kategorisierung der Siedlungen behandelt, in der Siedlungen von Zentrumscharakter bevorzugt werden. Unter dem Einfluß dieses urbanistischen Trends kommt es zur Verschlechterung der Lebensbedingungen in kleinen Dörfern. Das zeigt sich in der fortschreitenden Entvölkerung. Vom Gesichtspunkt der landwirtschaftlichen Produktion ist jedoch die Bedeutung dieser Dörfer sehr groß und deren Entvölkerung unerwünscht. Angeführt werden eine Reihe von Vorschlägen zur Stabilisierung der Landbevölkerung.

Adresa autorky:

RNDr. Věra Trnková, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA Č. 7/1988 BUDE OBSAHOVAT TYTO PRÁCE:

Zoborský I.: Úloha služieb v rozvoji poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu

Zoborský I.: Rezervy vo funkcii biologických a technických služieb

Tršťanská A.: Nové prístupy k riešeniu dodavateľsko-odberateľských vzťahov v oblasti služieb pre poľnohospodárstvo

Boreková B.: Efektívnosť služieb poskytovaných PNZP Bratislava na úseku rastlinnej výroby

Štěpán M.: Efektivnost rozvoje činností a služeb v agropodnicích

Peterová J.: Hodnocení ekonomické efektivity práce agrochemických podniků

Murgaš J.: Zdokonaľovanie plánovania posezónnych opráv poľnohospodárskej techniky

Klapková H.: Hmotná zainteresovanosť pracovníkov organizácií služieb na výsledcích činnosti zemědělských podniků

Bečvářová V.: Kriteriaální odvody a jejich vliv na ekonomiku služeb pro zemědělství

Z vědeckého života

Repka I.: Uplatňovanie vedeckotechnických poznatkov v poľnohospodárstve

Z nové ekonomické literatury

Zoborský I.: Alojz Podolák: Energetická náročnosť výroby potravín

CONTENTS

Jeníček V.: Factual Bases of Economic Mechanism Restructuring 293

Jeníček V.: Criteria and Objectives of the Development of the Agri-Food Complex 297

Jeníček V., Flek J.: National Income: An Example of the Problems of the Status of Agriculture in the Czechoslovak Economy 307

Štiková O.: Basic Trends of the Nutrition of the Czechoslovak Population by the Year 2000 319

Prokopec J.: Basic Trends of Development of the Food Industry 333

Vácha V.: Developmental Trends of the Reproduction of Labour Force in Agriculture 341

Dvořák J., Vacek J.: Fixed Assets and Investments in the Segment of Agriculture and Food 361

Vološin J.: Socialist Economic Integration and Czechoslovak Foreign Trade in Farm and Food Products 375

Trnková V.: Social Development and its Influence on the Stabilization of Farming and Rural Population 387

INHALT

Jeníček V.: Sach-Ausgangspunkte für die Umgestaltung des Wirtschaftsmechanismus 293

Jeníček V.: Kriterien und Ziele der Entwicklung des Agrar-Lebensmittel-Komplexes 297

Jeníček V., Flek J.: Probleme der Stellung der Landwirtschaft in der tschechoslowakischen Ökonomie am Beispiel des Nationaleinkommens 307

Štiková O.: Hauptrichtungen der Ernährung der Bevölkerung 319

Prokopec J.: Hauptrichtungen der Entwicklung der Lebensmittelindustrie 333

Vácha V.: Entwicklungstendenzen der Arbeitskräftereproduktion in der Landwirtschaft 341

Dvořák J., Vacek J.: Grundmittel und Investitionen in den Zweigen der Landwirtschaft und der Ernährung 361

Vološin J.: Die sozialistische ökonomische Integration und der tschechoslowakische Außenhandel mit Landwirtschafts- und Lebensmittelprodukten 375

Trnková V.: Die soziale Entwicklung und deren Einfluß auf die Stabilisierung der landwirtschaftlichen und ländlichen Bevölkerung 387

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozborů a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru ekonomiky zemědělství a potravinářského průmyslu. Vydává Československá akademie zemědělská — Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství. Vychází měsíčně. Redakce: 120 56 Praha 2, Slezská 7, telefon 25 75 41, 25 44 51. Celoroční předplatné Kčs 120,—. Vytiskl Tisk, knižní výroba, n. p., Brno, závod 3, 737 36 Český Těšín.

© Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství, Praha 1988

Rozšiřuje PNS. Informace o předplatném podá a objednávky přijímá každá administrace PNS, pošta, doručovatel a PNS-ÚED Praha, závod 01 — AOT, Kafkova 19, 160 00 Praha 6, PNS-ÚED Praha, závod 02, Obránců míru 2, 656 07 Brno, PNS-ÚED Praha, závod 03, Kubánská 1539, 708 72 Ostrava-Poruba. Objednávky do zahraničí vyřizuje PNS — ústřední expedice a dovoz tisku Praha, závod 01, administrace vývozu tisku, Kafkova 19, 160 00 Praha 6.